

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., České Budějovice

Hnutí za Přímou Demokracii, z.s

Demokracie versus totalita peněz v 21. století

Sborník příspěvků z konference

Demokracie versus totalita peněz v 21. století

Seznam příspěvků

Několik slov úvodem (Pána, Štítkovec)	5
Občanský pohled na nutnost systémových změn (Plucar).....	7
Toxikologie peněz – vybrané problémy (Ježek).....	23
Přelomové období (Švihlíková).....	26
Vliv peněz na prosazování práva v České republice (Hrádela).....	37
Anatomie současného historického excesu a hledání cesty z krize (Valenčík).....	39
Náboženství v 21. století mezi totalitou a demokracií (Štampach).....	49
Temný věk (Bašta)	56
Ukrajina a Sýrie – dvě tváře jedné války (Bašta)	59
Safety and democracy in a society in sociological terms (Ludziejewski)	61
Krize, kam se podíváš (Valeš)	67
Přírodní zákony jsou totalitní (Kohout)	72
Slobodné peniaze (Butek)	79
Neziskové organizace a totalita peněz (Filipczyková)	83
Migrácia je výzva alebo ďalšia globálna hrozba (Dudová, Stanek).....	88
Peníze, insolvence a právo (Štípek).....	93
Přílohy	

Vzor citace:

Ferebauerová, R. (ed.) *Demokracie versus totalita peněz v 21. století*. 1. vydání. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2016, 119 s. ISBN 978-80-87472-97-2.

Ediční rada VŠERS:

doc. JUDr. PhDr. Jiří Bílý, CSc., Ing. Jiří Dušek, Ph.D., RNDr. Růžena Ferebauerová, PhDr. Jan Gregor, Ph.D., doc. Ing. Marie Hesková, CSc., doc. Dr. Lubomír Pána, Ph.D., dr. h. c. (předseda), prof. PhDr. Jan Rataj, CSc., PhDr. Lenka Rozboudová, Ph.D., doc. Ing. Ladislav Skořepa, Ph.D., doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Název:	Demokracie versus totalita peněz v 21. století
Editor:	RNDr. Růžena Ferebauerová
Technický redaktor:	Ing. Jaroslav Plucar
Vydavatel:	Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s. Žižkova 6, 370 01 České Budějovice
Recenzenti:	prof. PhDr. Emanuel Pecka, CSc. PhDr. Ing. Jan Svoboda, M.A., Ph.D.
Účel:	Sborník z konference

ISBN   978-80-87472-97-2

Několik slov úvodem

Doc. Dr. Lubomír Pána, Ph.D., rektor, Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., České Budějovice

Ladislav Štítkovec, předseda, Hnutí za Přímou Demokracii, z.s.

Vážení přátelé,

řada jevů nasvědčuje tomu, že se ve společnosti prohlubuje krize. Zejména krize morální a mravní, ale i krize euroatlantického myšlení. Projevuje se to hlavně bezskrupulózní honbou za ziskem a za osobním prospěchem, na škodu myšlenkám svobody, demokracie a lidské solidarity. Zdá se, že opuštění tradičních křesťanských hodnot, na nichž naše euroatlantická civilizace vyrostla, zejména pak opuštění myšlenky lásky k bližnímu a její nahrazení principem individualistické dravosti, nebyl krok správným směrem.

I v oblasti uspořádání společnosti a mechanismů jejího řízení se už začínají projevovat krizové jevy. Zdá se, že současný globální tržní kapitalismus má v sobě zabudován autodestrukční prvek, jímž je neustálá bezpodmínečná honba za zvyšováním objemů výroby, prodeje a zisků pro majitele firem, což samozřejmě nelze stupňovat donekonečna. K tomu jen podotýkáme, že nic než kapitalismus v předchozích dvou stoletích na světě neexistovalo – to, co se ve 20. století nazývalo ve východním bloku socialismem, byla jen forma státně monopolního kapitalismu, kdy malá skupinka lidí fakticky rozhodovala o rozdělování vyrobených produktů a hodnot.

Ted' vstupujeme do 21. století a postindustriální společnosti, kterou snad nejlépe charakterizuje možná trochu nadsazený slogan z oblasti informačních technologií, že totiž „21. století bude stoletím zpracování informací a výroba bude jen nevýznamným přidruženým prvkem“. Explozivní vývoj v robotice tomu dává za pravdu a lidská práce (hlavně ta manuální) bude čím dále tím méně potřebná.

Jedním z nejdůležitějších prvků systému jsou v současné společnosti peníze, které prorůstají doslova celým jejím organismem. Říká se, že „oheň je dobrý sluha, ale zlý pán“ a my jsme přesvědčeni, že o penězích to platí dvojnásob. Jsou dobrými služebníky těch, kdo jich mají dostatek, ale zlými pány pro ty, kdo takzvaně „žijí z ruky do úst“, což je, bohužel, převážná většina občanů. Zde už stačí málo (ztráta zaměstnání, závažná nemoc atd. atd.) a život člověka a jeho rodiny, která má hypotéku nebo splácí větší půjčky, se doslova a do písmene hrouť.

Česká republika je na tom ještě relativně dobře (vůči zbytku světa). Posuďte sami: na světě žije cca 7,3 miliard lidí. Z toho cca 5,6 miliard lidí (76,7%) žije v zemích s hrubým měsíčním příjmem menším než 350 € (pro srovnání – v ČR je hrubý měsíční příjem 925 €). Občané vyspělých západních zemí pak mají hrubý měsíční příjem zhruba v rozsahu 2.000 až 3.500 €. Pro úplnost je ještě třeba dodat, že cca 3 miliardy lidí (41%) žije v podmínkách tzv. „zoufalé chudoby“ s příjmem pod 60 € měsíčně. A dále je třeba dodat, že řada seriózních vědeckých prací upozorňuje na to, že tyto propastné rozdíly stále více rostou, tj. bohatí stále více bohatnou a chudí stále více chudnou.

Vzhledem k tomu, co jsme uvedli výše, máme za to, že celá společnost, zejména pak její intelektuální elity, se bude muset opravdu hluboce zamyslet nad mechanismy řízení společnosti v 21. století, chceme-li přežít. Jsme svědky toho, že společnost se radikalizuje, a to ne vždy správným směrem. Za všechny uvedme jen jeden alarmující fakt, a to kolik mladých, sociálně vykořeněných lidí z Evropy se hlásí do armády islámského státu. Vize nové možné násilné revoluce není dnes něco, nad čím bychom měli jen lehkovážně mávnout rukou.

Hotový recept dnes nemá nikdo, a co je horší, nikdo ho ani příliš vážně nehledá; spíš všichni pasivně čekáme, co nám bůh (nebo matka příroda, chcete-li) nadělí. V minulosti to nikdy nebylo nic příjemného – spíš naopak (v minulosti světové války, nyní množící se lokální konflikty atd. atd.).

Proto jsme si dovolili uspořádat tuto konferenci, na níž jsme pozvali všechny, o nichž jsme přesvědčeni, že k naznačenému globálnímu problému uspořádání světa v duchu svobody, demokracie, humanity a solidarity, a ne v duchu totality (maskované sebeušlechtlejšími hesly) mají co říct.

Občanský pohled na nutnost systémových změn

Ing. Jaroslav Plucar a kolektiv HzPD

Preambule

Autoři referátu jsou členy Hnutí za Přímou Demokracii, z.s. (HzPD), IČ: 26524864, www.hzpd.cz, které má tu čest být spolupořadatelem této vědecké konference. Náš pohled na problematiku dalšího vývoje společnosti není tedy vědecký, ale spíše občanský, který si vytváří své názory a postoje především na základě zdravého selského rozumu. Člověk je ale tvor chybuje a v případech, kdy nemá k dispozici dostatek relevantních a pravdivých informací (což je dnes spíše pravidlem, než výjimkou), generuje zdravý selský rozum názory zjednodušené, až zavádějící. Máme zkrátka za to, že je čím dále tím nezbytnější konfrontovat názory zdravého selského rozumu s poznatky vědy, které jsou přece jen komplexnější, ověřenější a pravdivější.

Ani věda však není neomylná a je limitována okamžitou úrovní svého poznání. Stačí jen vzpomenout historiku z konce 18. století, kdy slavný Lavoisier a Francouzská akademie odmítly existenci meteoritů s tím, že „*kameny z nebe padati nemohou, neb tam žádné nejsou*“. Nepohnulo s nimi ani svědectví 300 osob, které roku 1790 viděly padat meteorický déšť nad obcí Barbotan v kraji Bordeaux. Na výpověď samotného starosty obce prý představitelé Akademie reagovali slovy: „*Je třeba politovati obec, jejíž představitel i v našem osvíceném století věří, že z oblohy padá kamení*“. Krátce na to Akademie dokonce vydala rozhodnutí, že se těmito případy už nebude zabývat. Teprve za 13 let (v roce 1803) celou záležitost znovu prozkoumal fyzik Jean-Baptiste Biot a celou záležitost uvedl na pravou míru. S trochou nadsázky můžeme říci, že tehdy naštěstí skutečná věda zvítězila nad „akademickou arogancí“ (nemusí tomu tak ale být vždy). I věda by proto měla více konfrontovat své poznatky a teorie s poznatky zdravého selského rozumu a neusínat na vavřínech dosažených úspěchů.

Od „kauzy meteority“ už uplynulo více než 200 let. Za tu dobu se možnosti komunikace a „křížového poznání“ (nebo, chcete-li, interdisciplinárního přístupu) zmnohonásobily a zmnohonásobily se i finanční prostředky, které dnes společnost (oproti době před 200 lety) do vědy investuje. O to větší je důvod požadovat po vědě jako celku, aby plnila co nejlépe své hlavní poslání a zintenzivnila své úsilí při *nepřetržitém hledání a ověřování pravdy a vytváření co nejpravdivějšího a co nejcelistvějšího obrazu světa*.

Současná realita je vysoce strukturovaná a my jsme si vědomi toho, že současnou krizi nelze vyřešit jen metodami zdravého selského rozumu. Věříme však, že i on má při hledání způsobů, jak krizi řešit, své nezastupitelné místo. Minimálně v tom, že vědě poskytne nezbytnou zpětnou vazbu. O nic víc, ale také o nic méně, se autoři v tomto referátu pokoušejí.

1. Je současná krize jen exces, který samovolně pomine, nebo se jedná o krizi systému?

Na tuto otázku existují v zásadě dvě odpovědi: první říká, že systém je v podstatě v pořádku a současné excesy (korupční aféry apod.) jsou způsobeny jen selháním konkrétních osob; druhá říká, že současný systém se dostal do systémové krize, protože kapitalismus a zastupitelská demokracie se za cca 250 let své existence vyčerpaly ze svých možností jak prospět lidstvu, zastaraly, byly „poraženy zevnitř“ a uzpůsobeny tak, že se staly nástrojem globální i regionální finanční oligarchie, místo toho, aby byly nástrojem uplatnění moci lidu.

My sdílíme názor druhý, k čemuž zde uvádíme tři argumenty; v textu referátu je dále rozvedeme:

- a) V politickém systému, realizovaném ve většině států jako soutěž politických stran, má lid moc „jen v den voleb“, a to jen „vybrat si“ z nabízených kandidujících stran. Po volbách nemá už lid

možnost nic ovlivnit, i když zvolení zastupitelé (správnější by bylo říkat „zastupitelé jmenovaní vedením zvolených stran“) jednají v rozporu s vůlí voličů a v rozporu se svými volebními sliby. Současné volební mechanismy a mechanismy tvorby zákonů nejsou už podle našeho názoru demokratické, ale oligarchické. Není jistě náhodou, že více než 40% občanů k volbám zásadně nechodí a že dnes už zlidověl výrok Emy Goldmanové, že „*kdyby volby mohly něco změnit, dávno by je zakázali*“.

- b) V oblasti ekonomiky dochází k tomu, že systém, založený na neustálém zvyšování objemů výroby a zisků pro majitele firem (což nelze stupňovat donekonečna), vede jen k dalšímu zvyšování propastných rozdílů mezi nejbohatšími a nejchudšími, což v konečném důsledku vede k demotivaci normálních lidí, kteří na sobě přestávají pracovat, vzdělávat se a nesnaží se aktivně participovat na životě společnosti.
- c) V důsledku toho, co je uvedeno v bodech a) a b), pak lidé ztrácejí víru ve většinu morálních a mravních hodnot a ideálů. Bez velké nadsázky proto můžeme hovořit o hluboké krizi demokracie a o krizi euroatlantického myšlení jako celku.

Jsme totiž přesvědčeni, že po průmyslové revoluci, která začala před zhruba 250 lety a zásadním způsobem změnila nejen výrobní síly, ale i společenské uspořádání (od feudalismu k demokracii), se blíží další, ještě významnější revoluce, související s přechodem do postindustriální společnosti, která „zamíchá kartami“ daleko více, než revoluce průmyslová. Revoluce znamená především kvalitativní změnu a nemusí nutně probíhat násilným způsobem. Z historie však známe hlavně příklady násilných revolucí a záleží bez nadsázky na nás všech, jak se připravíme na tu, která přichází, a zda tato proběhne pokojným nebo násilným způsobem. V podrobnostech odkazujeme na knihu Milana Valacha: Svět na předělu⁵⁾.

2. Je to, co dnes vidíme kolem sebe, opravdu ještě demokracie?

I na tento problém existují dva diametrálně odlišné krajní názory: první říká, že na světě nikdy žádná demokracie, hodná toho jména, nebyla – ve starém Řecku a Římě neměli volební právo ani otroci, ani ženy, a v dnes tolik vychvalovaném Švýcarsku s jeho polopřímou demokracií získaly ženy volební právo až v roce 1971 (v některých jeho kantonech až v r. 1990), v Portugalsku v r. 1976 a v Lichtenštejnsku v r. 1984.

Druhý názor naopak říká, že na světě *nikdy nic jiného než demokracie nebylo* – zemi přece vždycky vládli lidé, i když způsoby jejich vlády v průběhu dějin neskýtají vždy radostný obraz. Už naši prarodiče říkali, že „*vláda je taková nejhorší, jakou si ji lidi pustí k tělu*“ a známý je i Masarykův výrok, že „*Demokracie má své chyby, protože občané mají své chyby. Jaký pán, takový krám*“; tento Masarykův výrok pochází z doby první republiky, kdy Československo patřilo k nejvyspělejším světovým demokraciím.

Co nás naplňuje optimismem je nepřetržitý, dějinami se táhnoucí vývoj myšlení od starého Řecku směrem k myšlenkám humanity, svobody a rovnosti. Od raného středověku, kdy si lidé nechali vsugerovat myšlenku, že „králové nám vládou proto, že jejich moc pochází od Boha“, se lidé postupně propracovali až k myšlence, že si budou vládnout sami na základě principů svobody, rovnosti a solidarity, jak byly poprvé vysloveny za velké francouzské revoluce. Dnes už tedy „právo vládnout“ (tj. „mandát“) neuděluje Bůh, ale oprávnění voliči.

Co bychom ale neměli přehlížet, jsou ty desítky a stovky milionů mrtvých, násilnosti a zvěrstva, která tento vývoj na jeho cestě provázely. Možná byly nutné k tomu, aby lidé pochopili, co je bude čekat, nebudou-li schopni se sami mezi sebou rozumně domluvit. Věřme, že dnes, po drastických zkušenostech (zejména z obou světových válek) a po masovém rozšíření televize a internetu, už to majoritní většina lidí pochopila.

To, co vidíme kolem sebe, tedy nesporně nějaká forma demokracie je. Je ale současná forma dobrá, nebo špatná? Odpovídá současnému stavu vývoje společnosti a světa, nebo ne?

Ve většině zemí světa dodnes funguje model tzv. „zastupitelské demokracie“, který byl poprvé použit v USA koncem 18. století. Tehdy ani technicky nebylo možné realizovat vládu lidu jinak. Od té doby uplynulo 200 let a modely zastupitelské demokracie, užívané ve většině demokratických států, se od toho původního příliš neliší. Fungování jakéhokoliv modelu zastupitelské demokracie by mělo co nejdříve zohledňovat vůli lidu a promítat ji do praktických, denních rozhodnutí tak, aby se praktická rozhodnutí vlády, parlamentu, úřadů, soudů apod. co nejdříve blížila přáním a vůli většiny občanů, *aby tito měli oprávněný pocit, že vlády realizují jejich vůli a že na světě v zásadě existuje spravedlnost*. Že tomu dnes tak není, je snad zbytečné uvádět. Současný model zastupitelské demokracie považujeme proto za špatný a přežitý především z tohoto důvodu:

Občané, kteří jsou podle Ústavy¹⁾ jediným zdrojem moci, uplatňují v praxi svoji moc tak, že si jednou za čtyři roky zvolí své poslance (defakto tedy své „zaměstnance“), kterým vloží na čtyři roky do rukou právně neomezenou moc „dělat si se státem co uznají za vhodné“. Představme si stát jako firmu, jejímiž spoluzaměstnateli jsou všichni občané, a která funguje takto: její zaměstnanci si sami určují svoji pracovní náplň i výši platu a stanovují formy odpovědnosti za výsledky své práce. A majitelé firmy (tj. občané) *nemají žádnou možnost a ani jediný právní instrument*, kterým by mohli v průběhu volebního období činnost svých zaměstnanců (tj. vlády a zvolených poslanců) jakkoliv ovlivnit. Občané přitom nesou za chybná rozhodnutí svých poslanců a vládních činitelů faktickou hmotnou odpovědnost – škody, způsobené jejich chybami i „takzvanými chybami“ se totiž hradí ze státního rozpočtu, tj. z daní občanů. Dnes už je veřejným tajemstvím, že se jedná ročně o částky v řádech stovek miliard Kč, které pak samozřejmě v rozpočtu chybí na úhradu nejnужnějších sociálních výdajů (starobní důchody, sociální podpora opuštěným dětem, zdravotně postiženým atd. atd.).

Takový systém vládnutí, který části poslanců (zejména těch „šikovnějších“) pochopitelně vyhovuje, je skrytě podepřen i zněním Ústavy¹⁾ ČR. Posuďte sami: její článek 5 říká, že „*Politický systém je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran ...*“. Občané tedy nevolí přímo poslance, ale volí politické strany. A *politické strany podle Ústavy¹⁾ nejsou odpovědné ničemu a nikomu*.

Slib zvoleného poslance a senátora (článek 23) pak zní: „Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její Ústavu a zákony. Slibuji na svou čest, že svůj mandát budu vykonávat v zájmu všeho lidu a podle svého nejlepšího vědomí a svědomí“. Poslanci jsou tedy odpovědní jen svému svědomí, ničemu jinému. V této souvislosti si nelze nevybavit dva citáty²⁾ z mnoha, a to „Svědomí se vždy může vymluvit na rozkaz nebo na nějaký ideální účel, který světlí prostředek“ (Egon Hostovský) a „Existují tak věrné ženy, že mají vždy výčitky svědomí, když svého muže podvádějí“ (Guy de Maupassant). Svědomí má totiž k dispozici jen jediný „trest“, který může „viníkovi“ uložit, a to jsou „výčitky“ (a ty se většinou dají vydržet, jde-li o „dobrou věc“).

S trochou nadsázky můžeme tedy říci, že poslanci musejí hlavně „vyjít“ s vedením své strany, aby byli vůbec zařazeni na kandidátku, a nesmí své konkrétní aktivity přehnat natolik, aby je proto samo vedení strany nevyhodnotilo jako „nezařaditelné“. To je vše, čím jsou fakticky při své činnosti omezeni.

Nelze se proto divit, že v takovém systému „kolektivní neodpovědnosti“ kvete klientelismus, korupce a další negativní jevy, jak se o nich píše např. ve Výroční zprávě BIS za rok 2014³⁾ nebo ve Výroční zprávě Finančního analytického útvaru Ministerstva financí⁴⁾. *Proto tvrdíme, že zastupitelská demokracie byla „poražena zevnitř“ a skutečná moc se nejen v ČR, ale i ve světě až v nezdravě vysoké*

míře přesunula do rukou finanční oligarchie a dalších majetných a vlivných skupin, včetně organizovaného zločinu (mafii).

Domníváme se proto, že takový systém už snad ani demokratickým nazvat nelze, zejména zohledníme-li jeho praktické dopady do oblasti ekonomiky a práva, o čemž ještě bude dále řeč.

Za demokratický systém bychom považovali takový systém, kde je lid nejen zdrojem, ale i jediným oprávněným držitelem moci a má právo posledního slova ve všech záležitostech, bude-li chtít, např. prostřednictvím zákona o obecném referendu. Nejde o to, že by měl být zrušen parlament a všechny zákony schvalovány referendem – to by byl samozřejmě nesmysl. Jde o to, aby lid měl minimálně právo zrušit zákon, přijatý parlamentem, který je v rozporu s vůlí lidu, a to dříve, než tento nabude účinnosti. A dále aby lid měl právo odvolat politika, který jedná v rozporu s vůlí lidu a hrubým způsobem porušuje své volební sliby. Aby zkrátka parlament neměl více moci než lid a nemohl lidu diktovat svoji vůli, jak se to v současnosti, bohužel, někdy děje (viz třeba zákon o majetkovém vypořádání s církvemi).

3. Ekonomie a tržní hospodářství (kapitalismus)

Ekonomie je věda, která, zjednodušeně řečeno, řeší především otázky efektivní alokace zdrojů a jejich alternativní využívání. Existuje sice celá řada ekonomických škol, prakticky však dodnes ve světě převažuje a praktické myšlení nejvíce ovlivňuje ekonomický liberalismus a na něj navazující školy (monetarismus apod.). Za jeho zakladatele je považován Adam Smith (1723–1790). Ekonomický liberalismus lze stručně charakterizovat tak, že vyznává zásadu „laissez-faire“, tj. „nechte věcem volný průběh“. V zásadě říká, že hospodářskému dění má být ponechána volnost a stát do něj má zasahovat co nejméně. Má se omezit na roli garanta bezpečí, majetku a tvůrce a arbitra pravidel, jejichž dodržování má od ekonomických subjektů vymáhat.

Produktem ekonomického liberalismu je kapitalismus jako ekonomický systém, v němž jsou výrobní prostředky v soukromém vlastnictví a jsou provozovány za účelem dosažení zisku; ceny zboží i práce jsou určovány prostřednictvím volného trhu nabídkou a poptávkou. Ať už si o ekonomickém liberalismu myslíme cokoliv, nemůžeme popřít, že za posledních 200 let se i jeho zásluhou život lidí z materiálního hlediska posunul na nesrovnatelně vyšší úroveň (kvalita bydlení, lékařské a sociální péče atd. atd.). Příčina je prostá: tím, že liberalismus uvolnil společenské sevření ekonomiky (cechovní a jiná omezení), vytvořil prostor pro uplatnění tvůrčích schopností obyčejných lidí a jejich podnikavost. Že se na tom „příživila“ i spousta podnikavců a příživníků, kteří nerespektují ani elementární zásady fair play, to už je jiná otázka.

Paradigmatem kapitalistického podniku je „*provozování výrobních prostředků za účelem dosažení zisku*“. Podle našeho názoru je ale právě toto obecně uznávané paradigma „autodestrukčním prvkem“ současného kapitalismu. A ten už hrozí „výbuchem“, protože *objemy výroby zboží a služeb (tj. HDP) a z něho plynoucího zisku nelze stupňovat donekonečna*. Tržní mechanismy k tomu ale podnikatele nutí. Posuďte sami:

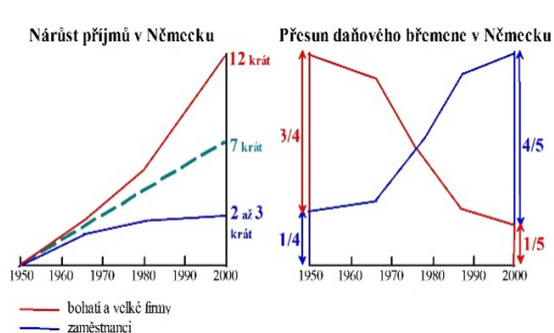
Říká se, že jediným cílem podnikatelů je maximalizovat zisk firem, které vlastní. To není zcela přesné. Převážná většina podnikatelů se především snaží vybudovat firmu s dlouhodobě stabilizovaným postavením na trhu, která nabízí zboží nebo služby za přiměřené ceny s přiměřeným, nepřemrštěným ziskem (vědí, že nastaví-li přemrštěné ceny, přetáhne jim zákazníky konkurence). Jde jim totiž o to, aby jejich firma živila dlouhodobě nejen je samotné, ale (pokud možno) i jejich děti, budou-li chtít v podnikání pokračovat; podnikají většinou fair play, aniž by k tomu byli nuceni zákonem. To ovšem platí jen pro „nižší patra“ podnikání.

Ve „vyšších patrech“ podnikání je už morálka trochu jiná. Zde už se jen málo hledí na fair play a více se uplatňuje zásada, že účel světí prostředky. Bohaté firmy a korporace mají např. možnost využít svých disponibilních finančních prostředků k ovlivňování politických procesů nebo tvorby zákonů pomocí lobbování, a také to dělají. V médiích USA jsou např. veřejně přetřásáni „zbrojní senátoři“, „ropní senátoři“ apod. Naše „stydlivá“ média zatím tento problém neřeší. Má to svoji logiku – když možnost lobbovat, kterou systém nesporně poskytuje, nevyužiji já, využije ji konkurence. Ta tím získá finanční výhody, díky kterým mně nakonec „vyštípá z trhu“ a moje firma zkrachuje. Není proto divu, že bohaté firmy využívají všech zákonných možností k tomu, aby svůj zisk navýšily, většinou na úkor svých zaměstnanců nebo státního rozpočtu.

Snad nejtypičtějším příkladem, jak bohaté firmy využívají (či spíše zneužívají) naznačených možností, jsou daňové ráje, které si vylobovaly. Jen pro ilustraci: daň z příjmu právnických osob („DPPO“) v ČR je 19% z ročního zisku, zatímco např. v Belize je to 0%. Zřídit si v Belize společnost je to nejlehčí – specializované firmy vám ji zřídí „na klíč“⁶⁾. Není to ale levné a vyplatí se to jen firmám, které ročně zdaňují více než 10 milionů Kč zisku (cena 37.900,- Kč, uvedená v nabídce⁶⁾, postačí jen „na kolky“; musíte k ní ještě připočítat náklady na provoz firmy, tj. nájemné za kancelář, plat řediteli apod.). Řemeslníci a malé firmy tedy mají smůlu.

Z ČR už v daňových rájích působí více než 12 500 firem. Spodní odhad toho, co ročně unikne státu na daních tedy je podle⁷⁾: 19% z 10 mil. Kč zisku = 1,9 mil. Kč DPPO na jednu firmu. 12 500 firem × 1,9 mil. Kč DPPO = 23.750.000.000,- Kč, tj. 23,75 miliardy korun. Z čeho ale žijí země daňových rájů, např. Belize, přestože mají nulové daně? Řekneme jen stručně, že částečně z našich 23,75 miliard. Ale nejen z našich – jen pro ilustraci uvádíme, že v Belize je registrováno cca 100 tisíc společností (viz⁶⁾ – a to je Belize jen malá zemička, která má cca 300 tisíc obyvatel), zatímco v ČR je celkem registrováno jen 300 tisíc právnických osob.

O destrukčních dopadech, které má „tento způsob podnikání“ na společnost a ekonomiku, pojednává kniha Jana Kellera: Tři sociální světy⁸⁾ a na ni navazující přednáška Arogance financí⁹⁾. V úvodu přednášky⁹⁾ prezentuje prof. Keller graf, který ukazuje vývoj příjmů a daní v Německu od r. 1950 do roku 2000:

V levé části grafu je zobrazen nárůst příjmů v Německu od roku 1950 do roku 2000. Za tu dobu průměrný Němec zbohatl sedmkrát (je to „virtuální údaj“, vypočtený tak, že v každém roce byl HDP podělen počtem Němců). Cca 90% Němců ekonomicky aktivních bylo a je v pracovním poměru (zaměstnanci) a tito lidé zbohatli během 50 let zhruba dvakrát až třikrát. Nejbohatší příjmové kategorie a velké firmy zbohatly během téže doby dvanáctkrát (průměr je tedy 7).

V pravé části grafu je zobrazeno, jak se během těchže 50 let přesunulo daňové břemeno. Zatímco v roce 1950 zaplatili zaměstnanci jen 1/4 všech vybraných daní v Německu (bohatí uhradili zbylé 3/4 daní), pak v roce 2000 už zaměstnanci ze svých stagnujících příjmů (stagnují už od počátku osmdesátých let) zaplatili 4/5 daní a bohatí uhradili jen zbylou 1/5 (v ostatních zemích světa – zejména těch nejbohatších – je trend v zásadě obdobný).

A není to jediný způsob, jakým si „bohatí“ vylepšují svou „finanční bilanci“ na úkor „chudých“. Z dalších uvádí prof. Keller v⁸⁾ a⁹⁾ zejména tzv. „prekarizaci práce“. Co to vlastně je? Je to tendence zejména velkých firem nahrazovat plnohodnotnou, kvalifikovanou (a tudíž drahou) práci prací neplnohodnotnou, a tudíž levnější. Prakticky řečeno, místo stabilních, kvalifikovaných, dobře

placených zaměstnanců s plným sociálním zabezpečením najímat zaměstnance méně kvalifikované (tudíž levnější), a to většinou jen na částečný nebo krátkodobý úvazek bez plného sociálního zabezpečení. Zjevně si vzali příklad z Henryho Forda a jeho pásové výroby¹⁰⁾. V roce 1912 byl ještě jeho automobil T (Lízinka) vyráběn a montován manuálně, kvalifikovanými a dobře placenými automechaniky, a byl prodáván za 600,- \$. 7. října 1913 byla spuštěna výrobní linka (pás), která už využívala i nekvalifikované (levné) pracovní síly, a cena vozu během čtyř let klesla na 360,- \$.

Ale buďme k bohatým alespoň trochu spravedliví: i oni musí obstát v konkurenci na trhu a fakticky jediná reálná cesta, jak uspět, spočívá jednak v tlaku na neustálé zvyšování objemu výroby (a tím i zisku), ale hlavně v tom, že své produkty nabídnou za nižší ceny, než konkurence. Proto ten tlak ze strany vedení zejména velkých korporací na neustálé snižování všech nákladových položek, zejména nákladů na nákup pracovní síly na trhu. V současnosti nahrávají tomuto trendu dva faktory: prvním je automatizace administrativních prací pomocí počítačů a druhým je postupné masové zavádění robotů do výroby; obojí znamená, že na trhu je možno nakoupit menší počet pracovních sil, a tím snížit náklady na mzdy.

Nechceme se zde pouštět do diskuze o tom, zda takové počínání bohatých je nebo není morální a etické. Chceme ale diskutovat to, že *takový způsob podnikání je z ekonomického hlediska dlouhodobě neudržitelný*. K tomu uvádíme následující: jedním z drakonických sociálních dopadů prekarizace práce je postupná likvidace středních vrstev a jejich „odsun“ do nižších pater společnosti, jak uvádí prof. Keller v⁸⁾. Právě střední vrstvy až dosud platily největší část z těch výše zmíněných 4/5 daní do státního rozpočtu (za střední vrstvy jsou obecně považováni lidé, kteří se svého postavení dopracovali především díky vzdělání, tj. kvalifikovaní dělníci, odborníci včetně vysokoškolských a tzv. drobná buržoazie, tj. převážně živnostníci a majitelé malých firem).

Státní rozpočet ale tyto daně nezbytně potřebuje – uveďme příklad: plánované výdaje státního rozpočtu ČR na rok 2015 tvoří cca 1 200 mld. Kč a z toho téměř 60%, tj. 668 mld. Kč, tvoří tzv. mandatorní výdaje, dané zákonem, což jsou ze značné části starobní důchody a nezbytné sociální dávky, které není možno přestat platit. Z čeho je ale bude stát platit, když příjmy státního rozpočtu od středních vrstev v důsledku jejich odsunu do nižších pater společnosti výrazně poklesnou a personální počítače a roboty daně samozřejmě platit nebudou?

Zde už „kosmetické zásahy“ (prodloužení odchodu do starobního důchodu, snížení starobních důchodů, omezení sociálních dávek apod.) podle našeho názoru nic nevyřeší – zde je nutná zásadní změna paradigmatu kapitalistického podniku a nový pohled na ekonomiku a fungování státu jako celek. Dnes už existuje celá řada seriózních vědeckých prací pojednávajících mj. o tom, že samovolný návrat do předkrizového stádia je prostě nepředstavitelný – za všechny uvádíme jen knihu Ilony Švihlíkové: *Globalizace & krize*¹¹⁾.

Mají-li se vady kapitalistického podnikání odstranit opravdu systémově, je nutné zásadně změnit paradigma kapitalistického podniku (jak je zmíněno v úvodu této kapitoly) z „provozování výrobních prostředků za účelem dosažení zisku“ na „*provozování výrobních prostředků za účelem uspokojování společenských potřeb*“ a důsledky promítnout jak do ekonomických pravidel, tak zejména do legislativy a práva. Změna paradigmatu vůbec není tak složitá, jak uvádíme dále zejména v kapitole 4.

Pro úplnost musíme ještě dodat, že za základ hmotného fungování společnosti i nadále považujeme tržní mechanismus, v němž zboží a služby jsou produkovány „kapitalistickými podniky“ a směňovány na trhu. Za „kapitalistický podnik“ považujeme prostě podnik, který musí mít vlastní kapitál, který použije k výrobě svojí produkce, nebo jiná aktiva, díky kterým na výrobu dostane úvěr. To je vše. Za hlavní problém současnosti považujeme totiž to, že v roli „*tvůrce a arbitra pravidel, jejichž dodržování*

„má od ekonomických subjektů vymáhat“ selhal stát podle našeho názoru přímo žalostně (tuto roli státu přisoudil ekonomický liberalismus, ne my !!!, jak je uvedeno hned v úvodu této kapitoly). Selhal zejména v tom, že nebyl schopen zajistit rovnocenné podmínky k podnikání pro malé i velké subjekty a preferuje (byť i skrytými formami) ty velké a bohaté.

4. Podniky vlastněné zaměstnanci, aneb ekonomická demokracie

Jak prakticky změnit paradigma, to není třeba vymýšlet (je to už dávno vymyšleno). A není třeba to ani experimentálně ověřovat – ve světě už to dokonce funguje od konce 19-tého století. Je to ale stále na okraji veřejného zájmu, protože těm, kteří vyznávají neoliberalní pojetí kapitalismu, se to zkrátka nehodí do krámu.

Jedním z příkladů, jak lze provozovat výrobní podniky za účelem uspokojování společenských potřeb (ne jen zisku) jsou výrobní družstva. Nepleťte si je, prosím, s družstvy v ČR, i když i zde se blýská na lepší časy. Myšlenka *družstevnictví jako společného podnikání* byla totiž v ČR po roce 1948 doslova zmrzačena a propagátorům družstev je ještě dnes předhazováno, že „chtějí jen všechno znárodnit a lidi nahnat do JZD“.

Co je na myšlence družstevnictví tak převratného? To, že se jedná o podniky, které majoritně vlastní jejich zaměstnanci a ne akcionáři (ať už anonymní, nebo neanonymní), kteří často „sídí na opačném konci světa“. Družstva jsou řízena demokraticky: jeden zaměstnanec (majitel) – jeden hlas (proto „ekonomická demokracie“). Srovnání družstevního podniku ve srovnání s běžným kapitalistickým vykazuje tři významné rozdíly:

- a) Významně vyšší produktivitu práce (jak uvádějí např. J. Vanek ve¹²⁾ a C. Rosen ve¹³⁾), někdy až o 50% i více. Je to logické – jsou-li zaměstnanci zároveň majiteli, tak už si ohlížejí, aby se v jejich podniku vyrábělo efektivně a aby nebyl „rozkrádán zevnitř“. Vyšší produktivita znamená automaticky větší zisk a tím i větší odvod daní do státní pokladny ve srovnání s běžným kapitalistickým podnikem.
- b) Eliminace nezaměstnanosti v případě krizí. C. Rosen v¹³⁾ např. uvádí, že v krizovém roce 2010 bylo v USA z běžných kapitalistických firem propuštěno 12,1% zaměstnanců, zatímco z firem majoritně vlastněných zaměstnanci jen 2,6%, což pro stát znamená významně nižší objem podpor v nezaměstnanosti.
- c) Šetrnost k životnímu prostředí – je to logické; žije-li většina majitelů v místě působení podniku, nenechá si prostředí, kde žije, zaneřádit; majitelům, kteří žijí třeba na opačném konci světa, je to pochopitelně srdečně jedno. To samozřejmě znamená významné snížení nákladů na likvidaci ekologických zátěží ze strany státu.

Pro družstevní podniky by tedy neměl být problém zvítězit v konkurenci s běžnými kapitalistickými podniky. A ony už vítězí. Příkladem může být např. družstevní hnutí v jižní Americe, kde zaměstnanci převzali do svého vlastnictví (zákonným způsobem!) řadu krachujících podniků a zajistili tak jejich další existenci. Opět je to jednoduché – pokud podniky vyplácejí jen mzdy zaměstnancům-majitelům a nejsou nuceny vyplácet dividendy „zámořským akcionářům“, vrátí se zpět mezi konkurenceschopné podniky.

Družstva mají celosvětově už dlouhou tradici od konce 19-tého století. V současné době sdružují více než 250 milionů členů a jsou sdružena v ICA – International Co-operative Alliance – viz¹⁶⁾. Teoretické základy tzv. participativní ekonomie (na jejímž základě defakto družstva fungují) vytvořil prof. Jaroslav Vanek¹²⁾, český rodák, který prakticky celý svůj aktivní život strávil na Cornellově univerzitě (Ithaca, stát New York, USA), kde působil jako profesor ekonomie. Působil rovněž jako poradce při aplikaci participativní ekonomie v praxi.

Hvězdou a doslova „hospodářským zázrakem“ nejen v oblasti družstevnictví se stala *Mondragon-corporation*¹⁴⁾, tj. Mondragonská družstevní korporace.

Základy k ní položil v roce 1956 kněz José Maria Arizmendiarrreta (1915-1976) tím, že v malém Baskickém městečku Mondragon (sužovaném tehdy vysokou nezaměstnaností) sjednotil osadníky a prostě s nimi založil výrobní družstvo na výrobu a renovaci topných těles. Díky důslednému dodržování družstevních principů vyrostla za 50 let z malého družstva Mondragonská družstevní korporace, která je dnes největší ekonomickou skupinou v Baskicku. Tvoří ji 103 družstev, 122 výrobních závodů, 8 nadací, 1 podílová společnost, 10 podpůrných subjektů a 13 mezinárodních servisních společností. Se svými 74 tisíci zaměstnanci dosahuje tržeb 12,6 miliardy euro ročně. Finanční zázemí jí poskytuje vlastní banka Caja Laboral, která je rovněž součástí družstevní korporace.

Rada vlády ČR pro udržitelný rozvoj uspořádala dne 14. října 2014 seminář „Jak podpořit podnikání v ČR pomocí finanční spoluúčasti zaměstnanců? – inspirace jménem Mondragon“¹⁵⁾. Jako jeden z hlavních řečníků vystoupil i Juan Manuel Sinde z Mondragonské družstevní korporace. V¹⁵⁾ v části „Případová studie: Mondragon“ informuje mj. o tom, jak vypadá teď v korporaci „sociálně-etický kapitalismus“ v praxi. Hlavní důraz je kladen na udržení pracovních míst – s trochou nadsázky řečeno, zaměstnancům (a majitelům) družstev korporace ani v nejhorších letech kolem finanční krize 2008 nehrozilo riziko „vyhození na dlažbu“.

Uvidíme, zda zůstane (jako už tolikrát) zase jen u sborníku ze semináře, nebo zda politici pochopí, kolik výdajů ze státního rozpočtu by mohli ušetřit díky tomu, co je uvedeno výše v bodech a) až c).

5. Ne zcela funkční legislativa a právo

Psané zákony jsou jedním z velkých vynálezů lidstva, bez nichž by život v civilizované společnosti nebyl prostě možný. Psané zákony představují pro civilizovanou společnost jakási „pravidla hry“, obdobně, jako třeba ve fotbale. Tak jako bez dobrých pravidel nelze hrát dobrý fotbal nelze bez dobrých zákonů zajistit ve společnosti spravedlnost pro všechny. *A kde není spravedlnost, tam společnost skomírá.*

Proto bývalý ústavní soudce prof. Vojtěch Cepl v závěru jednoho ze svých posledních televizních vystoupení občanům vzkázal¹⁷⁾: „*non sub hominem, sed sub legem*“, což zhruba znamená „nechceme žít pod vládou jiných lidí, ale pod vládou práva a řádu“.

Právo a řád tvoří a schvalují námi zvolení poslanci. Ti však zvolením získávají moc, a moc, jak známo, korumpuje. I to může být jedním z důvodů, proč systém zákonů, který poslanci za 23 let od vzniku ČR vytvořili, nelze rozhodně označit za dobrý. Zákony jsou formulovány těžkopádně a nejednoznačně, takže se v nich občas nevyznají ani sami právníci, a stává se, že dva různé soudy rozhodnou v obdobných kauzách každý jinak. Málokterý právník si proto dnes troufne jít do významnějšího sporu, aniž by měl oporu v judikátu. Judikátem je zde míněno rozhodnutí nejvyššího soudu, které je závazné pro všechny soudy nižších stupňů.

Co si má za této situace počít normální občan – neprávnik, když platí, že „*neznalost zákona neomlouvá*“? Normální občan pak vnímá jako nespravedlnost, je-li „odsouzen“, i když se poctivě snažil chovat podle zákona. Nelze se proto divit, že úcta a respekt k zákonu v naší zemi upadá.

Zajímavým příspěvkem k tomuto názoru je i přednáška prof. Petra Piňhy¹⁸⁾, probošta Kolegiální kapituly Všech svatých na Pražském hradě, kterou přednesl na konferenci „Společnost, právo a politika“, pořádané společně filosofickou fakultou Univerzity Karlovy a Nejvyšším soudem ČR dne 6. května 2014. Ve své přednášce hodnotí stav a fungování moci zákonodárné, soudní a výkonné

pohledem neodborníka a pohledem obyčejných lidí, z jejichž názorů vychází. Komentuje zde zejména chyby rozumu a slušnosti, ke kterým v této oblasti dochází až příliš často. Závěr přednášky je natolik tristní, že se vyplatí ho zde ocitovat: „... byl bych rád, kdybyste tento příspěvek neodložili jako sled banalit, ale zamysleli se ani ne tak nad tím, kde nasadit páku, ale kde nasadit svůj hlas dřív, než nám ústavní kutilové a právní kejklíři vydláždí cestu k totalitní oligarchii za nadšeného potlesku přívrženců celoevropské kultury dutolebých pistolníků. Děkuji vám za pozornost, za případné zamýšlení pak daleko víc“. I my jsme toho názoru, že je opravdu nejvyšší čas, aby se právní věda zamyslela nad tím, jak současnou nepřehlednou spleť zákonů nahradit zákony jednoduchými, jasně formulovanými, které by nebylo možno „ohýbat“ často i proti záměrům zákonodárců.

O tom, kam až mohou zemi zavést nejasně a nejednoznačně formulované zákony, vypovídá jasně kauza pašování lehkých topných olejů z poloviny devadesátých let. Kromě daňových úniků, odhadovaných řádově na cca 300 mld. Kč, byla v této kauze i řada mrtvých, jejichž vraždy zůstaly z převážné většiny neobjasněny a nepotrestány, stejně jako nebyli odhaleni a potrestáni hlavní organizátoři daňových úniků – postiženy byly jen malé ryby. V podrobnostech odkazujeme na knihu poslankyně Jany Lorencové – Krvavé oleje s podtitulem Můj přítel vrah¹⁹). Paralelně s pašováním LTO probíhalo bez většího zájmu od poloviny 90-tých let pašování technického lihu (z něhož byl pak „vyráběn“ konzumní alkohol), které mělo za následek rovněž miliardové daňové úniky. Tato kauza byla však šetřena až po vypuknutí metanolové aféry koncem roku 2012 s jejími desítkami mrtvých a dalšími desítkami těžce zdravotně postižených (oslepnutí).

Nemáme dostatek odborných právních znalostí, abychom se mohli fundovaně vyjádřit ke konkrétním změnám legislativy, které budou nutné v souvislosti s tím, co jsme uvedli v kapitolách 2 až 4 tohoto referátu. Z občanského pohledu jsme ale přesvědčeni, že žádoucí by bylo provedení minimálně tří změn v legislativě ČR:

1. Změna ústavy a volebního systému v tom smyslu, aby volby nebyly soutěží politických stran, ale soutěží osobností, odpovědných svým voličům a svými voliči odvolatelných. Tím by se odstranil systém „kolektivní neodpovědnosti“, jemuž dnes vděčíme za řadu korupčních afér a dalších nepravostí.
2. Zavedení pravidla, že zisk musí být zdaněn tam, kde byl vytvořen (eliminace daňových rájů). Námitka, že by investoři odešli, neobstojí. Výrobní provozy by si s sebou těžko odvezli.
3. Zavedení osobní odpovědnosti majitelů firem – když mohou celým majetkem ručit živnostníci, proč by neměli i majitelé firem, kteří mají ve firmě právo konečného rozhodnutí? Za současného stavu jsou osobně odpovědní jen vrcholoví manažeři, kteří ale např. majitelům akciové společnosti poručit nemohou.

6. Totalita peněz

Vynález peněz je snad největším vynálezem lidstva vůbec, který nastartoval masivní rozvoj výroby, obchodu a směny. Představa směňování zboží a služeb bez peněz je v současné, vysoce specializované společnosti, prostě nepředstavitelná. Kromě toho, že peníze slouží jako prostředek směny, mají ještě další funkci jako prostředek dočasného uchování hodnoty. To když si spořím peníze, které mám a momentálně za ně nepotřebuji nic koupit, např. na nákup rodinného domku. Z toho vyrostla zejména ve druhé polovině 19-tého století síť komerčních bank, které tyto „dočasně nepotřebné“ peníze shromažďovaly a umožnily tak vytvoření úvěrového trhu, bez něhož by nebyl možný prudký rozvoj průmyslu na rozhraní 19-tého a 20-tého století. Banky pomohly střadatelům zhodnocovat jejich úspory tím, že jim jejich vklady úročily. Od svých dlužníků, kterým poskytly úvěr, pak požadovaly úroky vyšší, které pokryly jak úroky, poskytnuté bankou střadatelům, tak i provozní náklady banky a její přiměřený zisk. Až potud to bylo v pořádku a nebylo to v rozporu se zájmy společnosti.

V průběhu 20-tého století se však řada věcí změnila. Především to, že banky se z produktivních pomocníků průmyslu „posunuly“ do role „vládců průmyslu“. Prof. Keller v⁸⁾ na str. 35 uvádí, že „Finančnictví si v této zemi (míněny USA) podřídl ostatní domény ekonomického života a učinilo z nich pouhé součásti svého vlastního obslužného sektoru“. S trochou nadsázky řečeno si finančnictví podřídl nejen ekonomiku, ale i politiku a to nejen v USA. Jak se to mohlo stát?

Amschel Meyer Rothschild už kdysi (koncem 18-tého století) řekl: „*mohu-li tisknout peníze, nezajímá mně, kdo tvoří zákony*“. Naplnění této myšlenky se však dočkali až jeho potomci, protože teprve 23.12.1913 podepsal tehdejší prezident USA Woodrow Wilson Zákon o federálních rezervách. Tímto zákonem byl zřízen Federální rezervní systém (zkratka FED), který získal od vlády USA pověření tisknout peníze (US\$) a poskytovat je americké vládě a dalším subjektům (komerčním bankám, korporacím apod.) na úvěr. Zde je třeba zdůraznit, že FED není státní instituce, ale *soukromá banka*. Rovněž je třeba uvést, že US\$ je hlavní světovou rezervní měnou, do níž státy i firmy ukládají své směnné rezervy, zejména své exportní přebytky, což se dnes týká hlavně Číny, Německa a dalších zemí, které více vyváží, než dovážejí.

FED je považován za kontroverzní instituci právě proto, že je to soukromá banka. A to navzdory tomu, že její Radu guvernérů jmenuje prezident USA. Její kritici argumentují zejména tím, že FED nebyl od roku 1950 do roku 2011 auditován a jeho činnost ve zmíněných letech rozhodně nebyla transparentní.

Zajímavým příspěvkem, který vypovídá o praktikách FED-u a finanční sféry vůbec, je přednáška Andrease Clausese: Fyzická ekonomika kontra globalizace a finance²⁰⁾. Jsme si vědomi kontroverznosti této přednášky, která obsahuje řadu sporných pasáží a závěrů, s nimiž se autoři tohoto referátu nemohou ztotožnit. Máme nicméně za to, že obsahuje řadu cenných informací, které lze jinde jen těžko získat.

První z nich se týká vztahu objemu peněz v oběhu a HDP. Z pohledu normálního člověka bychom očekávali, že na světě bude jen o malinko víc peněz, než kolik existuje zboží; aby měl zkrátka člověk jistotu, že si za své reálné peníze bude moci něco reálného koupit. Státy a jejich emisní banky by pak měly dohlížet na to, aby tento stav zůstal zachován. V realitě se ale děje něco docela jiného, což demonstruje graf uváděný A. Claussem.

V tomto grafu jsou na ose x uvedeny roky 1915 až 2005 po pěti letech. Na ose y je pak uveden poměr peněz v oběhu a HDP v procentech od 100 do 300%. V době světové hospodářské krize v letech 1932 a 33 v USA „vystřelil“ až na 270% a po jejím odeznění opět klesl na (+–) 130%. Zde se udržel zhruba do roku 1980. Poté začal opět prudce růst až na cca 550% v roce 2007, kdy se „provalila“ hypotéční krize v USA. Ta plynule přerostla ve světovou finanční krizi, která dodnes zcela neodezněla. Podle²¹⁾ byl v květnu 2015 poměr peněz v oběhu (v článku jsou

uvedeny jako „dluhy“) k HDP 286%. Poznámka autorů: peníze musí být nejdříve vytištěny a pak je banka musí někomu půjčit, aby je tento uvedl do oběhu – proto jsou často označovány pojmem „dluh“ (debt).

To prakticky znamená, že mezi bankami kolovaly a kolují i „fiktivní peníze“, za které si nelze koupit reálné zboží nebo služby. Jak se ale mohlo stát, že po roce 1933 poměr peněz v oběhu a HDP tak prudce klesl? A. Clausus k tomu uvádí, že v letech 1932 a 33 zkrachovalo jen v USA 16 000 bank a reálné peníze střadatelů, které v nich tito měli uloženy, se prostě „vypařily“. Takže i když v letech

hospodářské krize 1929 a 33 došlo k velkému propadu HDP, tak úbytek peněz v oběhu (díky jejich „vypaření“) byl mnohem větší.

Metody finanční sféry v mnohém připomínají v Česku tak populární „letadla“ z 90-tých let. Příkladem může být už zmíněná hypotéční krize. Vznikla (stručně řečeno) tak, že americké banky poskytovaly hypotéční úvěry zcela nekriticky i majitelům nemovitostí, u nichž bylo zcela jasné, že je nikdy nebudou moci splatit. Takto poskytnuté úvěry pak prodaly s přiměřeným ziskem jako „finanční produkt“ dalším bankám, čímž se zbavily rizika, že jim dlužníci nebudou úvěry splácet a jejich banka zkrachuje. Toto riziko přenesly na banky, které takové „finanční produkty“ koupily. Tyto banky je pak prodávaly dál a dál, takže vznikla doslova nepřehledná síť pohledávek a závazků. Letadlo se „zřítlo“ až tehdy, kdy větší počet prvotních dlužníků už nebyl schopen splácet. Ti, kteří s „letadlem“ začali, měli už své zisky spolehlivě „uklizeny“. Ostatní splakali nad výdělkem.

Kdo zaplatil důsledky hypotéční krize a proč došlo k poklesu poměru peněz v oběhu a HDP z 550% v roce 2007 na 286% v roce 2015? Kde se v tomto případě „vypařily“ peníze? Částečně ve státních rozpočtech, když státy zachraňovaly problémové banky masivními finančními injekcemi a dále ve zkrachovalých bankách. Zajímavý příklad zkrachovalé Lehman Brother's uvádí A. Clauss; byla to jedna z důležitých investičních bank (její vlastníci byli rovněž vlastníky FED-u) a až po jejím krachu vyšlo najevo, že nejvíc jejích vkladatelů pocházelo z Evropy. Hazardní zacházení této americké banky s penězi proto zaplatila ze značné části Evropa.

Autorům tohoto referátu nejde o to vyřešit problémy celého světa – nemají pro to ostatně ani odbornou kvalifikaci. Nikdo z nás nepracuje ani nepracoval jako finanční poradce, tak jako pan Andreas Clauss. Šlo nám jen o to poukázat na bezskrupulózní postupy, které se ve finančnictví používají, a které mají dopad i na ČR. Minimálně v tom, že spolu s dalšími faktory mají svůj podíl na výši veřejného dluhu v ČR, který v roce 2015 dosáhl 1 860 miliard Kč, což je cca 177 tis. Kč na jednoho obyvatele.

My chceme upozornit hlavně na to, že právě pomocí takových bezskrupulózních metod finanční sféry bohatí stále více bohatnou, chudí stále více chudnou a peněz na sociální zabezpečení nejpotřebnějších stále více ubývá, jak už jsme na to poukázali v kapitole 3. To, co je v kapitole 3 uvedeno, není tedy náhodný excés, ale systematický trend. V podrobnostech odkazujeme opět na prof. Kellera v⁸⁾ na strany 35 až 40.

Důsledkem takového bezskrupulózního přístupu finanční sféry je sociální nejistota, kdy i člověk, který je ještě dnes dobře situovaný, neví dne, ani hodiny, kdy v důsledku nepředvídané události (vážná nemoc, vážný úraz, atak podvodníků atd. atd., ale hlavně ztráta zaměstnání) přijde doslova o všechno. Tento jev nazýváme *totalitou peněz*, která je snad ještě horší než ta, která tady byla před rokem 1989. S tehdejšími vládci bylo ještě možné diskutovat, i když jen ve velmi omezené míře. S penězi nelze diskutovat vůbec.

7. Problém médií – informují, nebo dezinformují?

V této kapitole je opíráme hlavně o knihu Roberta W. McChesneyho: *Problém médií*²²⁾. Shodně s Noamem Chomským se domníváme, že tuto knihu by si měl přečíst každý, komu opravdu jde o svobodu, demokracii a lidská práva. Kniha sice rozebírá problémy americké žurnalistiky, ale ty jako by těm našim z oka vypadly.

Ještě v 19-tém století existovaly v USA stovky a tisíce periodik, vlastněných většinou politickými stranami nebo skupinami, jejichž názory otevřeně hlásaly. Nebyla-li některá skupina občanů spokojena, mohla si bez větších problémů založit periodikum vlastní. S trochou nadsázky lze říci, že

tehdy v oblasti informací opravdu existoval svobodný trh názorů, chráněný prvním dodatkem americké ústavy (svoboda tisku).

V průběhu 20-tého století už ale v žurnalistice nastoupil jiný trend. S tím, jak přibývala populace a zejména jak dramaticky vzrostl objem reklamy, která se ukázala jako hlavní zdroj příjmů periodik, převládla komerčnost a periodika se změnila z prostředku k šíření politických názorů na prostředek k dosažení zisku. V souvislosti s tím převládla představa, že žurnalistika by měla být politicky neutrální, nestranná, profesionální a hlavně, objektivní – viz str. 9 v²²⁾. Rozhlas a televize, které přibýly ve 20-tém století, vykazují shodné rysy. Počet periodik (a vysílačů) se výrazně snížil, protože malí vydavatelé neobstáli z finančních důvodů v konkurenci, a změnili se i majitelé médií – z politických stran na soukromé majitele a korporace. Potud McChesney.

A jak jsme na tom dnes? Média se stále prohlašují za „hlídacího psa demokracie“ a řada lidí dosud věří tomu, že tím hlídacím psem ještě jsou. Je tomu ale opravdu tak?

Od hlídacího psa demokracie bychom očekávali, že bude mít vlastní názor (i když občas špatný) na to, co ještě demokratické je a co už není. Že zkrátka ke každému důležitému problému zaujme své vlastní stanovisko. Bohužel jsou ale nenávratně pryč časy českého spisovatele a politického komentátora Ferdinanda Peroutky, amerického filozofa a politického komentátora Waltera Lippmanna a mnoha dalších, kteří v mainstreamových médiích působili zhruba do poloviny 20-tého století.

Dnes z médií jejich vlastní názory téměř vymizely a převažuje tendence „neodradit čtenáře (a posluchače) a hlavně – neodradit inzerenty (kteří jim poskytují kýžený zisk) zveřejňováním názorů, které by je mohly popudit“. Nejúčinnějším prostředkem k dosažení tohoto cíle je autocenzura u lidí, odpovědných za výběr zpráv, které budou zveřejněny. Ta už existovala i v (pseudo)socialistickém Československu. Soudruh Husák už v 70-tých letech minulého století říkával, že cenzury není třeba – zodpovědní šéfredaktoři sami přece musí nejlíp vědět co je straně (míněna KSČ – tehdejší „majitel“ médií) ku prospěchu a co škodí jejím zájmům. A fungovalo to (oficiálně byla cenzura v CSSR zrušena už v roce 1968). Nejúčinnějším nástrojem je pak „mlčení“ – to, co by mohlo popudit čtenáře, inzerenty, vládní kruhy nebo majitele média, se nezveřejní buď vůbec, nebo jen jako krátká noticka až někde na poslední straně. Říkají-li majitelé médií, že redaktorům nenařizují, o čem mají psát, pak mluví pravdu – autocenzura to zvládne sama. Autoři referátu mají zkrátka za to, že finančnictví si stejně jako domény ekonomického života (jak jsme uvedli v kap. 6) podřídilo i svět mainstreamových médií.

Místo toho, aby usilovali o živou (byť i občas kontroverzní) demokratickou diskuzi, usilují dnes profesionální žurnalisté podle svých slov hlavně o pravdivost, objektivitu a nestrannost zveřejňovaných zpráv. Prakticky toho docilují hlavně tím, že doslovně citují oficiální (nebo neoficiální, ale vlivné) zdroje. I McChesney v²²⁾ na straně 16 uvádí, že novináři tak připomínají spíš „písaře mocných“, protože těmito zdroji bývají nejčastěji mocní a vlivní na státní i regionální úrovni.

Autoři tohoto referátu považují zkrátka „tento způsob žurnalistiky jako celek“ za mediální manipulaci, která se neděje pomocí „lživých zpráv“, ale vhodným výběrem toho, co bude zveřejněno (a od koho) a co zveřejněno nebude. „Zdrojům“ (tj. autorům zpráv) se s trochou nadsázky doporučuje dodržovat pravidlo „mluv pravdu, pouze pravdu, nic než pravdu, ale nikdy ne celou pravdu“. Zákon č. 46/2000 Sb., tiskový zákon, umožňuje totiž v § 10 pouze vynutit si na vydavateli zveřejnění odpovědi na zprávu, která se dotýká cti nebo dobré pověsti fyzické či právnické osoby; vynutit si na autorovi původní zprávy „odpověď na tuto odpověď“ už možné není. V takovém prostředí je jasné, že o nějaké demokratické diskuzi těžko může být řeč.

Pak se ovšem nemůžeme divit ani tomu, co občas v mainstreamových médiích čteme nebo slyšíme. Opět s trochou nadsázky hovoříme o „zneužití slova“ jako takového, k čemuž jen namátkou uvádíme:

Koupené slovo – kromě reklamy, která často bývá klamavá, zde hovoříme hlavně o tom, že požádá-li např. velký inzerent o zveřejnění nějaké, byť i kontroverzní zprávy, je mu zpravidla vyhověno. Rovněž není známo, že by média zveřejňovala zprávy, namířené proti firmám jejich majitelů. „Koupené slovo“ tudíž zaručuje, že zprávy, namířené proti „určitým vlivným kruhům“, prakticky nemají šanci vyjít.

Slovo jako nálepka – mnohokrát už jsme se ve zprávách setkali s pojmy „lůza“, „socka“, „komouš“, „levičák“, „utopista“, „demagog“, „Kremlofil“ apod., které většinou slouží k dehonestaci osob, o nichž se píše. Jakmile je „nálepka“ přilepena, je těžké, ne-li nemožné, se jí zbavit, protože „není kouře bez ohně“. Prezident Zeman by ostatně o svých zkušenostech s nálepkou „Kremlofila“ mohl vyprávět své. Přilepit „nálepku“ je totiž mnohem lehčí a efektivnější, než seriózními argumenty vyvracet názory protivníka.

„Nafukování“ a „bagatelizace“ – tak, jako je nafukována negativní role Ruska v případě Krymu a Ukrajiny (Rusko si rozhodně neidealizujeme – je to velmoc jako každá druhá), tak je na druhé straně bagatelizována role „Západu“ v irácké a vůbec středovýchodní a blízkovýchodní tragedii, v čemž se pravděpodobně projevuje vliv „důležitých inzerentů“, hlavně zbrojařských a ropných nadnárodních korporací, formami naznačenými výše.

Domníváme se, že pokračovat dále už není třeba. V takovém mediálním prostředí se ovšem demokratické diskuzi dařit nemůže, jak už jsme uvedli výše. Zbývá jen doufat, že současná generace už se nebude muset učit číst „mezi řádky“, jako jsme to my, dříve narození, museli dělat v období takzvané normalizace. Dnes už existuje řada nezávislých médií, kde lze získat i jiné informace, než ty, které zveřejňuje mainstream. Dá to sice dost práce – ne všechna nezávislá média jsou hodnověrná – ale v konečném důsledku se tato práce vyplatí.

Shrnutí: máme zkrátka za to, že mainstreamová média v řadě případů spíše dezinformují, než informují, a chtějí-li být i nadále považována za hlídacího psa demokracie, měla by uvažovat o generální opravě svého chrupu. Poctivější by ovšem ze strany těchto médií bylo „přiznat barvu“ a na tuto funkci raději rezignovat.

8. Občané, elity a oligarchové

Úroveň státu určují všichni občané, kteří v něm žijí, a to jak po stránce materiální, tak zejména po stránce morální a kulturní. I příslušníci elit a oligarchie jsou občany. Za příslušníky elit jsou obecně považovány osoby, které ve firmách, parlamentu, státní správě a justici zaujímají významné postavení díky svým profesionálním kvalitám nebo individuálním vlastnostem. Za příslušníky oligarchie jsou pak obecně považovány osoby, které vůči svému okolí uplatňují moc hlavně z titulu majetku, který vlastní.

Jsou-li elity na vysoké morální a kulturní úrovni, pak takzvaně „táhnou národ kupředu“. Za všechny uveďme jen příklad T. G. Masaryka. Dnes jsme, bohužel, spíše svědky toho, že elity se dostaly do vleku oligarchů. Místo toho, aby táhly národ kupředu, přispívají spíše k zakonzervování současného nedobrého stavu, který je dlouhodobě neudržitelný. Důvody jsme uvedli v předchozích kapitolách. K tomu jen dodáváme, že ne každý, kdo dnes zaujímá vysoký, např. vládní nebo parlamentní post, může být ve výše uvedeném smyslu označen jako elita. V řadě případů se jedná jen o někoho, kdo výrazné profesní ani jiné kvality nemá a post získal jako „odměnu“ za dříve prokazané služby nebo „zálohu na odměnu“ za služby, které v budoucnosti prokáže.

Jak tento nezdravý stav řešit? My jsme přesvědčeni, že tento stav mohou vyřešit jen sami občané svým aktivním zájmem o dění ve společnosti a kritickým vyhodnocováním dostupných informací, kterých je naštěstí už dnes v médiích a na internetu poměrně dost. Zatím se ještě většina lidí chová víceméně pasivně. Jak se ale v médiích objevují další a další zprávy o korupčních aférách, o „neschopnosti“ evropských elit vyřešit problém islámské imigrace, o „neschopnosti“ elit vytvořit sociální systém, který by všem lidem zajistil minimální, rozumné podmínky pro přežití, atd., atd., vnímáme výrazně rostoucí zájem lidí o dění ve společnosti, i když se tento zájem zatím projevuje jen tím pověstným „žbrbláním u piva“. Vnímáme rovněž to, že lidé přestávají tvrdit, že „politici jsou hloupí“ a vidí-li takzvané „hloupé“ jednání některého politika, kladou si hned známou právní otázku „qui prodest“, tj. kdo z toho má zisk. A hned vidí, že politici vlastně vůbec nejsou hloupí.

To vše považujeme za dobré znamení – teprve lidé, kteří si uvědomí, že některé společenské jevy a procesy mohou ohrozit jejich vlastní existenci, jsou ochotni vynaložit námahu spojenou s hledáním řešení a spojenců, kteří by jim pomohli řešení najít a posléze je prosadit.

O tom, že to pro ně vůbec není a nebude lehké, se zmiňuje např. MUDr. Koukolík v článku Jak si zamilovat systém a být spokojený²³⁾, kde cituje starou zkušenost, že „krutovládu lidé snášejí lépe než anarchii“, neboť krutovláda dává alespoň pocit jakýchsi „pravidel“, která jsou dodržována. Mnohem poetičtěji to vyjádřil Thomas Jefferson v deklaraci nezávislosti USA „...veškerá zkušenost ukazuje, že lidstvo je mnohem náchylnější ke strádání, dokud je zlo snesitelné, než k narovnání sebe sama zavržením forem, kterým je přivyklé“. Příčinu tohoto jevu popisuje teorie kognitivní disonance, kterou rovněž zmiňuje MUDr. Koukolík v²³⁾.

Tato teorie, hodně zjednodušeně řečeno, říká, že „... máme-li v hlavě dvě protichůdné myšlenky, které se vzájemně vylučují, není nám dobře. A budeme se proto snažit, aby se nám udělalo lépe“. A to co nejdříve a s co nejmenší námahou. Takto jsme nakódováni geneticky. Lidé neradi mění systém, v němž už si našli své místo, a vinu za případné nespravedlnosti systému mají tendenci svalovat spíše na oběti než na samotný systém (pokud tou obětí nejsou oni sami). Kolikrát jsme jen v posledních letech slyšeli větu „mohou si za to sami“ (míněny tzv. „socky“). Má to ale své meze – a to do chvíle, kdy zlo přestane být pro obyčejné lidi (kteří vůbec nejsou hloupí) snesitelné a akceptovatelné a kdy počet obětí systému vzroste nad únosnou mez.

Zavrhnout formy, kterým je lidstvo přivyklé, bude nesporně těžké – není to ale nemožné a lidstvo to už několikrát v dějinách dokázalo. Jsme přesvědčeni, že zavržení značné části forem a stereotypů, na které jsme dnes zvyklí, bude při přechodu do postindustriální společnosti nutností. Čím dříve s promýšlením nutných změn začneme, tím je větší pravděpodobnost, že se provedení nutných změn obejde bez násilností a obětí na životech, které v minulosti, bohužel, dějinné zvraty provázely. V tomto procesu musí mít věda své nezastupitelné místo.

Shrnutí a závěr

O tom, že nás čekají systémové změny a s nimi související změny forem, jakými společnost funguje, jsme nezvratně přesvědčeni. Teď už jde jen o to, jak se s těmito změnami všichni vyrovnáme.

Naší vědě přejeme, aby se s nimi vyrovnala důstojně a na úrovni požadavků doby.

Občanům pak přejeme, aby si včas uvědomili, že zeměkouli jsme nezdědili od svých rodičů a nemůžeme si s ní tudíž dělat, co nás napadne. Půjčili jsme si ji od svých dětí a naše děti nám dříve nebo později předloží účet (a naši vnukové zas našim dětem). K tomu dodáváme slovy Marka Řezanky:

*mlčeti zlato přísloví nám praví
někdy však řeč je nad zlato
když se hlas zvedne - míří na bezpráví
odkryje pravdu
nahatou
Někdy je ticho zločincem, jenž škodí
to když se všude
říká lež
Pak je hlas nutný
jako tikot hodin
není čas měřit
tehdy
řež*

Ano, kdo mlčí, ten souhlasí s bezprávím a každého hlasu je potřeba. To, že jsme malý národ, neznamena, že jsme automaticky odsouzeni k mlčení. I hlas našeho národa bude slyšet, bude-li rozumný a bude-li ku prospěchu jiným národům. A jiné národy nás podle toho budou hodnotit.

Zdroje informací:

1. Zákon č. 1/1993 Sb. – Ústava České republiky, v platném znění
2. Citáty o svědomí: <https://cs.wikiquote.org/wiki/Sv%C4%9Bdom%C3%AD>
3. Výroční zpráva BIS za rok 2014: <http://www.bis.cz/vyrocnizprava6c8d.html?ArticleID=1096>
4. Výroční zpráva Finančního analytického útvaru Ministerstva financí za rok 2014: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/vysledky-cinnosti-financniho-analytickeh/2014/zprava-o-cinnosti-fau-2014-20591>
5. Milan Valach: Svět na předělu (2009, nakladatelství Grimmus, druhé vydání)
6. Nabídka na založení offshore firmy v daňovém ráji Belize: <http://www.zahranicni-spolecnost.cz/belize>
7. Jak moc Česku škodí daňové ráje: <http://www.penize.cz/dan-z-prijmu-pravnicky-ch-osob/274656-ocima-expertu-jak-moc-cesku-skodi-danove-raje>
8. Jan Keller: Tři sociální světy (2012, nakladatelství SLON, druhé vydání)
9. Přednáška Jana Kellera - Arogance financí: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLA3A05669C49D88EE>
10. Henry Ford a pásová výroba: http://www.rozhlas.cz/sever/expres/_zprava/pasova-vyroba-a-henry-ford--1271088
11. Ilona Švihlíková: Globalizace & krize. Souvislosti a scénáře (2010, nakladatelství Grimmus)
12. Jaroslav Vanek: Sjednocená teorie společenských systémů (2013, vydalo KSLP - Česká společnost pro zaměstnaneckou participaci, o. s.)
13. Corey Rosen – The Impact of Employee Ownership and ESOPs on Layoffs and the Costs of Unemployment to the Federal Government: <http://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/paper-rosen-et-al.pdf>
14. Mondragon-corporation: <http://www.mondragon-corporation.com/>
15. Beáta Binková – Znáte plat svého šéfa? V Mondragonu vědí nejen to...: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/464>
16. ICA (coop International Co-operative Alliance): <http://ica.coop/>
17. Vzkaz Vojtěcha Cepla: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10160488386-vzkaz/208452801410012-vzkaz-vojtecha-cepla>

18. Petr Piřha - Stav legislativy, justice a soudnictví v ČR (jak je vidí neoborník):
<https://www.youtube.com/watch?v=pDIW97Mo3aw>
19. Jana Lorencová: Krvavé oleje – Můj přítel vrah (2006, nakladatelství Jan Krystek Brno)
20. Andreas Clauss – Fyzická ekonomika kontra globalizace a finance:
<https://www.youtube.com/watch?v=gaWy0WJLGwg>
21. Celosvětový poměr dluhů a HDP (převzato od Michaela Snydera z www.prisonplanet.com):
<http://www.nwoo.org/2015/05/19/pomer-dluhu-k-hdp-je-pro-cely-svet-286/>
22. Robert W. McChesney: Problém médií – jak uvažovat o dnešních médiích (2009, nakladatelství Grimmer)
23. František Koukolík – Jak si zamilovat systém a být spokojený: http://technet.idnes.cz/jak-si-zamilovat-system-0sw-/veda.aspx?c=A121204_153944_veda_mla

Toxikologie peněz – vybrané problémy

Petr Ježek, Soukromá vysoká škola ekonomických studií

Peníze se za dobu své existence staly postupně místo pouhého zprostředkovatele směny (transakční funkce) nástrojem moci. Nejde přitom o moc ledajakou, ale o moc exkluzivní, vykazující u svých nositelů známky psychopatických projevů. Tyto markanty byly nejen zmíněny významnými českými vědci, mj. neuropatologem Františkem Koukolíkem či lékařem Janem Hnízdilem, ale také vědci zahraničními, mj. pŕmyslovým psychologem Paulem Babiakem a psychopatologem Robertem Harem. Přitom o nich mohou vypovídat neprofesionálové, běžní lidé, ať již se stali jejich obětí nebo jen si povšimli jejich psychopatických projevů.

Spojení mezi psychopatií a intoxikací penězi je zjevné, přesto se o tomto faktu nehovoří. Obvykle se příslušní odborníci nezbyvají tématy v těch aspektech, jež přesahují jejich specializaci. Ano, specializace je ve skutečnosti vězením, závislostí na okolí, jemuž specialisté jednoduše nevěnují pozornost, protože jde o pro ně rušivé vjemy. Mnoha specialistům unikají systémové aspekty jejich oborovým jevům. Je pro ně jednodušší popřít systémový charakter problému než přiznat své systémově omezené znalosti. To vše nabývá jiného rozměru, jde-li o finančníky, manažery a ekonomy. Tyto profese obvykle znamenají kvalifikaci pro nejvyšší řídicí pozice a současně takové profesní informační pole, jež z peněz činí jediné kritérium jejich rozhodování a současně jediný a konečný cíl.

Toxiny, tj. jedy, jsou často přírodními látkami, jejichž mírné (podprahové) užití člověku neškodí a naopak pomáhá. Pro důkazní materiál je nutné seznámit se se šamany přírodních národů a lidských společenstev. Tito výteční znalci lokální přírody i lidské psychiky svůj vliv staví na mimořádných znalostech jednotlivých přírodních látek, jejichž podprahové užití např. uvede uživatele do transu, avšak jeho organismu nijak neuškodí, je-li po požití včas a vhodným způsobem aplikována detoxikace. Dalším zdrojem informací jsou adiktologické poradny, kam přicházejí osoby závislé na drogách a setkávají se tam se svými terapeuty. Konečně je tu skvělý příklad známý pod pojmem gamblerství, jež představuje absolutní závislost na peněžní hře. Kolik finančních operací má přitom ve skutečnosti charakter hry a kolik z nich hry s nulovým součtem? Nicméně patrně nejlepším příkladem intoxikace vedoucí k projevům psychopatie jsou účinky některých dříve široce používaných antidepresiv na bázi valia.

Psychopaty láká moc a tu přináší vlastnictví peněz. Empatie je přitom antipodem psychopatie a sociopatie. Empatický člověk je veden nejen vnímat lidi ve svém okolí, ale také se vcítováním do jejich myslí a zejména srdcí bezděčně stávají ohleduplnými, otevřenými, přímými a pravdivými. Psychopat právě toto vše postrádá a jeho chování je dominantně egoistické, vše vztahuje výhradně k sobě a měří výhradně svými měřítky. Nikoli náhodou je tímto měřítkem úspěchu psychopata a intoxikovaného majetek vyjádřený v penězích. Tyto informace jsou důležité nejen z diagnostických důvodů, ale především k pochopení podstaty a kausalit vzniku tohoto neblahého jevu, jenž zachvacuje nejen jednotlivce, ale celé společnosti, jež jsou takovými jedinci řízeny a profilovány. Čím více je společnost formována davovými instinkty, tím snadněji zabředne do osidel egoistů a toxikomanů, kterým na nikom jiném než na nich samotných nezáleží.

Vlastnictví je právní kategorie. Západní sociální modely jsou charakteristické uvedením svobody (práva) soukromě vlastnit v základních zákonech – ústavách. Tím, že za soukromý majetek považují vše, co v daném právním prostředí není zakázáno vlastnit, činí významnou součástí majetku samotné peníze. Odtud je již přímá cesta k peněžní teorii, která postuluje tři základní funkce peněz – transakční, depoziční a zúčtovací. Je to ve shodě s žádoucí realitou? Zatímco transakční funkce je tím,

co peníze determinuje jako všeobecný prostředek směny, zcela v souladu s podstatou peněz, další dvě funkce jsou již poplatné konkrétní situaci a míře intoxikace penězi. Hromadění peněz ve formě pokladu či depozitního účtu je bezprostředně projevem poznání, že bez peněžní rezervy nelze čelit finančním a ekonomickým rizikům. Jsou ale tato rizika nevyhnutelná jako exogenní jev? Nikoli, tato rizika produkujeme svým chováním my, lidé, přesněji, zejména ti z nás, kteří podlehli závislosti na penězích a usilují o jejich soukromé hromadění, takže tím snižují jejich objem jako disponibilní pro nás, ostatní lidi. Tendence vyjadřovat vše v penězích pak vyvolává představu, že není důvod peněžně neocenit třeba lidský život či lokální přírodní ekosystém a ty pak zařadit mezi potenciální soukromý majetek. Současně zde stejným směrem působí fenomén trhu, tj. zpravidla prodejnosti statku za peníze. Korupce není ničím jiným než trhem s prodejnou duší zdánlivých profesionálních správců veřejného majetku, tedy s tímto majetkem.

Intoxikace penězi má velmi mnoho projevů. Začíná zdánlivě nevinnými sny a materiálním majetku („splňte si své sny a kupte si náš skvělý výrobek, na který vám výhodně půjčíme, nemáte-li dost svých peněz!“), o nichž jsme mediálně neustále přesvědčováni, že si je máme plnit, ať již sami sobě či formou darů navzájem. Do pozadí je pak zaháněna rozumná úvaha, zda vůbec naše sny a touhy odpovídají našim možnostem a zda je za nimi nějaká racionální potřeba. Mnohé z nás pak tyto sny vedou ke zvýšeným mzdovým požadavkům či k navýšení ziskové marže na jednotku prodávané komodity a to vše ke znehodnocování peněz (inflaci) a ekonomické nestabilitě. Konzumní přístup k životu je pak neradostným důsledkem, kde se plně projeví závislost na dosaženém spotřebním standardu. Kdo z nás má dostatečně silnou vůli se z těchto peněžně podmíněných závislostech rychle osvobodit?

Kriminální formou intoxikace penězi jsou podvody, krádeže a vraždy z peněžních motivů. Peníze jsou zde hlavní a výslednou pohnutkou k provedení čehokoli, co povede k získání těchto peněz. Pro mnoho asociálů a kriminálníků je právě prostý status vlastníka velkého množství peněz vstupenkou do světa pochybného uznání a představuje mafiánskou koncepci kriminality v podobě zločineckých kartelů. Většina kriminalistů a trestních právníků poukazuje právě na tuto nejčastější peněžní motivaci k trestným činům. Jestliže trestní právo kvalifikuje krádež a vraždu jako závažné trestné činy, u podvodů bývá velmi selektivní. Beztrestná je v důsledku nekonzistentní právní kvalifikace řada velkých podvodů, u nichž nebyla porušena formální pravidla a další podmínky, jež činí takové podvody nestíhatelné a náhrady škod z nich plynoucí nevymahatelné. Zjevnou intoxikací penězi pak jsou rostoucí platové požadavky těch právníků v roli soudců, státních zástupců a advokátů, kteří odmítají paušální regulované platy vázané na stav ekonomiky a míry finančně podmíněné nemravnosti a řádně neodhalených a nepotrestaných deliktů. Jedna intoxikace tak bezprostředně vede k intoxikacím dalším a právní řád se plíživě stává neřádem. Přitom spravedlnost nemá peněžní vyjádření z podstaty věci a nelze ji jakkoli penězi podmiňovat či ovlivňovat.

Nezávažnějším důsledkem intoxikace penězi není vlastní kriminalita, ale nepostižitelné chování elit, jež tvoří zákony a činí zásadní hospodářská a společenská rozhodnutí. O síle peněz v mocenské oblasti nejlépe vypovídá citát zjevného psychopata a peněžního toxikomana Mayera Amschela Rothschilda „dejte mi moc ovládat národní peníze a já se nebudu muset starat o to, kdo vydává zákony.“ Případným pochybovačům doporučuji si nastudovat dějiny této dynastie a související mocenské operace v jejich gesci. Právě tyto elity, tedy jako elity deklarované samy sebou a svým majetkovým statutem vykazují vysokou míru intoxikační závislosti. Na námitku, že mnozí z těchto elitářů jsou současně štědrými altruisty lze odpovědět jednoduše tím, že altruismus tvoří pouze nepodstatnou část jejich celkového jmění a slouží pouze k vylepšení veřejného obrazu. Kromě toho řada elitních finančníků směřuje svůj altruismus velmi cíleně tam, kde se vychovávají jejich služebníci a tvoří k nim vstřícné veřejné mínění. Vždyť to jsou takoví milí a vlídní lidé a veselí společníci, že? Co na tom, že si

pro svou závislost na finančních hrách osobují redistribuovat velkou část globální likvidity, tj. disponibilních peněz k placení, čímž brání ve splacení mnoha závazků učiněných bona fide, tj. v dobrém úmyslu. Finanční trhy vedou ke kolísání ekonomiky, což znamená nejistotu a vynucenou tvorbu neproduktivních rezerv. Nadání mocí řídit emisi peněz pak bez výčitek jako správní psychopaté vydávají nesplacitelné úvěry a reálně nekryté peníze, čímž nadále prohlubují nerovnováhu ekonomiky.

Vrátíme-li se k samotné toxicitě peněz a riziku intoxikace, nelze nepřipomenout, že lidské chování je podmíněno biochemickými procesy v našem organismu. Platí to jak pro fyzickou, tak i psychickou kondici a odolnost. I samotná vůle není nic jiného než biochemická konfigurace a biofyzikální vzruchy přenášené nervovými synapsami. Proto je tak důležitá zdravá životospráva, která nejen zajišťuje potřebné látky pro naše komplexní zdraví, ale i pro onu odolnost nejen patogenům, ale i toxinům, jimž býváme často bezděčně a nevyhnutelně vystavováni v reálném životním prostředí. Peníze jsou jedním z nich a je nutné se na ně takto dívat. Opatrné zacházení s nimi zpravidla znamená splnění jejich funkce a díky nezbytné smměně zajištění životních nezbytností včetně těch reprezentujících kulturní úroveň. To znamená, že cílem našich životů nemohou být peníze ani moc, ale smysluplná činnost a potěšení z ní a radosti, jež její výsledky přinášejí nejen nám, ale i ostatním lidem. To znamená, že se nevzdáme emocí a nestaneme se chladnými vypočítavými parazity. Láska a laskavost jako projev mezilidského respektu a společných prvků vědomí (psychologové uvádějí přímé ovlivnění chování až do „třetího kolena“) stejně jako zdravá naštvanost patří k přirozené a sebezáchovné emoční výbavě druhu homo sapiens sapiens.

Metody detoxikace a prevence před intoxikací penězi (výběr):

1. Demonizace peněz (odstranění majetkové povahy peněz ústavou);
2. Nároková transakční plnění (profinancování sjednané transakce automaticky do výše celkového limitu stabilní peněžní báze krytí);
3. Zákaz trhu s penězi a použití peněz na netržní statky (viz první dva body a zvláštní zákon o penězích);
4. Konfiskace majetku jako základní sankce v trestním právu (reforma celého právního řádu);
5. Plná hospodářská odpovědnost každého člověka (atribut podnikání a zaměstnání).

K prvnímu bodu jen tolik, že vlastnictví peněz je základní problém spojený nejen s intoxikací penězi, ale s každým prvkem systémově neoptimálního peněžního toku. Druhý bod řeší transakční funkci všude tam, kde je o směnu zájem a ta nekoliduje se zákony, přičemž technické detaily mají varianty. Třetí bod je akcentem nutnosti odstranit finanční hry, v nichž jde v konečném důsledku o lidské životy. Ničím jiným než hrou s nulovým součtem, kde vítěz získává na úkor ostatních a působí tak externalitu z omezených zdrojů, pak krátkodobé peněžní i některé dlouhodobé kapitálové trhy nejsou. Z kriminalistické a soudní praxe plyne, že pouze odebrání majetku velkým zločincům představuje jejich skutečný účinný trest a bariéru recidivy, přičemž právě o velké zločiny jde především.

Obecnými předpoklady pro výše uvedené je posílení národní suverenity formou všeobecných referend, reformy právního systému počínaje ústavou a zásadní reformy ekonomického a finančního systému. Kosmetické úpravy „v mezích současných zákonů“ nic nevyřeší, protože status quo je dílem těch, o nichž je tento text především.

Zdroje informací

1. Vlastní analýzy a multidisciplinární znalosti
2. <http://www.vzajemnost.eu>
3. <http://ekonomickareforma.cz>

Přelomové období

doc. Ing. Ilona Švihlíková, Ph.D., Univerzita Jana Amose Komenského Praha

Příspěvek se koncentruje na dlouhodobé problémy vyspělých zemí, které vyústily v závažnou systémovou poruchu, tzv. Velkou recesi. Hluboké kořeny této poruchy se možno najít již v 70. letech minulého století, které představují vskutku zlomovou dekádu. Pozornost je dále věnována častým reakcím na Velkou recesi, které ve většině případů představují pokračování politik, které k Velké recesi vedly. Nicméně, v rovině akademické naštěstí pozorujeme hlubší reflexi, včetně zpochybnění tradičních přístupů a pojmů a rozvoj nových, do této doby mainstreamem neužívaných teorií. Právě intelektuální kvas v ekonomické vědě skýtá naději na budoucí pozitivnější vývoj¹.

1. Úvodní poznámky: důležitost 70. let jako nástup globalizace

Rozsah příspěvku neumožňuje v hloubce probrat význam 70. let minulého století, a to jak pro vznik Velké recese, tak samozřejmě pro nástup procesu, který nazýváme globalizace. Nicméně změny, které se odehrály v této dekádě, vytvořily jak prostor pro silnější propojení v technologicko-ekonomické sféře, tak i pro nerovnováhu a nerovnosti.

70. let představují pro vyspělé země ukončení poválečné obnovy. Pomalejší růstová tempa jsou spojena dále s několika negativními nabídkovými šoky (potravinový, ale především dva ropné šoky). Kombinace těchto faktorů dala vzniknout novému jevu, tzv. stagflaci, neboli kombinaci stagnace a inflace. V hlubším makroekonomickém kontextu tyto nové problémy, které samozřejmě měly i svou geopolitickou dimenzi (nástup kartelu OPEC), otevřeli prostor pro ne-keynesiánské ekonomické přístupy.

K důležitým změnám došlo i v oblasti struktury ekonomiky, byl dokončen strukturální obrat ke službám. Ve vyspělých zemích se služby staly hlavním sektorem, a to jak podílem na HDP, tak i na zaměstnanosti. Tato změna měla dalekosáhlé důsledky, které sahají až k odborové organizovanosti, ale také v oblasti politiky. Objevuje se také strukturální nezaměstnanost, která má dlouhodobý charakter a ovlivňuje také tzv. přirozenou míru nezaměstnanosti, která již náleží k novým ekonomickým konceptům.

Kromě potravinové krize a především dvou ropných šoků, které ukázaly zranitelnost vyspělých zemí a míru jejich závislost na (levné) ropě, patří k dalším významným událostem rozpad Bretton-Woodského systému. Rozpad systému pevných kurzů měn vyspělých zemí zavěšených na dolar, který byl fixován na zlato, ukázal neudržitelnost systému spoléhajícího jen na jednu zemi. I vzhledem k tomu, že dominance Spojených států již nebyla tak významná, jako v těsně poválečném období. Rozpad systému fixních kurzů vedl nejen k přechodu (ne příliš chtěnému) na režimy floatingové, ale především také k uvolnění prostoru pro aktivnější měnovou politiku. Spolu s procesem deregulace přispěl významně k nárůstu financionalizace ekonomik vyspělých zemí.

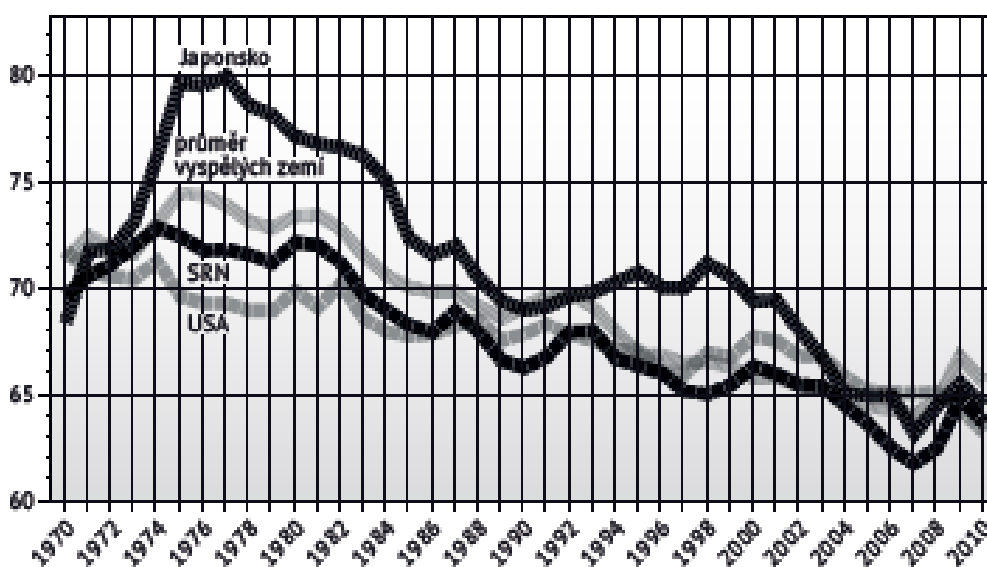
Zpomalení ekonomického růstu a nárůst nových problémů (nákladová inflace) se projevily v hledání nových ekonomických přístupů. Po silnějším vlivu keynesiánských politik, které byly především v kontinentální Evropě rovněž spjaty s budováním státu blahobytu, se pozornost vrací k teoriím spoléhající více na tržní mechanismy. Vliv získává jako monetarismus, tak později také ekonomie strany nabídky. Návrat k úvahám o samoregulujícím trhu, nutné flexibilitě mezd a cen představuje významný odklon od cest v poválečných dvou dekádách a následně se projevuje v tzv. Nové pravici. Jejimi prominentními představiteli jsou především Ronald Reagan a Margaret Thatcherová.

---

¹ Příspěvek čerpá z monografie Přelom: Od Velké recese k Velké transformaci. Bratislava: Inaque.sk, 2014.

Za celou dekádu je jistě možno uvést mnoho důležitých indikátorů, které by signalizovaly změny v následujícím období. Mohou to být ceny ropy, míra inflace, ale také růstová tempa. Nicméně volatilita těchto indikátorů není výlučně spjata pouze se 70. lety, i když komparace delších časových řad může být přínosná. Změna struktury ekonomiky směrem ke službám má již větší vypovídací hodnotu. Lze ale nalézt ukazatel, který velmi dobře signalizuje další závažnou skutečnost, která se v 70. letech ve všech vyspělých zemích odehrála. A to je pokles faktoru práce ve prospěch kapitálu. Jasně nám to ukazují data Mezinárodní organizace práce (ILO) na tzv. wage share. Tento ukazatel představuje podíl mezd na ekonomickém výstupu. Vrchol nastává v 70. letech a od té doby, byť s výkyvy, jak ukazuje následující graf, podíl mezd na produktu kontinuálně klesá. Naopak podíl zisků roste. Je tedy patrné, že v 70. letech došlo ke zlomu v postavení práce a kapitálu, a to ve prospěch posílení kapitálu. Klíčovým faktorem je zde fenomén globalizace, který má své technologické ukotvení, ale je také spjat se specifickým mixem hospodářských politik neoliberálního zaměření.

Graf 10: Wage share ve vyspělých zemích jako celku, Německu, USA a Japonsku, 1970–2010.

Zdroj: ILO: Wage Report 2012/2013, str. 43.

Obrázek 1 Podíl mezd na výstupu, vyspělé země

Nástup globalizace můžeme datovat právě do 70. let minulého století, koneckonců pojem sám se začíná v odborné literatuře objevovat v 80. letech 20. století. Pro globalizaci byly nutné, jak objektivní podmínky, tak samozřejmě i „podpora“ z hlediska institucí a hospodářských politik.

Klíčovým aktérem globalizace jsou nadnárodní korporace a globální hodnotové řetězce. Tyto formy mezinárodní dělby práce mohly vzniknout díky kombinaci nových technologií (informační a komunikační), které umožnily rozpojit výrobní proces a zároveň mateřské firmě zaručit průběžnou kontrolu. Dále je to otázka dopravy, kdy především vynález a rozvoj kontejnerové dopravy hrál klíčovou roli. A v neposlední řadě je to potřeba přesouvat výrobu do jiných zemí, která byla umocněna stagnací a ekonomickými problémy vyspělých zemí. Nadnárodní korporace byly známy samozřejmě již dříve, ale primárně se koncentrovaly do oblasti tzv. resource-seeking, neboli hledání zdrojů (ropy, např.). Od 70. let se ale do popředí dostávají i další motivy, jednak hledání nových trhů (odbytíšť) a především tzv. motiv efektivity. Tento motiv právě znamená tlak na snižování nákladů a hledání levnějších míst produkce. Může se týkat jak úrovně mezd, ale tak také sociálních nákladů jako

celku, vlivu a síly (resp. spíše neexistence odborů), vyhledávání podpory investic pomocí investičních pobídek, ale také daňového dumpingu apod. Rozpojování výrobního procesu je jedním z typických znaků globalizace a vede ke značné interdependenci zemí, ale také i jevům jako je závod ke dnu (tedy snižování standardů v oblasti sociální, daňové či ekologické). Klíčovým faktorem je omezení ekonomické suverenity národního státu. Ve chvíli, kdy ekonomické aktivity reálné ekonomiky (výroba), ale samozřejmě také finanční sféry překračují národní hranice, se suverenita státu nutně omezuje. Není proto divu, že slovo „konkurenceschopnost“, dříve používané téměř výlučně pro firmy, se přesouvá na národní úroveň, kdy mezi sebou soupeří právě státy – o to, kdo poskytne nadnárodním firmám lepší podmínky pro jejich investice.

Důležitým faktorem byla již výše zmíněná změna hospodářských politik vyspělých zemí, kde se začala politicky postupně prosazovat Nová pravice (Velká Británie, USA), která zkombinovala určité prvky monetarismu a ekonomie strany nabídky. V praktické politice byl položen důraz na tržní mechanismus, odmítnuto „ladění“ hospodářských výkyvů, důraz na zvýšení dlouhodobé kapacity ekonomiky (potenciálu), odstranění překážek k práci a investování apod. Tyto úvahy se odrazily následně ve zmenšení role státu, zmenšování státu blahobytu, oslabování role odborů, posilování soukromého sektoru na úkor veřejného apod. Určitou esencí těchto přístupů se stal tzv. Washingtonský konsenzus, který zároveň symbolizoval také novou roli mezinárodních institucí. Washingtonský konsenzus reflektoval návrhy k řešení dluhových krizí v 80. letech v Latinské Americe a následně byl použit jako určitá „kuchařka“ pro transformační proces zemí střední a východní Evropy. I jeho načasování – rok 1989 – tomu odpovídá. Washingtonský konsenzus klade klíčový důraz na privatizaci (ergo ono posílení soukromého sektoru v řadě oblastí, např. i železnice, či penzijní pojištění), deregulaci (velmi silně ve finanční sféře), a liberalizaci (obchodu, ale i finančních toků). Instituce, jejichž poválečný úkol byl sice odlišný, nicméně začaly Washingtonský konsenzus aktivně doporučovat, i prosazovat, neboť právě plnění bodů z tohoto dokumentu se stalo součástí hodnocení „zdraví“ země a jejího event. přístupu k půjčkám v krizových situacích. Neoliberální politika se tak stala dominantní, neboť měla oporu jak v politických strukturách, tak samozřejmě i u nadnárodních firem a mezinárodních institucí. Nejhorlivějšími prosazovali Washingtonského konsenzu se stal Mezinárodní měnový fond a skupina Světové banky. Proces globalizace se tím ukotvil, ale s tím i značné nerovnováhy a nerovnosti, které vyvolal a které stály již v počátcích jeho vzniku. Poměr sil mezi kapitálem a prací patří zde k těm nejdůležitějším.

2. Velká recese: systémová krize

Velká recese, která spadá do let 2008-2009 zaskočila téměř všechny ekonomy, přestože již delší dobu byly ve světové ekonomice znatelné velmi znepokojivé signály. Projevovaly se zpočátku především ve finanční sféře, samozřejmě měly ale následně své negativní dopady ve sféře reálné ekonomiky. U rozvíjejících se ekonomik měly poruchy podobu finančních krizí, často způsobenou rychlým odlivem spekulativního kapitálu ze země. Následná „pomoc“ Mezinárodního měnového fondu situaci jen zhoršila, resp. bylo patrné, že především šlo o uspokojení nároků věřitelů. A ti vesměs pocházeli z vyspělých zemí, jako detailně rozebírá americký ekonom Joseph Stiglitz v knize Jiná cesta k trhu. Frekvence krizí přitom dávala tušit, že kapitálová liberalizace, resp. nové podoby spekulace nebudou mít ony samoregulační schopnosti, jak o nich hovořili teoretici neoliberálních přístupů. Uvedme jen ty nejznámější: krizi mexickou, velkou krizi v jihovýchodní Asii, ruskou, brazilskou, tureckou a argentinskou, která v mnoha ohledech představovala vyvrcholení krizí v rozvíjejících se ekonomikách.

Ve vyspělých zemích se poruchy projevovaly bublinami. Japonsko bylo první zemí, která se po mohutné bublině na konci 80. let dostala do problémů. Signifikantní přitom je, jak dále uvidíme, že

Japonsko vyzkoušelo celou řadu netradičních ekonomických politik, aniž by bylo schopnost se dostat z dluhově-deflačně-stagnační pasti, ve které je už přes dvacet let.

Ve Spojených státech Velké recesi předcházela bublina dot.com, spjatá s tzv. Novou ekonomikou, která představovala určitý kvalitativní posun směrem k novým technologiím (informační a komunikační). V rámci stávajícího systému ale nebyla plně využita a bublina Nové ekonomiky splaskla na počátku 21. století. Téměř ihned nato se začala připravovat bublina další, a sice na trhu nemovitostí.

Země Evropské unie působily stabilně jen zdánlivě, neboť i u nich se později projeví bubliny ústící v zadlužení soukromého a následně veřejného sektoru. Přestože je zde několik specifických rysů, daných především značnou nedokonalostí Eurozóny, základní problémové rysy problémů vyspělých zemí byly přítomny samozřejmě i zde.

Velká recese byla zpočátku interpretována jako „poněkud větší“ bublina na trhu nemovitostí. I když prvotní projevy mohou tomuto vysvětlení konvenovat, je takovéto vysvětlení nedostatečné a především nebere v úvahu hloubku a následky Velké recese.

Uvolněná monetární politika spolu s dalšími opatřeními (podpora vlastního bydlení) a v neposlední řadě zrušením Glass-Steagall Act² byla odůvodněna právě nutností dosahovat vysokého růstu. A to v zemi, ve které dlouhodobě stagnují mzdy, které se – opět v 70. letech – odpojily od produktivity práce. Monetární politiku, která zároveň podporovala financionalizaci přes „samoregulující“ mechanismy odvětví nelze kritizovat bez znalosti kontextu neoliberalní politiky a nutnosti dosahovat ekonomického růstu ve stále nerovnějším ekonomice.

Velká recese má tedy ve svých skutečných kořenech nutnost dosahovat růst za situace, kdy okolo 70% na HDP v USA tvoří spotřeba domácností a zároveň většinu z nich dlouhodobě stagnují mzdy. Stagnující mzdy nejsou ovšem výlučně problémem Spojených států, nicméně snaha „překrýt“ tuto tendenci tzv. efektem bohatství (z růstu hodnoty majetku – nemovitosti) zde byla velmi patrná. Vidíme zde tedy počátky nerovného nastavení globalizace mezi prací a kapitálem.

Ve Velké recesi se dále projevil efekt morálního hazardu, kdy ratingové agentury měly „nezávisle“ hodnotit firmy, které je zároveň za pozitivní ratingové hodnocení platily. Vzhledem k oligopolní podobě trhu se nelze divit podobnosti s auditorskými firmami, jejichž role vyplula na povrch v kauze Enron na počátku 21. století. Právě pomocí sekuritizace a nejvyššího ratingu se ve skutečnosti nekvalitní cenné papíry „kryté“ bublinou na trhu nemovitostí rozšířily do celého světa.

Každá bublina nakonec praskne, neboť reálná ekonomika vždy vítězí. Domácností zjistí, že jejich pozitivní efekt bohatství se rychle obrátí v negativní – jejich dům nemá zdaleka takovou „hodnotu“, jak se kvůli bublině zdálo, a zároveň jsou zatíženy dluhy, které nelze splatit. Banky i jiné finanční instituce zjistí, že mají v aktivech bezcenné papíry. A jeden z „modelů“ růstu, naděje, že přeci jen se ekonomika „nakopne“, se znovu ukáže být jako zcela mylná.

Jedním z klasických následků takovéto situace je tzv. credit crunch, snížení dostupností úvěrů, které může celou ekonomiku – a jak uvidíme, je dnes na úvěrech velmi silně závislá ve všech sektorech – zcela ochromit. Navzdory neoliberalní rétorice, která oslabuje ekonomické funkce státu, se role státu při napravování důsledků stala naprosto nezbytnou. Záchrana finančního sektoru znamenala v řadě

---

² Regulace finančního sektoru, oddělení funkcí investičních a běžných bankovních funkcí, která byla reakcí na Velkou depresi 30. let. Finanční sektor se s ní nikdy nesmířil, vynaložil obrovské prostředky do „lobování“, aby tato regulace byla zrušena.

případů navýšení břemene pro daňové poplatníky a ukázkou toho, co je to privatizace zisků a socializace ztrát.

3. Reakce na Velkou Recesi

Reakce na Velkou recesi se lišily nejen dle zemí, ale také z hlediska časového. Pro určitý stručný souhrn konstatujeme, že prvotními reakcemi, jak již bylo uvedeno výše, byla záchrana finančního sektoru a různé stimulační balíčky, které měly zabránit, resp. zmírnit propad do recese. Za zmínku také stojí obnovení formátu G20, který sice vznikl již s krizí v jihovýchodní Asii, ale jeho role nebyla významná. Větší důraz kladený na tuto platformu ukazuje ztrátu dominance vyspělých zemí, i když k nápravě v mezinárodních institucích (MMF, SB) dochází jen velmi neochotně a pomalu.

Další reakce zahrnují změnu hospodářských politik, důraz na různé aspekty agendy a také interpretaci Velké recese. Již od počátku zde byli ekonomové, kteří upozorňovali, že Velká recese není jen nějakým menším „zaškobrtnutím“ na cestě, ale vážnou poruchou, která signalizuje vyhrěznutí problémů především vyspělých zemí. Interpretací nicméně byla a je celá řada, jen jejich souhrn se stručným komentářem by si vyžádal samostatný rozsáhlejší článek. Dvěma aspektům se budeme věnovat v další části, neboť mají svou relevanci pro současnou ekonomickou debatu.

Je nutné také uvést, že podstatně menší dopady měla Velká recese na rozvíjející se ekonomiky. Nikoliv náhodou se Čína v roce 2009 stala největším exportérem světa a následně se (dle parity kupní síly ovšem) stala i největší ekonomikou světa. Ukázalo se tím, že kořeny problémů jsou ve vyspělém světě a že země rozvíjející (typicky zastoupené skupinou BRICS) jsou přeci jen v určitých ohledech „zpožděné“ a řeší problémy jiné typu. Nicméně platilo a platí, že světová ekonomická infrastruktura je stále dominantně pod kontrolou vyspělých zemí a jejich neschopnost krizi systémově uchopit a vyřešit se musí následně odrazit i na rozvíjejících se ekonomikách, byť s časovým zpožděním, jak se nyní ukazuje.

Platforma G20 sice začala fungovat hned v roce 2008 poměrně slibně, ale záhy se ukázaly jiné priority jak mezi vyspělými a rozvíjejícími se ekonomikami, tak i uvnitř skupiny vyspělých zemí. Jedna z nejvýznamnějších trhlin se projevila mezi Spojenými státy a Německem. Pro Spojené státy se hlavním tématem stalo ekonomické oživení, a to včetně netradičních prostředků. Za tímto účelem bylo opakovaně použito tzv. kvantitativní uvolňování (QE). S touto, specifickou monetární politikou bylo spojováno Japonsko ve své neúspěšné snaze se dostat ze stagnace trvající dvě dekády. Přestože byly výsledky použití QE dosti sporné, jak americký FED, tak i posléze Bank of England tento instrument začaly používat. Jako poslední se přidala Evropská centrální banka. Politika QE je spjata s dlouhodobě nízkými (nulovými) úrokovými sazbami, které mají motivovat k roztočení úvěrování. I když se o QE často hovoří jako o nástroji, který odvrátil „to nejhorší“, vyspělé ekonomiky nadále trpí velmi nízkou inflací, resp. deflační, slabým a nevyváženým růstem. Kritické hlasy ke QE zdůrazňují opětovnou snahu nastartovat pomocí efektu bohatství (pro střední a vyšší vrstvy, které mají část bohatství v cenných papírech) a také rizika bublin s používáním QE spjatá. Nicméně je třeba říci, že výsledky Spojených států jsou v rámci srovnání vyspělých zemí velmi dobré.

Zcela odlišný přístup zastávalo Německo, které v roce 2009, tedy v roce hluboké krize, schválilo ústavní zákon o vyrovnaných rozpočtech. Německý důraz na fiskální disciplinovanost a obnovení důvěry finančních trhů nenašel ohlas v rámci G20. Kvůli nedokonalé konstrukci Eurozóny, která se projevila v problémech řady zemí, nejzřetelněji Řecka, se ovšem německé ekonomické priority tohoto typu podařilo prosadit právě v rámci EU. Uvedme např. restriktivní Fiskální kompakt, který dále výrazně omezuje manévrovací prostor pro vlády, které se dostanou do problémů. Nejde přitom jen o země, které jsou považovány za méně konkurenceschopné (Řecko, Portugalsko), ale i o větší ekonomiky jako je Itálie, či dokonce o Finsko, které suverénně vévodí řadě žebříčků, od úrovně

školství, po inovace či kvalitu vládnutí. Ukazuje se stále intenzivněji, že Eurozóna je v současné restriktivní podobě vhodná leda pro Německo, resp. pro německý kapitál.

Německá ekonomická politika, která přispěla k problémům v Eurozóně a následné dluhové krizi, měla již delší dobu podobu mzdové deflace a utlumení domácí poptávky. Orientace na růst čistým exportem je signifikantní i z hlediska historického srovnání. Jedná se o „vzorovou“ reakci na Velkou depresi 30. let, kdy se také jednotlivé země snažily „vyexportovat“ z krize. Místo celních válek ovšem ve větší míře nastoupily po roce 2008 kompetitivní devalvace, které byly koneckonců dále podpořeny QE. Je ovšem nesporné, že každá země nemůže růst čistým exportem, neboť někdo musí být také importér. Německá hospodářská politika je ovšem asymetrická, zvýhodňuje přebytkové země (Německo samo má přebytky běžného účtu i třikrát vyšší než Čína!) a trestá země deficitní, přestože jde o rub a líc jedné mince. Tato nevyvážená a kontraproduktivní politická linie, prosazovaná německou silou, má na Eurozónu a potažmo celou EU katastrofální dopady. Nejde „jen“ o nízký ekonomický růst, resp. propady v řadě zemí, ale o nárůst nezaměstnanosti, pracující chudoby, nezaměstnanosti mladých, při které se de facto odepisuje celá jedna generace.

Japonsko se ukazuje stále intenzivně jako „předvoj“ vyspělých zemí, neboť právě vyspělé země se dostávají do situace, ve které Japonsko uvázlo již na konci 80. let. Roste tedy i zájem o jeho zkušenosti, kombinace hospodářských politik. Velké naděje byly vkládány do Shinzo Abeho a jeho politiku „tří šípů“, které ale skončily zklamáním. Japonsko se dále nachází na pozici země s největším veřejným dluhem, s deflačními tendencemi a pomalým růstem. Doplňme ještě negativní demografický vývoj. Japonsko kromě QE nicméně sahá i k dalším opatřením, která byla dlouho tabu, jako je např. monetizace dluhu. Jak uvidíme v další části, právě opatření, která by dříve byla vnímána jako zcela neakceptovatelná, se nyní začínají v řadě ekonomických úvah a teorií objevovat stále častěji.

4. Aktuální situace ve vyspělých zemích: trvalá stagnace, sílící nerovnost

Navzdory netradičním politikám, které měly stimulovat ekonomiky vyspělých zemí, zůstávají reálné ekonomické výsledky daleko za očekáváním. Je možno vzpomenout na summity G20, kde se opakovaně hovořilo o „křehkém“ růstu vyspělých zemí. Tento výrok byl vlastně eufemismem pro stagnační tendence, pro vývoj bez jasného růstového impulsu. Jistě můžeme zmínit dynamiku německého čistého exportu. Je ovšem si třeba uvědomit, že i německá výkonnost je silně pod potenciálem a že celá Eurozóna je příliš velká na to, aby mohla růst jen díky čistému exportu. Celkový ekonomický stav EU nelze označit jako uspokojivý. Japonsko si hodně slibovalo od politiky premiéra Shinzo Abeho, od jeho politiky „tří šípů“. Ale i zde aktuální vývoj ukazuje pokles ekonomického růstu a návrat deflačních tendencí.

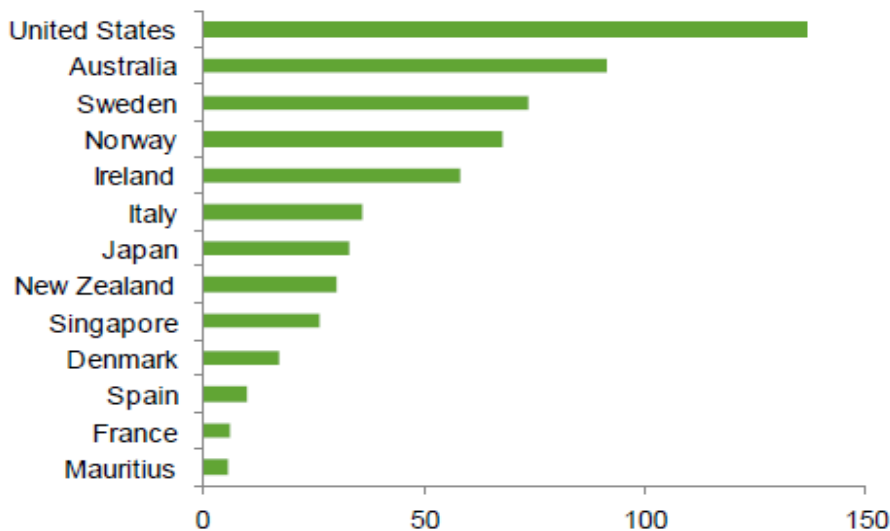
Shrneme-li hrubě vývoj vyspělých zemí, i s vědomím jejich odlišnosti v oblasti konkrétního hospodářského mixu, role institucí a ekonomické struktury, uvidíme následující tendence:

- zvyšující se míra nerovnosti, dominantně ve prospěch 1%;
- posilování rentiérských struktur, silný fenomén tzv. dobývání renty;
- ukazatel míry nezaměstnanosti nedostačuje pro analýzu pracovního trhu. Řada vyspělých zemí trpí rozrůstající se prekarizací práce, např. v podobě podzaměstnanosti, či pracující chudoby;
- ekonomický růst je slabý, je hluboko pod trendy minulých období, nelze najít dominantní motor ekonomické aktivity;
- slabá investiční aktivita, opět hluboko pod trendy minulých let;
- silná závislost na úvěrování, proces deleveraging neproběhl v míře, jaká byla očekávána³;

³ McKinsey Global Institute: Debt and (not much) deleveraging. February 2015.

- deflační tendence, které jsou způsobeny nejen dlouhodobou mzdovou stagnací (uvedenou výše), ale také celkovou nadvýrobou a vývojem na trhu primárních komodit, především ropy;
- dluhové břemeno, které má komplexní charakter a netýká se pouze veřejných rozpočtů.

The percentage increase in share of income of the richest one percent, 1980–2012

Obrázek 2. Zvyšující se podíl příjmů 1% nejbohatších. Zdroj: Oxfam

Není proto divu, že se do ekonomické debaty vrátily teoretičtější přístupy k současnému vývoji. Najdeme jich celou řadu, uveďme alespoň téma setrvalé stagnace, které uchopil americký ekonom Larry Summers⁴. Téma setrvalé stagnace není nové, vztahuje se až do 30. let (tedy období Velké Deprese) k Alvinu Hansenovi. Summers z něj nicméně učinil jedno z velkých ekonomických témat současnosti, a to právem.

Summers se koncentruje na několik témat, která charakterizují současný vývoj vyspělých zemí. Jedním z nich je jev tzv. hystereze, tedy to, do jaké míry aktuální dění ovlivňuje budoucnost. Nejnovější data nám ukazují, že stagnační vývoj má významný dopad na potenciální produkt. Summers sám uvádí, že se ve Spojených státech postupně uzavírá mezera produktu. Nejde ovšem o to, že by reálný produkt přibližoval k potenciálu, ale – a to je závažné zjištění – spíše se snižuje potenciál. Současný ekonomický vývoj tedy ukazuje, že hystereze je velice významná a že redukuje potenciál vyspělých zemí. Kanálů je jistě vícero, uveďme ztrátu potenciálu odepsaných generací mladých v řadě zemí (Irsko, Španělsko, Řecko) a nízkou míru investic.

Profesor Laurence Ball z Johns Hopkins⁵ University zkoumal vzorek 23 vysoko-příjmových zemí. Došel k tomu, že ztráty potenciálu jsou značné především v Řecku (a nulové ve Švýcarsku). Celkově ovšem došlo k významné ztrátě. Potenciál je 8,4% pod trendem předkrizového vývoje. Tato dlouhodobě působící škoda následky Velké recese – jejíž kořeny, jak jsme viděli, nebyly a nemohly být politikou QE překonány – znamená, že vlastně zmizela celá německá ekonomika.

⁴ Viz Summers, L.: U. S. Economic Prospects: Secular stagnation, hysteresis, and the zero lower bound. *Business Economics*, vol. 49, No. 2, 2014.

⁵ Wolf, M.: In the long shadow of Great Recession. *Financial Times*. 10.11. 2015. Dostupné z: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/373793a2-86cf-11e5-9f8c-a8d619fa707c.html#axzz3rBbOflee>

Summers si klade zásadní otázku, která je signifikantní pro všechny vyspělé země: je možné za současných podmínek dosáhnout přiměřeného ekonomického růstu, využití kapacit a finanční stability?

V období cca 15 let před Velkou recesí „růstu“ se objevovala řada nerovnováh, které nakonec vyústily v bubliny. Bubliny v Japonsku a Spojených státech již byly stručně zmíněny, podobně jako nerovnováhy v rámci Eurozóny. Podoby bublin jsou v různých zemích a regionech různé, nicméně značí jednak nárůst financionalizace a jednak neschopnost v „normálních podmínkách“ dosáhnout oné Summersovy triády využití kapacit a přiměřeného růstu bez finančních nerovnováh.

Takovýto vývoj samozřejmě otevírá další závažné otázky. Co stojí za neschopností dosáhnout ekonomický růst, aniž by byl doprovázen bublinou? Jedná se bezesporu o nevyřešení základních problémů, které se vyspělými zeměmi táhnou již od 70. let a které již byly uvedeny v první části. Domnívám se, že dominantní vliv má změna poměru sil mezi kapitálem a prací, která má jak hospodářsko-politické, tak i technologické kořeny.

Summersova idea setrvalé stagnace vyvolala velkou debatu jak ohledně příčin (analýzy) současnosti, tak i o možnostech hledání řešení.

Summers zmiňuje několik faktorů, které podle něj stojí za nerovnováhou, kterou on považuje za klíčovou: úspory a investice. Rovnovážná reálná úroková míra (spojená s plnou zaměstnaností) klesla natolik, že ani nulová úroková sazba nereflektuje požadovaný pokles.

Mezi klíčové faktory podle něj patří nový charakter ekonomiky (zmiňuje např. firmu Google), který vede k nižší potřebě dluhového financování. To odpovídá podle něj hromadění peněz firmami (hoarding), fenomén, který je v současnosti dosti výrazný. Svou roli jistě má i nerovná distribuce příjmů, kdy stále větší část příjmů dostávají ti aktéři, kteří mají vysoké sklony k úsporám, zatímco ti, kteří by mohli utrácet, mají stagnující či klesající příjmy. Tato nerovnost dále povzbuzuje virtuální podobu ekonomiky a financionalizaci.

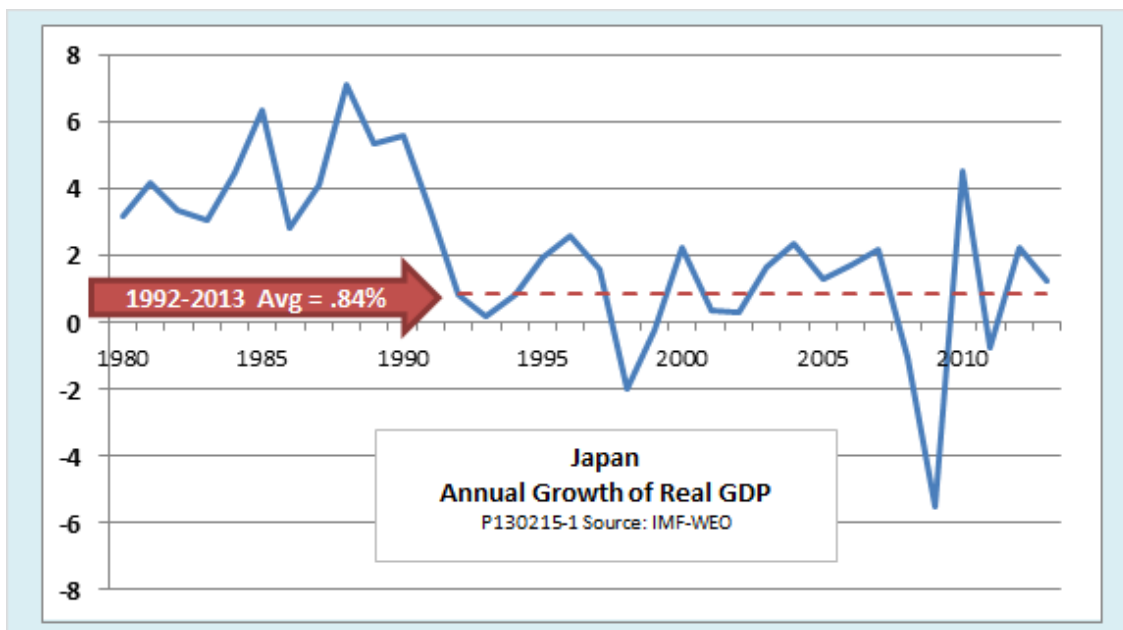
Jiné názory (např. Bernanke) už dlouhodobě hovoří o problému savings glut (přebytek úspor), který byl podle nich také hlavní příčinou Velké recese. V jejich interpretaci se tedy do Spojených států nahnula nadměrná likvidita, která zesílila působení uvolněné monetární politiky.

Radikální ekonomové, kteří se hlásí ke Karlu Marxovi⁶, ovšem vidí důvody jinde. Nejedná se podle nich ani tak o přebytek úspor, ale spíše o velmi nízkou investiční aktivitu. Tu přiznává i Summers, nicméně uvádí poněkud jiné důvody- není překvapivé, že marxističtí ekonomové jako hlavní důvod konstatují klesající míru zisku (a je možno snad doplnit, že i za tímto jevem jsou technologické změny).

Přestože tedy na současný stav vyspělých zemí existuje škála názorů – a byly představeny jen některé – oscilují kolem stejných témat. Nedostatečná poptávka nakonec ovlivní nejen nabídku v krátkém, ale i v dlouhém období, a tedy potenciál. Technologické změny mají nepochybný vliv na fungování ekonomiky a tradiční hospodářské politiky jsou nefunkční. Právě toto konstatování otevřelo prostor řadě nových úvah a ještě více netradičních řešení, než je sporné a málo funkční QE.

---

⁶ Viz např. Roberts, M.: Savings glut, or investment dearth? 18.11.2015. Dostupné z: <https://thenextrecession.wordpress.com/2015/11/18/savings-glut-or-investment-dearth/>

Obrázek 3 Dlouhodobá stagnace Japonska. Zdroj: MMF: World economic database

5. Návrhy řešení: netradiční hospodářská politika

Přestože je obrat od neoliberální doktríny velmi pomalý, a podstatně ztlačnější v akademických kruzích, než v praktické hospodářské politice, přeci jen se objevují náznaky návratu témat jako je nedostatečnost domácí poptávky. Jedná se o téma, které se tradičně objevují v analýzách UNCTAD (např. Trade and Development Report). Povzbuzení domácí poptávky není ovšem v situaci stagnujících mezd snadné. Řada ekonomů, např. výše uvedený Summers, či Stiglitz vidí důležitost veřejných investic. Především Stiglitz kritizuje německou politiku založenou na fiskální konsolidaci (škrtech) a restriktivní politice a zaobírá se také silnou nerovností, jako faktorem, který ovlivňuje současný i budoucí ekonomický vývoj.

Jak ovšem ukazuje analýza McKinsey, mnoho vyspělých zemí je obtěžkáno břemenem veřejného dluhu⁷. Ten podle ekonomie hlavního proudu limituje možnost dalšího půjčování (viz ovšem rekordně nízké, nulové úrokové sazby!) a hospodářská politika se tak ocitá v pasti. Monetární politika je nefunkční. Ani kombinace nulových úrokových sazeb a kvantitativního uvolňování nepřinesla zásadnější ekonomické oživení. Spíše se oživilo riziko bublin a efektu bohatství pro skupiny, které jsou zainteresovány na vývoji finančních trhů. Jak uvádí Mezinárodní organizace práce⁸, stagnace mezd je jedním z faktorů přispívajících k deflačnímu prostředí, ve kterém se značné dluhové břemeno stává nesplacitelným.

Není proto divu, že se otevírá prostor pro netradiční pohledy. Intelektuální kvas v oblasti makroekonomie je v současné době značný a mohl by dokonce ukazovat na změnu paradigmatu. Podobně jak píše Thomas Piketty ve svém Kapitálu v 21. století, ekonomie potřebuje interdisciplinární přístup a více pokory k realitě, spíše než intelektuálně atraktivní modely, které ale s reálným ekonomickým vývojem nemají mnoho společného.

⁷ Globální dluh v roce 2014 činil 199 bilionů dolarů, což je 286% světového HDP. Nárůsty bylo možno pozorovat jak v sektoru domácností, tak u států.

⁸ ILO: Global wage report 2014/2015.

Většina nových (resp. aktualizovaných) konceptů se točí kolem peněz, jejich podoby, emise a role dluhu. Objevují se odkazy na Friedmanovy peníze rozhazované z helikoptéry, či na rakouskou školu, takže se nedá tvrdit, že by se automaticky jednalo o koncepty radikálně levicové.

Najdeme zde tedy oživenou moderní měnovou teorie (MMT), jejíž kořeny sahají do počátku 20. století. MMT představuje radikálně odlišný náhled na peníze a jejich fungování. Velmi často je spojována s akceptací monetizace dluhu, přestože její záběr je podstatně širší a inovativnější a zasahuje až k funkci peněz jako veřejného statku a regulace finančního sektoru.

Monetizace dluhu se nicméně dostává do popředí ekonomické pozornosti, byť se liší určité akcenty. Adair Turner⁹, britský ekonom, jasně konstatuje, že situace vyspělých zemí je výjimečná a je třeba použít výjimečné nástroje. Koneckonců monetizace dluhu již dlouho probíhá v Japonsku, aniž by to vyvolávalo nějaké velké pozdvižení. Konstatuje také, že obavy z inflačních tlaků (typicky noční můra výmarské hyperinflace 20. let 20. století) nemá v současném světě reálnou podstatu.

Uvedme ještě alespoň návrhy Jeremy Corbyna, nového předsedy britských Labouristů, ohledně QE pro lidi, které jde podobným směrem – tedy emise nových peněz, které by sloužily k financování veřejných projektů.

V anglosaských zemích se velké pozornosti těší odborná iniciativa tzv. plnohodnotných peněz¹⁰, která chce radikálně změnit způsob, jakým jsou dnes peníze vytvářeny. Zastánci tohoto přístupu chtějí zrušit současnou praxi úvěrové emise komerčními banky a chtějí pravomoc vytvářet peníze koncentrovat pouze u centrální banky s tím, že by sloužily opět jako veřejný statek pro veřejné účely.

Dodejme, že na Islandu, který byl silně postižen finanční krizí, probíhá velmi intenzivní debata o změně finančního systému. Výše stručně zmíněné přístupy jsou právě i tam diskutovány.

Závěr

Velká Recese se stala vyvrcholením problémů, které se ve vyspělých zemích kumulovaly od 70. let minulého století. Tyto problémy jsou úzce spjaty s fenoménem globalizace, jehož vznik spadá do stejného období. Jak se ukazuje, kořeny Velké recese se rozmotávají až nyní a dochází k velkému intelektuálnímu kvasu uvnitř makroekonomie, kdy se objevuje řada nových, či méně tradičních přístupů. S pokračujícími problémy je možno očekávat, že se některé z nich přetaví i do praktické hospodářské politiky. Prozatím byly reakce na Velkou recesi převážně neuspokojivé. Japonsko se navzdory dlouhodobým, více než dvě dekády trvajícím snahám, nedostalo z pasti pomalého růstu, deflace a nárůstu dluhu. EU je sešňorována německou restriktivní politikou, která je zakotvena např. ve Fiskálním kompaktu. Zároveň se ukazuje, že politika růstu čistým exportem je omezená a nelze ji aplikovat na větší území. Spojené státy mají ve srovnání s ostatními vyspělými zeměmi relativně nejlepší pozici. Jejich ekonomické výkony ale zaostávají nejen za očekávanými, ale především předchozími trendy. Právě ve Spojených státech se tedy znovu objevilo téma „setrvalé stagnace“, které se vztahuje až do 30. let minulého století k Alvinu Hansenovi. Analýz příčin je celá řada, ale reflektují stejná či podobná témata, jako je nedostatečná investiční aktivita, neefektivita tradiční monetární politiky a nové technologie. Nové přístupy se prozatím nejsilněji projevují v oblasti peněz, kde jsou zpochybňovány „tradiční“ postoje např. k monetizaci dluhu, či k emisi peněz.

---

⁹ Viz jeho nejnovější kniha s odpovídajícím názvem: *Between the debt and the devil*.

¹⁰ Ve Velké Británii se jedná o hnutí *Positive money*, v německy mluvících zemích *Vollgeld*.

Zdroje informací

1. ILO: Global wage report, 2014/2015
2. McKinsey Global Institute: Debt and (not much) deleveraging. February 2015.
3. Roberts, Michael.: Savings glut, or investment dearth? 18.11.2015. Dostupné z: <https://thenextrecession.wordpress.com/2015/11/18/savings-glut-or-investment-dearth/>
4. Summers, Lawrence.: U. S. Economic Prospects: Secular stagnation, hysteresis, and the zero lower bound. Business Economics, vol. 49, No. 2, 2014.
5. Švihlíková, Ilona: Globalizace a krize. Souvislosti a scénáře. Všeň: Grimmus. 2010
6. Švihlíková, Ilona: Přelom. Od Velké recese k Velké transformaci. Bratislava: Inaque.sk, 2014.
7. Wolf, Martin: In the long shadow of Great Recession. Financial Times. 10.11. 2015. Dostupné: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/373793a2-86cf-11e5-9f8c-a8d619fa707c.html#axzz3rBbOflee>

Vliv peněz na prosazování práva v České republice

JUDr. Karol Hrádela, Vysoká škola obchodní, o.p.s., Praha

V České republice, ale i jinde ve světě, hrají peníze mimořádnou roli při obhajobě práv. Chudší občané jsou v některých zemích znevýhodňováni i v soudním řízení. Právní úprava jejich práv je nedostatečná.

Již v civilním řízení u nás mohou účastníci spor prohrát, pokud nemají advokáta či si o jeho ustanovení nepožádají. Řada občanů o této možnosti ani neví a soudy o ní účastníky mnohdy nepoučují. Nelze se divit, že pak v drtivé většině soudních řízení vyhrávají žalobci. Největší riziko vyplývá z koncentrace řízení téměř vylučující předkládání nových důkazů. Jaká je skutečná situace často vůbec nehraje roli a označení spravedlnosti jako sochy se zavázanýma očima mnohdy odpovídá realitě. V praxi často účastník neví a ani odborník nedokáže kvalifikovaně odhadnout, jak se soudní řízení bude vyvíjet. Nyní nastala z nepochopitelných respektive z ekonomických důvodů situace, která často vyloučí možnost účastníka reagovat na vývoj sporu. Platí, že ve věcech, v nichž byla provedena soudem po pozvání účastníků tzv. příprava jednání, mohou účastníci uvést rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání jen do skončení přípravného jednání, popřípadě do uplynutí lhůty, která jim byla poskytnuta k doplnění tvrzení o skutečnostech významných pro věc, k podání návrhů na provedení důkazů nebo ke splnění dalších procesních povinností. Lhůta k navržení důkazů tak často skončí dokonce ještě před tím, než bude fakticky proveden první důkaz. Pokud nebyla provedena tato příprava jednání, mohou účastníci uvést rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání jen do skončení prvního jednání, popřípadě do uplynutí lhůty, která byla účastníkům poskytnuta k doplnění tvrzení o skutečnostech významných pro věc, k podání návrhů na provedení důkazů nebo ke splnění dalších procesních povinností. Povinnost poskytnout takovou lhůtu na žádost účastníka však neexistuje. V praxi tak účastníci nebudou moci často reagovat na vývoj sporu tedy i na to, že se např. domnívali, že svědci si na něco vzpomenu atd. Nemají-li advokáta, tak si toto riziko většinou ani neuvědomí.

Soudní řízení má přispívat k budování právního státu. Nezanedbatelný význam pak má i právo účastníka být informován o průběhu řízení a to i za účelem svého rozhodování o případném odvolání. Dříve právní úprava garantovala účastníkovi právo zdarma se seznámit s protokoly o soudním jednání. Toto právo již v civilním řízení téměř nyní neexistuje. V praxi se tak účastník řízení s výjimkou hluchých či hluchoněmých nedostane zdarma k tištěné verzi toho, co se dělo v soudní síni. Přitom protokoly samotné pro seznámení s obsahem nejsou nezbytně nutné, ale mají zásadní význam.

V trestním řízení peníze ovlivňují i vlastní průběh soudního řízení jak na straně soudu tak i při činnosti obhájců. Nedostatečné prostředky na justici se projevují například i ve výběru tzv. soudců-přisedících. Na rozdíl od minulosti již nyní ten, kdo je ochoten působit jako přisedící, de facto tratí na tom, že slouží naší zemi. Jejich příjem řeší vyhláška 44/1992 Sb. Při její analýze pochopíme, proč přisedící jsou mnohdy důchodci, kterým se jedná částečně o náplň volného času. Zapojoování přisedících nezávislých na soudu je fakticky omezeno ekonomikou. Náhrada podnikatelům-přisedícím je stanovena tak, že nedosahuje dokonce ani výše průměrné mzdy, která v 2 Q r. 2015 byla ve výši 26 287 Kč. Přisedícím, kteří nejsou v pracovním poměru ani v poměru obdobném pracovnímu poměru, jsou však výdělečně činní, přísluší náhrada ušlého výdělku za dobu výkonu funkce přisedícího nebo jiných povinností spojených s touto funkcí v jimi prokázané výši, nejvýše však 80 Kč za hodinu nebo 680 Kč za jeden den. K ní se připočtou věcné výdaje a paušální odměna za celý den ve výši 150,-- Kč. Pokud by někdo vykonával činnost přisedícího 20 dnů, obdrží maximálně 16 600 korun českých (20*680 a 20*150), které samozřejmě nekompensují dopady výkonu této funkce na jeho podnikání. U zaměstnaných přisedících pak nejsou jejich zaměstnavatelé nijak ekonomicky motivováni

k podpoře výkonu funkce přisedícího, když jim toto přináší pouze obtíže. Příjem přisedícího je pak zcela neadekvátní významu této činnosti. Zaměstnaných přisedících mimo státní sféru je velmi málo, protože zaměstnavatel samozřejmě nemá zájem na narušování pracovního procesu překážkou. Změna právní úpravy odměňování přisedících se jeví jako zásadní, nemá-li občas obhajoba mluvit k neslyšícím přisedícím.

V mnoha případech chudší spoluobčané nedonutí stát k plnění jeho povinností. Státní zastupitelství se někdy chová tak, že asi nemusí šetřit upozornění na podezření z konkrétní trestné činnosti doložené listinnými důkazy, pokud na takovou činnost upozorňuje někdo, kdo je trestně stíhán. Asi svým studentům špatně vysvětlují základní lidská práva včetně práva na spravedlnost, princip rovnosti lidí či to, že „Státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak.“, „Jestliže tento zákon nestanoví něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti.“, „Trestní věci projednávají s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána; při provádění úkonů trestního řízení lze do těchto práv osob, jichž se takové úkony dotýkají, zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení.“, „Orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v tomto zákoně a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí běžně odkazují na nepříslušné orgány či věci odkládají. Kdo nemá prostředky na obhájce, vystavuje se existenčním rizikům. Zdá se, že státní zastupitelství občas jedná tak, jako by de facto podporovalo pachatele trestné činnosti či si kupovalo svědky za to, že budou proti někomu svědčit. Vybavuje se mi například nedávná kauza údajného kupování si svědků Útvarem pro odhalování organizovaného zločinu v případě Oleo Chemical, ke které bylo dle tisku uvedeno: „Unie obhájců ČR tímto apeluje na Policii ČR, Generální inspekci bezpečnostních sborů a Státní zastupitelství, aby toto alarmující tvrzení obou obžalovaných prověřili a věnovali mu náležitou pozornost. Je třeba zjistit, zda jde o pravdivou informaci, případně, zda se dokonce, vzhledem k tomu že není jediná, nejedná o nějaký systematizovaný postup, jímž orgány činné v trestním řízení získávají za peníze „pravdu“ od spolupracujících obviněných.“ <http://www.ceska-justice.cz/2015/11/tomas-sokol-k-vyrokum-u-soudu-s-rittigem-svedectvi-za-penize-je-trestny-cin/>. Kupování si svědectví proti nepohodlné osobě či účelové nestíhání pachatelů trestné činnosti? Účelové obviňování osob? Brr, strašná představa.

Je i velmi špatné odměňování advokátů ustanovovaných státem, jejich odměny jsou kráceny a například za odvolání přesahující 150 stran je odměna advokáta menší než 3000 korun českých. Proto mnozí advokáti ani nechtějí být ustanovováni či se snaží sjednat zvláštní odměnu se svým klientem. To má samozřejmě vliv na obhajobu chudších klientů. Materiální podmínky vytvářené státem pro obhajobu vedou v konečných důsledcích k tomu, že řada špičkových obhájců se nenechává ustanovovat jako obhájci ex offio. Tím se omezuje přístup nejchudších k uznávaným obhájcům. Konec konců i z členů Prezídia Unie obhájců České republiky, z. s. se nechává ustanovovat pouhých 57,1429%. Podobné se pak projevuje i v technických podmínkách vytvářených státem pro obhajobu. I zde bohatší mají lepší možnosti.

Závěrem lze konstatovat, že nedocenění významu justice a jejího ekonomického zabezpečení má bezprostřední vliv nejen na práva občanů, ale i na ekonomiku státu. Bez zvýšení financí do justice, nelze zabezpečit dostatečný přínos justice pro ekonomiku země a dochází tak k faktickým negativním dopadům poškozujícím Českou republiku.

Anatomie současného historického excesu a hledání cesty z krize (o koncepci a komunikaci)

doc. Ing. Radim Valenčík, CSc., Vysoká škola finanční a správní

Motto: „Hotový recept dnes nemá nikdo, a co je horší, nikdo ho ani příliš vážně nehledá; spíš všichni pasivně čekáme, co nám bůh (nebo matka příroda, chcete-li) nadělí.“ (L. Pána, L. Štítkovec: Několik slov úvodem)

1. Úvod do problému (jaká je a co vyžaduje současná doba)

Téměř každý den přináší důkazy o tom, že žijeme v době historického excesu, narůstajících, zintenzivňujících se a zauzlujících se problémů, kdy se nad celým světem stále více vznáší otázka přežití. Otázku, jak k současné situaci došlo a jak se z ní dostat, obsahuje i apel, který jsem zvolil jako motto příspěvku. Přitom je důležité nikoli jen hledat a nacházet cestu či způsob řešení současných problémů, ale společně s tímto hledáním a postupným nacházením také prokomunikovat výsledky dosažené v uvedeném směru. Řešení totiž nelze čekat „shora“, od „těch nahoře“, od nějakého „osvíceného panovníka“, který se objeví, „až národ zakusí velká hoře“ (jak si to představoval kdysi již Helvétius). Změna k lepšímu a náprava současných problémů (současné degenerace) může nastat jen tehdy, když bude výsledkem kvalifikovaného a masového odporu. To je také důvod, proč je dnešní konference, jako jedna z prvních vlašťovek, významnou příležitostí, jak se na dobu složitých zkoušek, která prověří naše racionální i morální kvality, připravit.

Tak jako se spojují praménky potůčků a říček v mohutnou řeku, tak jako se houfují vlašťovky, aby společným úsilím dosáhly cíle, tak je třeba trpělivě, krok za krokem, s citem pro pochopní názorů druhého dávat dohromady společně sdílenou vizi a koncepci, která umožní společný postup při nápravě současného stavu, resp. vyvedení globální společnosti z bahna zaslepené cesty. Musíme se přitom umět jednak poslouchat a převzít každý posun poznávání toho, o co dnes jde, ale také nepřehlížet odlišnosti v názorech, zejména pokud jde o podstatné momenty, aby celá společně budovaná stavba racionální reflexe současné reality stála na pevných nohou.

2. Cesta ke komplexnímu řešení problémů

Obdobnou aktivitou, jakou je tato konference, je i seriál čtyř na sebe navazujících konferencí (v létech 2014-2017), jejichž cílem je připravit a prokomunikovat komplexní program reform v oblasti odvětví umožňujících nabývání, uchování a uplatnění lidského kapitálu, přičemž součástí tohoto je i reflexe společenského (lokálního i globálního kontextu) z hlediska realizace uvedených reform. Konference navazují na tradici započatou v roce 1998. Jsou na téma Lidský kapitál a investice do vzdělání. Letos 28.11.2015 proběhne 18. ročník. Pořádá jej Vysoká škola finanční a správní v Praze, viz stránky konference: <http://www.vsfs.cz/lidskykapital/>.

Jedním z cílů, které si seriál klade, je postupem prací a prezentací jejich výsledků pozitivně ovlivnit kvalitu programů politických stran ve volbách, které se se vši pravděpodobností budou konat na podzim roku 2017. (Podle našeho odhadu právě v tu dobu mohou nazrát podmínky pro odstartování pozitivních změn v zemi, jako je naše, a to s přihlédnutím ke konkrétnímu globálnímu kontextu - příležitostem, rizikům i bariérám.) Podrobněji viz: <http://radimvalencik.pise.cz/2316-reformy-99-odkaz-na-monografii.html>.

Na základě výsledků loňské konference byla zpracována i monografie (první ročenka), která se pokouší o komplexní přístup k řešení současných problémů (Valenčík, 2014). Plný text je dostupný

přes výše uvedený odkaz. Jedním ze zdrojů pohledu na vývoj společnosti, který nabízí, byla práce R. Richty a kolektivu (1966), jejíž padesáté výročí si budeme připomínat, a práce R. Reicha (1995).

Zkušenost řeckého hnutí SYRIZA ukázala a ukazuje, že bez dostatečného odborného, komplexního, poctivého a široce sdíleného pochopení toho, o co dnes jde, nemůže být pokus o nápravu úspěšný. Co vše by součástí takové vize, koncepce, programu (zkrátka racionální a odborně fundované opory úspěšného pokusu o nápravu) mělo být? Pokusím se to vyjádřit formou modulů. Můžeme se přít o to, co by mělo být obsahem modulů. Měli bychom se však shodnout, že koncepční přístup musí tyto (a případně i další) moduly obsahovat, jinak bude bezzubý:

Modul 1: Reflexe doby

Zde je třeba odpovědět na otázku, zda se nacházíme v běžné situaci, nebo zda se nahromadily a zauzlily problémy, bez jejichž řešení se budou zvyšovat rizika a ztráty (on je to koneckonců boj o naše přežití). Pokud v současnosti jde o určitý historický exces, je dobré popsat jeho základní parametry. Z čehož by mělo každému normálnímu člověku dojit, že se děje něco výjimečného a že změna (náprava) je nutná, pokud nemá být hůř a hůř.

Modul 2: Historické tendence

Zde je potřeba současnou dobu zařadit do kontextu historického vývoje. Nacházíme se v situaci, která se jednou za čas opakuje např. v důsledku toho, že bohatí bohatnou a chudí chudnou, nebo že degeneruje institucionální systém společnosti – a pak je třeba náprava? Nebo je to dáno tím, že se vyčerpaly možnosti setrvačného vývoje společnosti a že je nutný posun společnosti na vyšší úroveň, na novou kvalitu jejího rozvoje, tak jak k tomu bylo např. v důsledku průmyslové revoluce?

Modul 3: Komplex reform

Jaké reformy a ve kterých oblastech je třeba realizovat? A jak jsou tyto reformy provázány? Co je v nich rozhodující? Jak souvisejí s historickými tendencemi vývoje?

Modul 4: Subjekt změny

Kdo je nositelem, tj. subjektem nápravy? Jak se tento subjekt rodí a zrodí? Jakou institucionální podobu bude mít? A jakou roli v tom může sehrát samotná teoreticky podložená koncepce změn?

Modul 5: Motivy změny

Jaké pohnutky mohou vést lidi k tomu, aby současné problémy řešili? Jak tyto pohnutky souvisejí s jejich životními podmínkami i existenciálním rozměrem jejich života? V neposlední řadě pak jakou roli hraje samotné kritické myšlení člověka?

Modul 6: Bariéry změn

Co nápravě brání? Komu vyhovuje současný stav a z čeho vyrůstá jeho moc? Jaké mechanismy plodí moc, která způsobila krizi daného stavu?

Modul 7: Reflexe (monitorování) situace

Zde je potřeba popsat konkrétní společenské jevy (na bázi konceptu obsaženého v předcházejících bodech), ukázat, jak jsou rozloženy síly, jak se rodí subjekt změn a jak se prohlubuje společenská krize. Přitom tak, aby odsud vyplývaly krátkodobé a střednědobé prognózy, včetně akční odpovědi na otázku, jak reagovat na vývoj situace, tj., co dělat.

Toto je minimálních sedm modulů, které by mělo každé koncepční řešení obsahovat. Pak může být dostatečně komplexní a může být oporou v reálném zápase o nápravu. Kdo to myslí vážně, kdo nerezignoval a kdo nechce jen nadávat na to, co strašného se děje, měl by si ve své hlavě koncepci obsahující tyto moduly pěstovat. Učit se z toho, co přináší doba. Učit se z toho, jak se na ni kdo dívá.

Mohou být i další moduly – např. modul týkající se samotné metodologie přístupu, modul, který nazývám využíváním "startovních oken k prokomunikování reformem", modul popisující rozklad mocenských elit a jeho logiku apod.

Nejhorší by bylo spoléhat, že při pochopení toho, o co jde a co dělat, vystačíme s nějakou katastrofickou či konspirativní vizí. Obojí se dobře čte a autoři, kteří umějí jedno či druhé napsat, bývají populární. Už proto, že obojí dává zdánlivě odpověď na všechny otázky (kdo je ten hodný a kdo je ten zlý, kdo za všechno může), především však vedou k individuálnímu alibismu (nemusíme nic dělat, protože vše se rozhoduje či je rozhodnuto bez nás).

3. Teoretický základ a jeho rozvíjení

Když jsme zahájili seriál čtyř navazujících konferencí Lidský kapitál a investice do vzdělání, rozhodli jsme se každý rok v předstihu před konáním konference zformulovat základní teze koncentrovaně odrážející dosažený stav poznání a v návaznosti na nové poznatky je další rok inovovat. Jednak proto, aby byl zřejmý a čitelný směr, kterým jsme se vydali, jednak proto, aby bylo možné sledovat, jak se během roku posunulo poznání dané problematiky.

Zde jsou výchozí teze pro rok 2015:

1. Nejobecnější příčinou současných problémů je to, že doposud nedošlo k přeorientaci stávajícího setrvačného vývoje směrem ke společnosti produktivních služeb, tj. společnosti, v níž těžištěm ekonomiky jsou produktivní služby bezprostředně spojené a nabýváním, uchováním a uplatněním lidského kapitálu.
2. Ekonomický růst může být současně exponenciálně dynamický a trvale udržitelný, resp. dokonce musí být exponenciálně dynamický, aby byl trvale udržitelný. Základem tohoto typu růstu jsou produktivní služby, které mají efekty znázorněné následujícím obrázkem (rychlejší profesní start, lepší uplatnění, prodloužení zenitu i horizontu produktivního uplatnění):

Obrázek 1. Vlastní výtvar (Valenčík a kol.)

Plnější využívání investičních příležitostí spojených s rozvoje, uchováním a uplatněním lidských schopností může dokonce exponenciální dynamiku růstu (ve smyslu procentuálních přírůstků ze zvyšujícího se základu) oproti té, kterou přinesla průmyslová revoluce, zvýšit.

3. Rozhodující podmínkou přechodu k ekonomice produktivních služeb je zainteresovanost subjektů působících v oblasti produktivních služeb spojených s nabýváním, uchováním a uplatněním lidského kapitálu; vytvoření zpětných vazeb (nezprostředkovaných institucionálním rozhodováním) mezi efekty produktivních služeb a financováním těchto subjektů, může podstatným způsobem přispět k vyšší dynamice ekonomického růstu, pozitivním změnám jeho charakteru a zvýšení kvality života lidí. Jedná se o změnu srovnatelnou s průmyslovou revolucí (patrně ještě výraznější).

4. K prosazení nové ekonomiky, tj. ekonomiky produktivních služeb, je nutný komplex vzájemně provázaných reforem v odvětvích sociálního investování a sociálního pojištění (zejména vzdělání, péče o zdraví a penzijního pojištění). Jedná se o reformy předpokládající plné využití investičních příležitostí v oblasti nabývání, uchování a uplatnění lidského kapitálu, což znamená, že jejich realizace předpokládá orientaci společnosti na podstatně vyšší míru rovnosti při využívání těchto investičních příležitostí (ve smyslu nezávislosti na výchozích majetkových či příjmových poměrech nositele investičních příležitostí uvedeného typu). Jedná se o zcela jiný typ reforem, než je to, co je za reformy jen označováno, co je dnes deformovaným institucionálním systémem prosazováno a co ve skutečnosti slouží k vyvádění gigantických prostředků z veřejných rozpočtů ve prospěch lobby. Lobby, která ovládla finanční instituce i institucionální systém společnosti, lobby v důsledku působení kterých se zrychluje proces bohatnutí bohatých a chudnutí chudých. (O jaká lobby se jedná, upřesňujeme v dalším bodu.)

5. Neschopnost vytvořit si realistickou představu o možnosti exponenciálně dynamického trvale udržitelného růstu je gnoseologickou příčinou vzniku a šíření představ o katastrofickém či silovém řešení problémů spojených s existencí nepřekonatelných bariér růstu (formou reglementace spotřeby, omezení počtu obyvatelstva apod.). Tyto představy následně zvyšují intenzitu pozičního investování, jehož důsledkem je ekonomická segregace a oslabování institucionálního systému společnosti působením struktur založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad. Návazně pak dochází k deformování reforem v oblastech systémů sociálního investování a sociálního pojištění, zneužívání jejich objektivní nezbytnosti k aktivitám poškozujícím společnost.

6. Hrozby a příležitosti, které vytváří současná doba v jednotlivých zemích, umožňují spolu s využitím teorie otevřít cestu k prosazení koncepčních komplexních reforem v oblastech sociálního investování a sociálního pojištění. Reformy, které jsou orientovány na plné využívání investičních příležitostí souvisejících se svobodným rozvojem člověka a které předpokládají zdokonalování trhu v dané oblasti na bázi přenesené ceny a zprostředkovaného uplatnění přenesené ceny.

7. K analýze bariér, které vznikají mezi teoretickým řešením a jejich uplatněním v praxi, je možné i nutné využít teorii her, zejména při analýze pozičního investování a při analýze působení struktur založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad, dále pak při zkoumání možností pozitivního vývoje finančních trhů.

8. Vzhledem k tomu, že snaha zastřít působení struktur založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad přerostla v systematické stupňování konfliktů a zvyšování jejich intenzity, je nutné věnovat značnou pozornost analýze aktuálního vývoje a jeho predikcím s cílem co nejpřesněji vymezit podmínky (včetně odhadu toho, kdy nastanou), které umožní v reakci na širší povědomí toho, že se nacházíme v historickém excesu, zahájit proces odborného a zejména veřejného prokomunikování nezbytných reforem, jejich lokálního i globálního kontextu.

V současné době probíhá na internetových stránkách konference otevřená diskuse k těmto tezím.

4. K některým myšlenkám v úvodních tezích konference

Pokud se vydáme cestou vytváření otevřeného, postupně rozvíjeného a konkretizovaného, zprůhledňovaného a komplexního konceptu, který by dal odpověď na otázku, o co jde a co dělat, měli bychom velkou pozornost věnovat vzájemné komunikaci. Na jedné straně vnímat a chápat, co kdo říká, poučit se z toho, převzít nosné myšlenky. Na druhé straně nebát se upozornit na to, s čím nesouhlasíme, co se nám zdá být nesprávně pochopeno, co může být zavádějící apod. Proto jsem si vybral z úvodního materiálu konference (Pána, Štítkovec 2015) dvě myšlenky, které považuji za významné, které však – podle mého názoru vyžadují určité upřesnění.

První z těchto myšlenek je následující: „Teď vstupujeme do 21. století a postindustriální společnosti, kterou snad nejlépe charakterizuje možná trochu nadsazený slogan z oblasti informačních technologií, že totiž „21. století bude stoletím zpracování informací a výroba bude jen nevýznamným přidruženým prvkem“. Explozivní vývoj v robotice tomu dává za pravdu a lidská práce (hlavně ta manuální) bude čím dále tím méně potřebná.“ (Pána, Štítkovec 2015)

Jedním se současných hitů, které mají vysvětlit, o co jde v současné době, je myšlenka tzv. „*Čtvrté průmyslové revoluce*“. Jejím zastáncem je např. současný německý ministr financí Wolfgang Schäuble, němečtí sociální demokraté ji vložili do svého Hamburského programu, čeští sociální demokraté zahájili programovou diskusi k přípravě voleb v roce 2016, 2017 a chystají se německé kolegy následovat.

Ve stručnosti lze myšlenku „*Čtvrté průmyslové revoluce*“ charakterizovat takto:

„První průmyslová revoluce propukla koncem 18. století a odehrávala se ve znamení manufaktur, které využívaly energii vodních toků a páry. Druhá proběhla na počátku 20. století. Charakterizovaly ji pásová výroba, využívání elektřiny a spalovací motory. Třetí revoluce odstartovala v 70. letech minulého století s příchodem mikroprocesorů, využitím počítačů a automatizací jednotlivých výrobních linek. Čtvrtou průmyslovou revoluci představují kyberneticko-fyzikální systémy, díky kterým vzniknou "chytře továrny". Inteligentní zařízení převzou některé činnosti, které dosud vykonávali lidé. Počítá se s metodami strojového vnímání, autokonfigurace a autodiagnostiky, a s počítačovým spojením strojů a dílů.“ (Korbel 2015)

Podle mého názoru:

1. Koncept tzv. „*Čtvrté průmyslové revoluce*“ je projevem setrvačného myšlení v přelomové době.
2. Je plytký a nekomplexní. Všímá si jen některých vnějších a nepodstatných jevů, nesnaží se uchopit všechny podstatné aspekty současné doby a ani k tomu není vybaven.
3. V současné době probíhá mnohem zásadnější zlom, který je srovnatelný s původní průmyslovou revolucí, patrně jde však o změnu mnohem zásadnější. Připomeňme si, že průmyslová revoluce zrodila průmysl jako zcela nový fenomén, naprosto zásadním způsobem přeměnila celou společnost za dramatických a někdy i drastických společenských převratů, kdy staré, to co se přežilo, snažilo uhájit svá privilegia proti novému, nastupujícímu.
4. Nejde o vylepšování staré ekonomické základny, ale o zrod nové ekonomické základny společnosti. A to mimo oblast průmyslu, tak jako průmysl vznikl mimo oblast zemědělství.
5. Teoretickým jádrem a hlavním úskalím pochopení toho, o co jde, všemi „udržovateli setrvačného myšlení“ je otázka úlohy volného času, což bezprostředně souvisí s pochopením toho, co jsou lidské schopnosti. (Zdá se to být triviální, ale není – ten, kdo si osvojil návyky místo skutečných schopností, velmi obtížně chápe, co to skutečné lidské schopnosti jsou.)

6. V důsledku svých zásadních „konstrukčních“ nedostatků bude koncept „Čtvrté průmyslové revoluce“ spíš zneužit k matení, ke kamuflování reálných problémů a jejich příčin, k ideovému sterilizování politických sil a politických subjektů, ke zvýšení míry dezorientace lidí. Otázkou je jen to, v jaké míře se jej tímto způsobem podaří zneužít.

Plytkost myšlenky „Čtvrté průmyslové revoluce“ nejlépe ilustruje to, jak jeden z protagonistů této myšlenky (Paul Mason) zachází s odkazem K. Marxe. Cituji z článku o jeho knize, která přebírá příslušné formulace (podtrhuji to nejdůležitější):

„V tomto "Fragmentu" si Marx představuje ekonomiku, v níž je hlavní rolí strojů vyrábět a hlavní rolí lidí je na ně dohlížet. Bylo mu jasné, že v takové ekonomice by hlavní produktivní síla byly informace. Výrobní síla takových strojů, jako je automatický tkalcovský stroj, telegraf a parní lokomotiva nezávisela na množství fyzické práce, jíž je zapotřebí k jejich výrobě, ale na stavu společenských znalostí. Organizace a znalosti, jinými slovy, jsou důležitějším faktorem výrobní síly než výroba strojů a jejich řízení.

Vzhledem k tomu, co se z marxismu stalo - teorie vykořisťování založená na krádeži pracovního času - je to revoluční výrok. Ukazuje, že jakmile se znalosti stanou samostatnou výrobní silou, která překoná práci potřebnou k výrobě stroje, velkou otázkou přestane být otázka "mzdy kontra zisky", ale kdo ovládá to, co Marx nazval "silou vědomostí".

V ekonomice, kde stroje dělají většinu práce, musí být podstata znalostí, uzavřených do strojů, být "společensky vlastněná". Ve svém konečném nočním myšlenkovém experimentu si Marx představoval konečný bod této trajektorie - vytvoření "ideálního stroje", který trvá navždycky a nestojí nic. Stroj, který by se dal sestavit zadarmo, by výrobnímu procesu nepřidal žádnou hodnotu a rychle by, během několika účetních období, omezil cenu, profit i pracovní náklady všeho, čeho by se ten stroj dotkl.

Jakmile si uvědomíte, že informace jsou hmotné a že software je stroj a že cena úložného prostoru, šířky pásma a zpracování informací klesá exponenciální rychlostí, začne být jasná hodnota Marxova uvažování. Jsme obklopeni stroji, které nestojí nic, a mohly by, kdybychom chtěli, trvat navždycky.

V těchto úvahách, které vyšly tiskem až v polovině dvacátého století, si Marx představoval, že budou informace ukládány a sdíleny v něčem, co se bude jmenovat "všeobecný intelekt" - bude to mozek všech lidí na Zemi propojený sociálními znalostmi, kdy mají všichni lidé prospěch z každého upgradu. Krátce řečeno, představoval si něco velmi podobného informační ekonomice, v níž dnes žijeme. A, jak napsal, existence této informační ekonomiky "vyhodí kapitalismus vysoko do povětří". (Britské listy 2015)

Nyní autentické citace z Marxových „Grundrissů“. Pro úplnost připomínám, že u nás vyšly v roce 1974 zásluhou R. Richty. Mimo jiné – první práce inspirované mnohem lépe pochopenými „Grundrissy“ (než ve výše citované pasáži) publikoval R. Richta již v polovině 50. let. Z nich pak vzešla slavná týmová práce „Civilizace na rozcestí“, která je myšlenkově mnohem dál, než současné pokusy o koncept „Čtvrté průmyslové revoluce“. Nyní některé pasáže z Marxových „Grundrissů“.

„Směna živé práce za práci zpředmětněnou, tj. kladení společenské práce ve formě protikladu mezi kapitálem a námezdní prací - je poslední stupeň vývoje hodnotového vztahu a výroby založené na hodno tě. Jeho předpokladem je a zůstává — velké množství bezprostřední pracovní doby, množství vynaložené práce jako rozhodující činitel produkce bohatství. Ale tou měrou, jak se rozvíjí velký průmysl, se vytváření skutečného bohatství stává méně závislým na pracovní době a na množství vynaložené práce než na síle činitelů, kteří se v průběhu pracovní doby uvádějí do pohybu a kteří

sami zase — jejich síla a působivost — nemají žádný vztah k bezprostřední pracovní době, kterou stojí jejich výroba, nýbrž závisejí spíše na všeobecném stavu vědy a na pokroku techniky, čili na aplikaci této vědy ve výrobě. (Rozvoj této vědy, zvláště přírodovědy a s ní i všech ostatních, sám opět odpovídá rozvoji materiální výroby.) Zemědělství např. se stává pouhou aplikací vědy o materiální látkové výměně, o tom, jak ji regulovat co nejvýhodněji pro celý společenský organismus. Skutečné bohatství se naopak projevuje — a to ukazuje velký průmysl — jednak v obrovském nepoměru mezi vynaloženou pracovní dobou a jejím produktem, jednak v kvalitativním nepoměru mezi prací redukovanou na čistou abstrakci a mohutností výrobního procesu, na nějž dozírá. Práce se už tolik nejeví jako uzavřená do výrobního procesu, nýbrž člověk je ve vztahu k výrobnímu procesu samému spíše dozorcem a regulátorem. (To, co platí o strojích, platí rovněž o kombinaci lidských činností a rozvoji lidských styků.) Teď už ne - vsouvá dělník mezi sebe a objekt jako mezičlánek modifikovaný přírodní předmět; nyní jako prostředníka mezi sebe a neorganickou přírodou, jíž se zmocňuje, vkládá přírodní proces, který přeměňuje v průmyslový. Ocítá se vedle výrobního procesu, místo aby byl jeho hlavním činitelem. V této proměně se jako hlavní pilíř výroby a bohatství nejeví ani bezprostřední práce, kterou vykonává sám Člověk, ani doba, po kterou pracuje, nýbrž osvojování jeho vlastní všeobecné produktivní síly, jeho pochopení přírody a její ovládnutí díky jeho jsoucnu jako společenského organismu — jedním slovem rozvoj společenského individua. Krádež cizí pracovní doby, na níž je založeno dnešní bohatství, se jeví jako ubohá základna proti této nově rozvinuté základně, kterou vytvořil sám velký průmysl. Jakmile práce ve své bezprostřední formě přestala být velkým, zdrojem bohatství, pracovní doba už není a nemůže být mírou bohatství, a tedy i směnná hodnota přestává být mírou užité hodnoty. Nadpráce masy lidí už není podmínkou rozvoje všeobecného bohatství, právě tak jako ne - práce nemnoha lidí přestala být podmínkou rozvoje všeobecných sil lidské hlavy. Tím se hroutí výroba založená na směnné hodnotě a sám bez prostřední materiální výrobní proces se zbavuje nuznosti a protikladnosti. Svobodný rozvoj individualit, a tedy nikoli redukce nutné pracovní doby za účelem kladení nadpráce, ale vůbec redukce nutné práce společnosti na minimum, a tomu pak odpovídá umělecké, vědecké atd. vzdělávání individuí díky času, který se pro všechny uvolnil, a díky prostředkům, které byly vytvořeny. Sám kapitál je rozpor procházející procesem, a to proto, že usiluje o zkrácení pracovní doby na minimum, zatímco na druhé straně klade pracovní dobu jako jedinou míru a zdroj bohatství). Proto zkracuje pracovní dobu ve formě nutné pracovní doby a prodlužuje ji ve formě nadbytečné pracovní doby: klade tedy rostoucí měrou nadbytečnou pracovní dobu jako podmínku — jako otázku života a smrti — pro nutnou pracovní dobu. Na jedné straně tedy vyvolává v život všechny síly vědy a přírody, jakož i síly společenské kombinace a společenského styku, aby vytváření bohatství učinil nezávislým (relativně) na pracovní době, která je na ně vynaložena. Na druhé straně chce takto vytvořené obrovské společenské síly měřit pracovní dobou a spoutat je v mezích, které jsou potřebné k tomu, aby se už vytvořená hodnota uchovala jako hodnota. Výrobní síly a společenské vztahy — ty i ony jsou různými stránkami rozvoje společenského individua — se kapitálu jeví jen jako prostředky, a jsou pro něj jen prostředky k tomu, aby mohl vyrábět na své omezené základně. Fakticky jsou však materiálními podmínkami pro to, aby tato základna byla vyhozena do povětří. Národ je opravdu bohatý, jestliže se místo 12 hodin pracuje jen 6. Bohatství není velení nad dobou nadpráce (reálné bohatství), „nýbrž volný čas pro každé individuum a celou společnost vedle času vynaloženého v bezprostřední výrobě“.

(Marx 1974, s. 153-154)

„[Skutečná ekonomie — úspornost — záleží v úspoře pracovní doby; (minimum — a redukce na minimum — výrobních nákladů); tato úspornost je však totožná s rozvojem produktivní síly. Nejde tedy vůbec o to zříkat se požitku, nýbrž rozvíjet produktivní sílu a schopnosti k výrobě a tedy i schopnosti a prostředky požitku. Schopnost požitku je podmínkou požitku, tedy jeho prvním prostředkem, a tato schopnost znamená rozvoj nějaké individuální vlohy, produktivní síly. Úspora

pracovní doby se rovná růstu volného času, tj. času pro plný rozvoj individua, který zase působí zpětně na produktivní sílu práce jako největší produktivní síla. Z hlediska bezprostředního výrobního procesu může být pokládána za produkci fixního kapitálu, přičemž: tento fixní kapitál je sám člověk. Rozumí se ostatně samo sebou, že sama bezprostřední pracovní doba nemůže zůstat v abstraktním protikladu k volnému času — jak se jeví z hlediska buržoazní ekonomie.“ (Marx 1974, s. 157)

Marx klade důraz na vyjádření toho, jakou podobu mají skutečné lidské schopnosti a co znamená rozvoj lidských schopností. Schopnost člověka vykonávat „všeobecnou práci“, tj. vzájemně zprostředkovat a uvádět do vzájemné podmíněnosti procesy v oblasti svého působení. Tato specificky lidská schopnost se může neomezeně rozvíjet, protože je bezprostředně spojena s rozvojem vědeckého poznání. A vědecké poznání je proces, který probíhá neomezeně. Proto úspora pracovní doby znamená nárůst „*času pro plný rozvoj individua, který zase působí zpětně na produktivní sílu práce jako největší produktivní síla*“. Tady je základ podstatně vyšší úrovně nové ekonomiky. Ekonomiky, která se bude vyvíjet mimo průmysl.

Druhá z myšlenek je věnovaná problematice trhu a peněz: „Zdá se, že současný globální tržní kapitalismus má v sobě zabudován autodestrukční prvek, jímž je neustálá bezpodmínečná honba za zvyšováním objemů výroby, prodeje a zisků pro majitele firem, což samozřejmě nelze stupňovat donekonečna.“ A o kousek dál: „Říká se, že „oheň je dobrý sluha, ale zlý pán“ a my jsme přesvědčeni, že o penězích to platí dvojnásob. Jsou dobrými služebníky těch, kdo jich mají dostatek, ale zlými pány pro ty, kdo takzvaně „žijí z ruky do úst“, což je, bohužel, převážná většina občanů. Zde už stačí málo (ztráta zaměstnání, závažná nemoc atd. atd.) a život člověka a jeho rodiny, která má hypotéku nebo splácí větší půjčky, se doslova a do písmene hroutí.“ (Pána, Štítkovec 2015)

Obě pasáže se o trhu (globálním tržním kapitalismu, penězích) vyjadřují s určitým despektem. To má nepochybně své oprávnění. Neměli bychom však přehlížet skutečnost, že nedílnou součástí komplexní koncepce zaměřené na řešení současných problémů by měla být odpověď na otázku, jak zdokonalovat a rozvíjet tržní mechanismus. Tj. nejde jen o poukazování na důsledky působení nedostatečně rozvinutého tržního mechanismu, ale jde i o hledání a nalézání konkrétních cest jeho zdokonalování. Existují například konkrétní možnosti zdokonalování tržních základů pojištění a mechanismů hypotéčních půjček, aby se život těch, které postihlo neštěstí (ztráta zaměstnání, nemoc či úmrtí hlavního živitele rodiny) nezhroutil, aby nadále byly využívány investiční příležitosti spojené s rozvojem, uchováním a uplatněním investičních příležitostí, kterými rodina disponuje.

V této oblasti se nabízí velké možnosti využitím principu přenesené ceny a zprostředkovaného uplatnění přenesené ceny na bázi kontraktů týkajících se lidského kapitálu:

Human capital contracts (zkráceně - HCC): Smlouvy o rozdělení efektů (příjmů) vznikajících na základě nabývání, uchování či uplatnění lidského kapitálu mezi poskytovatelem a nabyvatelem (případně i zprostředkovatelem) produktivních služeb.

Přenesená cena: Cena přenesená z trhu, na kterém jsou oceňovány efekty vznikající nabýváním, uchováním či uplatněním lidského kapitálu, do HCC.

Zprostředkované uplatnění přenesené ceny: Cena přenesená z trhu, na kterém jsou oceňovány efekty vznikající nabýváním, uchováním či uplatněním lidského kapitálu, do smlouvy, která pojišťuje vlastníka lidského kapitálu před ztrátou tohoto lidského kapitálu či možností jeho uplatnění. (Valenčík a kol. 2014, s. 93). Koncepce HCC vychází z Chapman (2005), Johnstone (1972), Palacios (2004).

Čím více bude rozvinut tržní mechanismus ve směru využívání kontraktů výše uvedeného typu (které umožňují vytvářet zpětnou vazbu mezi ekonomickými efekty produktivních služeb a finančními zdroji poskytovatelů těchto služeb), tím více bude ve společnosti vytvářena rovnost podmínek pro využívání investičních příležitostí spojených s rozvojem, uchováním a uplatňováním lidských schopností. A tím menší roli bude hrát poziční investování a jeho přerůstání v ekonomickou, sociální a informační segregaci společnosti, tak jak k tomu dochází v současné době. Tím více se bude zužovat reálná ekonomická základna pro vznik deviací spojených s vytvářením struktur založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad.

6. Diskuse a závěr

Pro současné společenské vědy je příznačný Paradox vypařené angažovanosti. Čím více si současná doba vyžaduje kvalifikovaný, dobrou teorií podložený, komplexně pojatý, z historického nadhledu vycházející pohled, tím méně prací tohoto typu se objevuje. A nejen to. Rituály současného hodnocení výsledků vědecké práce prakticky neumožňují výstupům, které by se o teoreticky fundovaný, komplexní a interdisciplinární pohled na současné problémy pokusily, aby pronikly do „bodované oblasti“. A tak se angažovanost jako atribut a práce, které by bylo možné označit za angažované, právě v době, kdy je angažovanost společenských věd nejvíce potřeba, doslova vypařily. Tím větší ocenění zaslouží prostor, který pro prezentaci angažovaných prací vytváří konference *Demokracie versus Totalita peněz v 21. století*.

V příspěvku jsem uvedl, co vše by mělo být součástí komplexního přístupu, o který se mohou – jako o teoretický základ – opřít aktivity zaměřené na nápravu současného historického excessu. Současně jsem prezentoval teze, které jsou výsledkem práce našeho týmu. Ve vztahu k realitě je každé poznání jen přibližné a dílčí. Projevuje se to zejména tehdy, kdy se snažíme odhalit to nejdůležitější z hlediska reálných společenských souvislostí. Proto lze předložené výsledky chápat i jako sousto předhozené kritikům. Fungující organismus poctivé vědy takovou stravu vítá, dovede z ní vytěžit přínosné a vyvrhnout nestravitelné. Komunikace mezi těmi, kteří rozumí „kumštu“ (poctivému, kritickému a teorií kultivovanému myšlení) je tím, o co v této fázi poznání současné reality a hledání cesty ze současných problémů je tím nejdůležitějším.

Zdroje informací

1. Chapman, B. (2005). Income contingent loans for higher education: International reform. Centre for economic policy research, Research school of social sciences, the Australian National University, 2005.
2. Johnstone, D. (1972). New patterns for college lending: Income contingent loans. New York: Columbia University Press, 1972. ISBN 0231037090.
3. Korbek, P. Průmyslová revoluce 4.0: Za 10 let se továrny budou řídit samy a produktivita vzroste o třetinu. Hospodářské noviny 17.5.2015, viz <http://byznys.ihned.cz/c1-64009970-prumyslova-revoluce-4-0-za-10-let-se-tovarny-budou-ridit-samy-a-produktivita-vzroste-o-tretinu>
4. Lane, A. (2015). Kapitalismus končí. Britské listy 18.7.2015, viz <http://blisty.cz/art/78195.html> Původní článek v angličtině je na: <http://blisty.cz/art/78195.html#sthash.ppLbTEZ4.dpuf>
5. Palacios, M. (2004). Investing in Human Capital. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
6. Pána, L., Štítkovec, L. (2015). Několik slov úvodem. Úvodní teze ke konferenci Demokracie versus Totalita peněz v 21. Století.
7. Marx, K. (1974) Rukopisy „Grundrisse II“, Praha, Svoboda 1974. Citováno z on-line přístupného vydání (K. Marx: Rukopisy „Grundrisse II“, Ekonomické rukopisy z let 1857-1859), viz http://www.kmbe.cz/Rukopisy_Grundrisse_2.pdf

8. Rickta, R. a kol. (1966). Civilizace na rozcestí. Praha: Svoboda, 236 + 20 s.
9. Reich, R. (1995). Dílo národů -Příprava na kapitalismus 21. století. Praha: Prostor. ISBN 8085190346.
10. Valenčík, R. a kol. (2014). Perspektivy a financování odvětví produktivních služeb. Praha. VŠFS EUPRESS. 2014. ISBN 978-80-7408-103-3

Internetové odkazy

11. <http://radimvalencik.pise.cz/archiv/>
12. <http://radimvalencik.pise.cz/2316-reformy-99-odkaz-na-monografii.html>
13. <http://www.vsfs.cz/lidskykapital/>

Náboženství v 21. století mezi totalitou a demokracií

doc. ThDr. Ivan Odilo Štampach, Univerzita Pardubice

1. Svoboda vyznání v českém konfesním právu

Demokracie bývá charakterizována jako vláda lidu. Podle 16. prezidenta USA a odpůrce otroctví v americké občanské válce Abrahama Lincolna (1809 – 1865), podle jeho výroku z r. 1863 jde o *vládu lidu, prostřednictvím lidu a pro lid*. Opatrnější formulace by zastupitelskou demokracii popsala jako vládu se souhlasem lidu, tedy občanstva či voličstva.

Dnes se navíc připomíná, že demokraticky pojatý stát nemá být „demokraturou“, tedy diktaturu většiny a potlačení menšin. Menšinám má zůstat právo vyslovovat se odlišně a usilovat o získání souhlasu většiny. Demokracie se tak váže na liberální principy chápané jako univerzální. Zpočátku se připomíná zachovávání tradičních občanských svobod (vázaných na státní příslušnost), postupně se zájem rozšiřuje i na lidská práva přiznaná jednotlivcům pouze na základě lidství.

Postupně se prosazují (podle pojetí Karla Vašáka, původem českého právníka, který působil od r. 1969 v Mezinárodním ústavu pro lidská práva ve Štrasburku) také práva třetí generace, která ještě nejsou plně garantována tradičními mezinárodními úmluvami a ústavními normami. Míní se práva sexuálních menšin, práva na respekt k odlišné kulturní identitě, právo na zdravé životní prostředí a udržitelný rozvoj, rovněž jejich subjekty nejsou jen občané nebo lidé jako jednotlivci, ale různé, např. etnické komunity.

Demokratickou suverenitu lidu vyvažuje vláda práva, resp. vláda zákona, která zajišťuje liberální aspekt demokracie. Míní se tím, že základní ústavní principy garantované mezinárodními úmluvami nemohou být vystaveny voličské libovůli či voličským náladám. Některé právní koncepce v tomto smyslu nadřazují přirozené právo formulované ve filosofii člověka právu pozitivnímu, tedy vyhlášeným právním normám.¹¹

K demokratickým právům a svobodám patří svoboda vyznání, v případě Česka deklarovaná v člancích 15 a 16 Listiny základních práv a svobod,¹² přičemž první z nich se zabývá individuální svobodou vyznání, a rovněž smýšlení a bádání a následující hovoří, že každý sám nebo společně s jinými může veřejně realizovat své náboženské přesvědčení, což dále zakládá i ve srovnání s jinými členskými státy Evropské unie neobvyklou šíři autonomie náboženských organizací.

Realistické hodnocení náboženství za strany legislativních odborníků i zákonodárců mírně modifikuje tuto svobodu vyznání v tom smyslu, že ochranu si zaslouží rovněž svoboda a fyzická i duševní integrita občana tváří v tvář možnému ohrožujícímu působení náboženských organizací. Možno říci: svoboda náboženství i svoboda vůči náboženství (popřípadě i svoboda od náboženství, která je v ústavním pořádku zakotvena).

Český Zákon o církvích č. 3/2002¹³ ve svém § 5 podává rozsáhlý soupis důvodů, pro které nemůže církev či jiná náboženská společnost vzniknout a vyvíjet činnost. Je to, stručně shrnuto, v případech, že se náboženský subjekt chová nesnášenlivě, podněcuje nenávisť vůči skupinám obyvatel, omezuje vzdělání dětí nebo ohrožuje zdraví a bezpečí osob. Tento omezující paragraf však nelze realizovat a je jen prázdnou deklarací. Neexistuje totiž právní norma, která by umožňovala státu zasáhnout proti

¹¹ John Finnis: *Natural law, natural rights*, Oxford, New York: Oxford University Press, 2011

¹² Eliška Wagnerová, Vojtěch Šimíček, Tomáš Langášek, Ivo Pospíšil: *Listina základních práv a svobod: komentář*, Praha: Wolters Kluwer, 2012

¹³ Jakub Kříž: *Zákon o církvích a náboženských společnostech: komentář*, Praha: C. H. Beck, 2011

vzniku nebo činnosti náboženských uskupení, a stát v demokracii může činit jen to, co mu zákon dovoluje nebo ukládá činit.

2. Komparace českého liberálního pojetí s vybranými zeměmi EU

Svoboda vyznání vzhledem k rizikům, s nimiž různé sekulární státy počítají, nemusí znamenat tak liberální pojetí působnosti náboženských organizací, jak je nacházíme v českém konfesním právu. I v zemích sdružených v Radě Evropy a v Evropské unii při vší masivní unifikaci norem existují propastně rozdílné modely vztahů náboženských společností a států.¹⁴

Na samém okraji stojí model uplatňovaný na Maltě, jejíž 2. článek ústavy říká výslovně: *Náboženstvím Malty je římské, katolické, apoštolské náboženství*. Toto privilegované postavení jedné náboženské organizace je tamtéž posíleno garancí práva církevních autorit mluvit do státních záležitostí a povinným vyučováním římskokatolického náboženství na státních školách.¹⁵

Spojené království Velké Británie a Severního Irska privileguje anglikánskou církev v Anglii a Walesu a presbyteriánskou církev ve Skotsku, ale spojuje to s překvapivě silným vlivem státu na jejich chod. Např. anglikánské biskupy jmenuje (z kandidátů předložených převážně voleným orgánem církve, generálním synodem) premiér po projednání v parlamentu, a pokud vnitřní předpisy církve schválí i parlament, stávají se závazným a nezměnitelným zákonem státu.¹⁶

Francouzský model sice respektuje svobodu vyznání a považuje se za odluku církve a státu, avšak uplatňuje aktivní politiku zvanou *laïcité*, což můžeme volně přetlumočit jako aktivní sekularismus. Tato politika překvapivě zahrnuje postátnění církevního majetku a zákonná omezení veřejného náboženského projevu, např. zákaz okázalého nošení náboženských symbolů na státních školách.¹⁷ Silnější či slabší vliv státu na veřejné náboženské dění zaznamenáváme v dalších nepochybně demokratických a liberálních státech, jakými je Německo nebo Norsko.

České pojetí je i v rámci Evropské unie nebývale liberální. Náboženské společnosti jsou nezávislé na státu nejen politicky, ale částečně i právně, např. na pracovníky církví se nevztahuje ochrana Zákoníku práce. Otázky pozice těchto osob se řeší podle vnitřních předpisů církví a ostatních náboženských organizací, a to i když jsou jejich sociální práva podle těchto norem na výrazně nižším standardu ve srovnání se zaměstnanci veřejného sektoru a firem. Stát nedovede ochránit svobodu občana vůči působení náboženských organizací stát, i když zákonodárci realisticky obšírně deklarují možná rizika působení náboženských organizací.¹⁸

3. Vliv tržního fundamentalismu na náboženství

České pojetí práva a politiky (ve vazbě na priority celku západní civilizace) zahrnuje do širokého pojetí svobody i rozsáhlé uplatnění ekonomické volnosti. S jen mírnými modifikacemi podle vládnoucích politických programů se důsledně uplatňuje ekonomické pojetí označované jako neoliberální. Je to to koncepce, která vyjímá značnou část ekonomických aktivit z vlivu demokratického státu. I zde vláda lidu pouze deklarovaná. Jako se samozřejmostí se počítá se značnou nezávislostí centrální banky. Uplatňuje se mocný vliv mezinárodních peněžních institucí na ekonomiku, aniž by byl jakkoli demokraticky legitimován.¹⁹

¹⁴ Gerhard Robbers: *Stát a církev v zemích EU*, Praha: Academia, 2002

¹⁵ *Constitution of Malta*, online <http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566>

¹⁶ Robbers, 2002

¹⁷ Henri Penna-Ruiz: *Qu'est-ce que la laïcité*, France: Gallimard, 2003

¹⁸ *Zákon o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002* online <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-3>, § 5

¹⁹ Ilona Švihlíková: *Přelom: od velké recese k velké transformaci*, Bratislava: Inaque, 2014

Vyváženost demokratické vlády lidu s autonomií jednotlivých subjektů je tu narušena ve prospěch svobody, a sice konkrétně jedné svobody. Jeden z českých ideologů tohoto systému Roman Joch se vyslovil, že lidská práva lze redukovat na jediné právo, a to právo vlastnit. Všechna ostatní práva mohou dokonce být suspendována, pokud je toto právo ohroženo.²⁰

Neoliberální obhajoba takřečeného útlého státu, tj. nekontrolované moci peněz se obejde i bez formálně vyhlášené demokracie. Konkrétní historické události usvědčují z omylu tvrzení uváděné v neoliberálním prostředí, že ekonomická svoboda nese s sebou i svobody politické. V zájmu zavedení ekonomického systému podle doporučení Chicagské školy byl 11. září 1973 v Chile proveden státní převrat a nastolena krvavá diktatura s tisíci obětí na životě a desetitisíci uvězněných.²¹ Neoliberálních ekonomických principů se drží rovněž současná moc v kontinentální Číně, a nebrání to pokračující diktatuře jedné strany.

S mohutným globálním nástupem tržní ekonomiky zejména po nenásilné porážce sovětského bloku počínaje rokem 1989 přichází koncepce, již můžeme nazvat tržním fundamentalismem. To lze chápat jako prosazování komerčních principů i v oblastech, kde dosud nedominovaly. V souvislosti s tím se v publicistické rovině prohlašují např. zdraví nebo vzdělání za zboží „jako každé jiné“. Komerčnímu tlaku se více než dosud vystavuje rovněž náboženství.

Náboženství, nemíníme-li jím pouze niterný vztah člověka ke skutečnosti chápané jako transcendentní a pokud kdykoli a kdekoli působí veřejně, musí přirozeně řešit otázku nákladů na svou veřejnou činnost. Musí se postarat o pokrytí svých mzdových, provozních a investičních výdajů. Duchovní služba křesťanskému společenství se za takových okolností začíná chápat jako profese. Kult se odehrává v prostorách, které vyžadují náklady na údržbu. Sám kult je ekonomicky stále náročnější.

V současném hypertrofovaném tržním systému však náboženské organizace překračují i tento, už tak problematický rámec náboženské ekonomiky a zaujímají postoj bezprostředních účastníků tržních vztahů a podřizují se principům nabídky a poptávky. Stávají se podnikatelskými subjekty.

4. Opomíjení „prorocko-kritické“ role církví

Křesťanství, pokud čerpá ze svých zdrojů, z životního příběhu Ježíše Krista, jak je předložen v pramenech, a z jeho raných interpretací, zahrnuje i funkci vůči společnosti, jež bývá teology označována jako funkce prorocko-kritická. Německý teolog Johann Baptist Metz pokládá církev, jak je zamýšlena v Novém zákoně a jakou si ji přeje mít v současnosti, jako *institucionalizovaný zájem kritické svobody*.²²

K tomuto křesťanskému odstupu od mocenské sféry patří přesvědčení o limitech vlastnického práva. Právo na soukromé vlastnictví výrobních prostředků je potvrzováno, avšak důrazně se připomíná, že je omezeno společenskou funkcí majetku. Člověk práce je subjektem s nezczitelnou lidskou důstojností, práce je projev lidství a jako taková nemá být objektivována a zvěčňována. Práce by se neměla stávat zbožím. Člověk má spolurozhodovat o své práci a jejím produktu, má být přinejmenším partnerem investorů.²³

²⁰ Toto stručné vyjádření je Jochovi připisováno bez uvedení zdroje. Shrnuje stanovisko vyložené v publikaci Roman Joch: *Přednášky z politické filosofie*, Praha: Občanský institut, 2001

²¹ Gonzalo Vial Correa: *Pinochet: portrét diktátora*, Praha: Prostor, 2006

²² Jeho pojetí shrnuje v kritické reflexi Karel Skalický: *Politická teologie J. B. Metze pod lupou vstřícné kritiky*, Teologické texty, č. 2/2008, online <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2008-2/Politicka-teologie-J-B-Metze-pod-lupou-vstricane-kritiky.html>

²³ Jan Pavel II.: *Laborem exercens*, Praha: Zvon, 1991, zejm. čl. 6, 9, 12 – 15

Tam kde jsou církve vystaveny ekonomickým tlakům, však hrozí, že se jejich zvěstování a učení podřídí ekonomickým zájmům. Že budou zamlčeny sociálně-etické nároky tam, kde by takové učení odradilo sponzory církevních aktivit nebo politiky zajišťující plnění ekonomických přání církví a ostatních náboženských společností.

Krajní polohou komercializace pak představuje fenomén, který může být charakterizován jako klientská náboženství. Jde o situaci, kdy podnikatelské subjekty poskytují placený náboženský, resp. spirituální servis. V této souvislosti chybí některé tradiční atributy náboženství. Nevznikají náboženské komunity, neformuluje se věrouka, nevznikají posvátné texty. Co se týče osobních mínění ohledně filosofických otázek, jakož i morálních postojů, tyto komerční spirituality liberálně permissivní. Vše je dovoleno v zájmu získání a udržení zákazníka.

5. Růst autoritativních tendencí ve společnosti i v náboženstvích

Doba triumfu tržního fundamentalismu se přibližně překrývá s dobou, o níž sociologové náboženství konstatují, že sekularizace přestala ovládat pole a že dochází k „desekularizaci“ či „resakralizaci“ společnosti.²⁴ Doba nového náboženského nástupu je zároveň dobou, v níž uvádá občanský étos. Toto téma zůstává ještě tématem oficiálních deklarací, zároveň však ne vždy přiznaně dochází k postupné erozi mezinárodními úmluvami a ústavním pořádkem zemí západního světa garantovaných občanských svobod a lidských práv. Tato opatření se odůvodňují povinnostmi státu zajistit bezpečí občanů v situaci rozmáhajícího se terorismu.

Ještě nedávno by nebylo pokládáno za demokraticky legitimní, aby oficiální reprezentant státu zpochybňoval či výslovně odmítal lidská práva (zatím ještě v kontrastu k občanským svobodám). Téma není mnohými pocíťováno jako závažné a proto jsou tolerovány útoky na práva odůvodněná pouhou příslušností k lidskému rodu. Stalo se možným, aby obhajoba těchto práv označovaná žurnalistickým výrazem „humanrightismus“ byla odmítána i z akademického prostředí.²⁵ Politická korektnost, tedy ohleduplnost vůči slabým se pokládá za faleš. To se spojuje s voláním po autoritách, tedy po autoritativním státě. Ten by se měl opírat o tradiční národní a náboženské hodnoty.

6. Posilování ekonomické báze politické pozice náboženských společností

Právě v této situaci, v době nového nástupu náboženství a autoritativních modelů společnosti přišel v českém prostředí požadavek, aby se církve staly nezávislými ekonomickými subjekty. Aby vlastními podnikatelskými aktivitami získávaly prostředky na pokrytí nákladů na svou veřejnou činnost. Měla se definitivně utnout staletá vazba církví na státní rozpočet. Výsledkem bylo rozhodnutí přijmout ve sněmovně (většinou 101 hlasu, po výměně neposlušných poslanců, po vyhlášení přestávky v jednání²⁶) zákon č. 428/2012 o majetkovém vyrovnání státu s církvemi.²⁷

Tento model financování církví z výnosu majetku je v současné Evropě nevídaný. Je pokládán spíše za feudální. Náboženské subjekty v zemích Evropské unie jsou financovány ze státního rozpočtu, z daňových asignací nebo ze zvláštní náboženské daně. Některé církve se ekonomicky zabezpečují především z členských příspěvků. Feudální model hospodářského zabezpečení církve především

²⁴ Peter L. Berger: *The desecularization of the world: resurgent religion and world politics*, Washington: Ethics and Public Policy Center, 1999

²⁵ Vít Machálek: *Či lidská práva hájí humanrightismus?* online <http://machalek.bigblogger.lidovky.cz/c/38975/Ci-lidska-prava-haji-humanrightismus.html>

²⁶ K problematice schvalování *Nález Ústavního soudu Pl.ÚS 10/13*, online http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Pl_-10-13_konecne_zneni__3_.pdf, stanovisko předsedy Ústavního soudu Pavla Rychetského připojené k nálezu, s. 116

²⁷ *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi)*, Sbirka zákonů Česká republika, částka 155 z 5. prosince 2012, s. 5474 – 5486

z pozemkového majetku je zachován, pokud je známo, pouze ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku.²⁸

Na území dnešní České republiky ztrácela zejména římskokatolická církev schopnost financovat se z výnosu svého majetku již od pobělohorského období. Císař Ferdinand II. poskytl r. 1530 církvi, která v předchozích dvou dramatických staletích přišla o významnou část svého majetku, tzv. solní pokladnu, tedy daň do té doby placenou státu, totiž 15 krejcarů z každé bečky soli dovezené do Čech. O další majetek připravil církev v souvislosti s osvícenskými reformami, jako byly zrušení nevolnictví nebo první krok ke svobodě vyznání v podobě tolerančních patentů pro Čechy a pro Moravu (dalších pro další země Říše) císař Svaté říše římské Josef II. Majetek odebraný zrušeným klášterům byl vložen do Náboženské matice, do níž byla započtena i solní pokladna a stát, tedy koruna do ní přispívala podle potřeby. Ještě další zábor církevního majetku nastal po přijetí pozemkové reformy československým parlamentem r. 1919. Je jistě nemožné se vracet před všechny tyto kroky a zajistit církvím plnou restituci, tedy návrat k původnímu stavu.²⁹

Pokud jde o vytvoření požadované ekonomické nezávislosti náboženských společností na státu, nestačí na to podle všeho přidělení politicky dohodnutých částek peněz splácených podle § 15 Zákona o majetkovém vyrovnání³⁰ od r. 2013 po třicet let v ročních splátkách. Tyto poskytnuté prostředky nelze dlouhodobě vydávat na pokrytí nákladů náboženských společností. Jejich předpokládaný výnos při obvyklém investování lze předpokládat jako celkově nižší, než částky podle dosavadní, dobíhající praxe poskytované ze státního rozpočtu. Půjde tedy pravděpodobně o nižší příjem, než činí současné celkem skromné pokrytí církevních nákladů ze státního rozpočtu.

Situaci pravděpodobně zásadně nezmění ani navrácení fyzického majetku drženého dosud státem, na základě prokázání jeho vlastnictví k 25. únoru 1948. Část fyzicky získaného majetku bude nepochybně prostředky spíše pohlcovat, než generovat. Vlastnictví samo o sobě není zárukou příjmu a tím ani pokrytí potřeb.

Přestože deklarovaný cíl ekonomické soběstačnosti náboženských společností je z hlediska jeho dosažitelnosti značně diskutabilní, může bezprostřední moc jednotlivých subjektů v roli podnikatelských subjektů nad takovými částkami ještě dále koncentrovat jejich pozornost na ekonomické zájmy a podřizovat jim primární zájem náboženský.

Jako každá ekonomická moc, i ekonomická moc náboženských subjektů se (obvykle zprostředkovaně přes politické programy) může promítat do moci politické. Taková moc relativizuje vliv takových legitimizačních procedur, jako jsou volby. Ekonomické osamostatnění učiní z církví mocenské subjekty, jimiž dosud nebyly. Mohou tak za nepříznivých okolností podpořit posílit tendenci k oslabování reálného demokratického obsahu demokratických právních forem. Komericializace duchovních autorit může vést k dalšímu oslabování demokratické kultury.

7. Pluralita duchovních motivů a demokratický obsah demokratických struktur

V biblických motivech (vedle zdrojů antických) můžeme vidět počáteční formulaci myšlenek vlády lidu, svobody a sociální spravedlnosti rozvinutou v sekulární civilizaci. Historie jejich prosazování

²⁸ Robbers, 2002 (v kapitolách věnovaných jednotlivým zemím jsou popsány modely financování náboženské činnosti); Jiří R. Tretera: *Financování církví v zemích Evropské unie* in Jakub Kříž (ed.): *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie – sborník textů z konference*, Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009, s. 78 - 85

²⁹ Jaroslav Rektořík: *Úvod do problematiky financování církví a náboženských společností*, Acta Oeconomica Pragensia, 4-6/1996, s. 173 – 176; Pavel Pumpr: *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách. Na příkladu panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století* (disertační práce FF MU Brno), online http://is.muni.cz/th/12225/ff_d/04.pdf, s. 8 – 15

³⁰ *Zákon*, 2012, s. 5480 – 5481

a uplatňování je složitá a rozporuplná. Paradoxně se tyto programové body prosadily často proti církvím než ve spojení s nimi.

Americký humanitní učenec Stephan Hoeller ve své publikaci *Freedom: Alchemy for a Voluntary Society*³¹ na konkrétních příkladech z amerických dějin ukazuje, jak nominální obhájci biblické tradice, britští puritáni, kteří tvořili významnou vlnu přistěhovalců ze starého kontinentu na počátku, a jejich fundamentalističtí pokračovatelé hájili spíše kombinaci svobody podnikání a autoritativním a represivním modelem společnosti.

Jako opačný proud Hoeller vidí protagonisty amerického zápasu o nezávislost, kteří se opírali o renesanční a osvícenské myšlenkové dědictví. Ti prosazovali nejen podnikatelskou, ale i širší občanskou svobodu. Právě jejich myšlenky se staly oporou zápasu proti monarchii, nastolení občanských svobod a později i zrušení otroctví a nastolení kombinace sociálního a liberálního programu, jemuž se v USA říká liberalismus.

Jak plyne z publikace Martina C. Putny o americké religiozitě, jen některé křesťanské proudy v USA lze vyhodnotit jako jednoznačné spojence demokratických a liberálních hodnot.³² Z tradičních směrů je reprezentuje na pokraji církevního křesťanství stojící Společnost přátel (zvaní kvakeři). Liberální přístup ve smyslu americké terminologie, včetně např. průlomového otevření přístupu k duchovní službě v církvi ženám, zaujímají i historické (nikoli evangelikální, resp. „born again“) větve protestantismu, např. anglikáni (Protestantská episkopální církev USA) a též část luteránů, presbyteriánů, metodistů a baptistů.

Při obhajobě demokracie proti hrozící oligarchizaci společnosti, proti ideologicky zprostředkované nebo i stále více bezprostřední diktatuře peněz (resp. těch, kdo jimi disponují) může náboženství sehrát podpůrnou roli za jistých předpokladů.

Nebudeme-li nepřípadně doporučovat postoje křesťanským církvím a ostatním náboženským společnostem, jaké postoje mají zaujmout, můžeme tyto podmínky souznění s demokracií sledovat alespoň v občanské, resp. politické souvislosti. V tomto smyslu zřejmě bude nutno hledat vyvážený model, který zajistí plnou svobodu nábožensky angažovaných občanů a zároveň účinnou kontrolu sekulárního státu nad mocenskými ambicemi náboženských organizací.

Tato kontrola by omezila tendence náboženských uskupení *omezovat osobní, politická nebo jiná práva ... rozněcovat nenávisť a nesnášenlivost, podporovat násilí*³³, jak již bylo podrobněji uvedeno při popisu českého konfesního práva. I zde je nutno připomenout, že taková rizika shledává v možném působení náboženských uskupení stávající české konfesní právo, i když nemá zatím k dispozici proceduru, již by stát zabránil vzniku nebo činnosti takto destruktivně působících náboženských subjektů.

Zároveň však kombinace svobody vyznání s důslednou státní ochranou individuálních svobod občanů (je-li nutno, i vůči církvím a náboženským společnostem) může pomoci náboženským společenstvím, křesťanským židovským, islámským a jakýmkoli jiným společenstvím zvnitřnit sekulární humanistické podněty nebo snad i nalézt ve vlastních pramenech humanistická, demokracii a svobodě příznivá východiska.

---

³¹ Stephan Hoeller: *Freedom: alchemy for a voluntary society*, Wheaton: Theosophical Publishing House, 1992, zejm. kapitola 9 Hermetic and Puritan America, s. 165 – 183

³² Martin C. Putna: *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*, Praha: Vyšehrad, 2010

³³ Vybráno z formulací § 5 Zákona o církvích a náboženských společnostech, online <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=3~2F2002&rpp=15#seznam>

Zdroje informací:

1. John Finnis: *Natural law, natural rights*, Oxford, New York: Oxford University Press, 2011
2. Eliška Wagnerová, Vojtěch Šimíček, Tomáš Langášek, Ivo Pospíšil: *Listina základních práv a svobod: komentář*, Praha: Wolters Kluwer, 2012
3. Jakub Kříž: *Zákon o církvích a náboženských společnostech: komentář*, Praha: C. H. Beck, 2011
4. Gerhard Robbers: *Stát a církve v zemích EU*, Praha: Academia, 2002
5. *Constitution of Malta*, online <http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566>
6. Robbers, 2002
7. Henri Penna-Ruiz: *Qu'est-ce que la laïcité*, France: Gallimard, 2003
8. *Zákon o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002* online <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-3>
9. Ilona Švihlíková: *Přelom: od velké recese k velké transformaci*, Bratislava: Inaque, 2014
10. Roman Joch: *Přednášky z politické filosofie*, Praha: Občanský institut. 2001
11. Gonzalo Vial Correa: *Pinochet: portrét diktátora*, Praha: Prostor, 2006
12. Karel Skalický: *Politická teologie J. B. Metzke pod lupou vstřícné kritiky*, Teologické texty, č. 2/2008, online <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2008-2/Politicka-teologie-J-B-Metze-pod-lupou-vstricne-kritiky.html>
13. Jan Pavel II.: *Laborem exercens*, Praha: Zvon, 1991, zejm. čl. 6, 9, 12 – 15
14. Peter L. Berger: *The desecularization of the world: resurgent religion and world politics*, Washington: Ethics and Public Policy Center, 1999
15. Vít Machálek: *Čí lidská práva hájí humanrghismus?* online <http://machalek.bigblogger.lidovky.cz/c/38975/Ci-lidska-prava-haji-humanrightismus.html>
16. K problematice proceduře schvalování *Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 10/13*, online http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/PI_-10-13_konecne_zneni__3_.pdf, stanovisko předsedy Ústavního soudu Pavla Rychetského připojené k nálezu, s. 116
17. Peter L. Berger: *The desecularization of the world: resurgent religion and world politics*, Washington: Ethics and Public Policy Center, 1999
18. Vít Machálek: *Čí lidská práva hájí humanrghismus?* online <http://machalek.bigblogger.lidovky.cz/c/38975/Ci-lidska-prava-haji-humanrightismus.html>
19. K problematice proceduře schvalování *Nález Ústavního soudu Pl.ÚS 10/13*, online http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/PI_-10-13_konecne_zneni__3_.pdf, stanovisko předsedy Ústavního soudu Pavla Rychetského připojené k nálezu, s. 116
20. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi)*, Sběrka zákonů Česká republika, částka 155 z 5. prosince 2012, s. 5474 – 5486
21. Stephan Hoeller: *Freedom: alchemy for a voluntary society*, Wheaton: Theosophical Publishing House, 1992, zejm. kapitola 9 Hermetic and Puritan America, s. 165 – 183
22. Martin C. Putna: *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*, Praha: Vyšehrad, 2010
23. *Zákon o církvích a náboženských společnostech*, online <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=3~2F2002&rpp=15#seznam>

Temný věk

Jaroslav Bašta, politik, diplomat, exministr a bývalý velvyslanec v Ruské federaci a na Ukrajině

Tento název začali používat evropští historici pro ta období dějin, která se z jejich úhlu pohledu vyznačovala dvěma vlastnostmi: oproti předcházejícím obdobím se prudce snížilo množství a úroveň písemných pramenů a došlo ke kolapsu dosavadní civilizace. Naši současnost charakterizuje mimo jiné i zvýšený zájem o studium příčin mnohočetných selhání velkých prosperujících států v průběhu historie. V Evropě se tato pozornost soustřeďuje už více než osmnáct století na pád Říše západořímské.

Její kolaps byl úspěšně předpovídán již v druhém století našeho letopočtu, komentován současníky a pak v průběhu nadcházejících věků o něm čas od času někdo spekuloval. Teprve od 19. století se stal předmětem seriózního odborného studia, které kvůli nedostatku relevantních dobových zpráv nedospělo k jednoznačnému vysvětlení, zato však zplodilo spoustu bizarních teorií, které kvůli několika uměleckým zpracováním rezonují v obecném povědomí dodnes.

Já osobně považuji za nejobjevnější práci na toto téma knihu amerického archeologa Josepha A. Tainterera *Kolapsy složitých společností* (Praha 2009). Analogie mezi Římem 3. až 5. století našeho letopočtu a naší současností je skoro děsivá.

Samotný kolaps začal úpadkem vzdělání, což byl přímý důsledek předchozí dlouhodobé politické nestability. První obor, který zanikl, byla výuka matematiky, protože byla příliš namáhavá a složitá (proto historici se nemohou v uvedeném období opřít o ekonomická data). Dramaticky klesl počet lidí, kteří uměli číst a psát. Zato nastal nebyvalý rozvoj řečnických škol, v nichž se zájemci o práci ve státních službách učili mluvit a vystupovat na veřejnosti. K tomu znalosti čtení, psaní a počítání nepotřebovali. Hlavní úkol byl zapůsobit na publikum. Hodně mi to připomíná dnešní trendy v rozvoji českého školství.

Co se ekonomiky týkalo, tehdy nastalo několik vážných problémů, protože armádu přestala živit válka jako v předchozích stoletích, naopak každý výboj stál více, než do pokladny přinesl. A armáda již nesestávala z rekrutů, ale profesionálů, takže byla dražší. Jediným zdrojem příjmů státu se tak staly daně. S jejich vybíráním však byly vážné potíže – společnost se skládala zhruba ze tří vrstev: z městské chudiny (v Římě a velkých městech), z osobně svobodných rolníků, řemeslníků a obchodníků a z vládnoucí, převážně byrokratické elity. K té se postupně zařazovala křesťanská církevní hierarchie. Městská chudina daně neplatila, naopak stát jí živil a předcházel si ji. Elita byla také od všech plateb osvobozena, takže veškeré náklady na provoz státního aparátu hradila střední vrstva lidí práce. Nezvládala to.

Římská říše, která nebyla schopna stále se zvyšující daně vybírat, svěřila tento úkol soukromým firmám, které prosluly při vymáhání dluhů svou krutostí a bezohledností. Výsledek se brzy dostavil, svobodní občané přestali mít děti, protože se báli, že by je neuživili. Zřejmě také ztratili motivaci přivádět potomky do tak nespravedlivého a krutého světa. Celé oblasti se vylidnily a staly pustinou. Žádný pokus těch několika málo osvícených císařů osídlit znovu opuštěné kraje a přimět svobodné Římany, aby zase přiváděli na svět děti, nebyl úspěšný (to samozřejmě neplatilo pro městské chudé). Nakonec rolníci utekli k barbarům, případně se nebránili jejich invazím a Říše západořímská zanikla.

Mimochodem, ten nápad svěřit státní výběr daní soukromým podnikatelům se v historii objevil ještě dvakrát – v 18. století ve Francii a v 19. století v Osmanské říši. Tento Colbertův krok někteří historici považují za jednu z příčin Velké francouzské revoluce, a na tom, že privatizace vybírání státních daní a dluhů kriticky oslabil Osmanskou říši se shodnou skoro všichni. Naši politici a zákonodárci by měli

lépe znát historii, pak by je nenapadlo zavést tak drastické zákony o vymáhání dluhů soukromými exekutory.

Dalším obdobím, které si z mnoha důvodů zaslouží označení Temný věk, byla epocha náboženské reformace a protireformace v 17. století, ono známé Temno Aloise Jiráska. Se šokující teorií o jeho příčinách přišel Nate Silver, který náboženské války, revoluce a válečné konflikty 16. - 18. století považuje za přímý důsledek vynálezu knihtisku a nezládnuté informační revoluce s tím související.

Možnost masového sdílení myšlenek totiž nevedla jen k pokroku ve vzdělání, vědě a k průmyslové revoluci, ale měla ještě jednu temnou stránku svázanou s lidskou povahou. Zásadní technologická změna ve sdílení a uchovávání informací jako svůj první vedlejší efekt přinesla začátek nejkrvavějšího období evropských dějin.

„Přival tolika nových myšlenek způsoboval hromadné zmatení. Množství informací narůstalo mnohem rychleji než naše povědomí, jak s nimi nakládat a jak odlišit informace užitečné od zavádějících. Výsledkem toho, že lidstvo nyní mělo k dispozici mnohem více společných informací, se paradoxně stala narůstající izolace národů a náboženství. Instinktivní reakcí na „příliš mnoho informací“ je selektivní přístup k nim – vybrat si z nich ty příznivé a zbytek ignorovat; za spojence si vzít ty, kdo si vybrali stejně, a ostatní mít za nepřátele.“ (Nate Silver 2014, str. 9)

Protože od počátku knihtisk nejvíce využívali náboženští reformátoři, vedla ona výše zmíněná instinktivní reakce na přival informací k tomu, že další tři století probíhaly v Evropě náboženské a občanské války. Pak se konečně projevíly pozitivní důsledky první informační revoluce – technický pokrok a klasická parlamentní demokracie. Tu můžeme dle základního prostředku komunikace a propagandy nazvat demokracií tištěného slova. Obávám se však, že v současné době jsme svědky jejího zániku, protože v době elektronických médií selhává a působí trochu anachronicky. Zastupitelská demokracie a tradiční politické strany mi trochu připomínají královský kočár s benzinovým motorem či moderní autobus poháněný parním strojem Jamese Watta z roku 1775.

Zdá se mi, že z hlediska výhledu do budoucnosti nás čekají podobně nebezpečné časy jako naše předky před čtyřmi staletími. A to tenkrát přílišné čtení knih nezpůsobovalo digitální demenci jako elektronická média dnes, nanejvýše lehkou pomatenost, kterou popsal Miguel de Cervantes v románu Don Quijote de la Mancha.

Současná informační revoluce a její technologie nezměnily jen náš způsob života, který se stal osamělejším a pohodlnějším než kdykoli předtím v historii lidstva, ale dokonce nás začaly měnit jako živočišný druh. Urychlily proces autodomestikace člověka, o kterém psal již Charles Darwin, a to ne tím nejšťastnějším způsobem pro náš další biologický a společenský vývoj. Začínáme svým životním stylem stále více připomínat naše zvířecí miláčky, jen místo ke svému majiteli, líní a nasycení, pasivně vzhlížíme k obrazovce televize či počítače.

V důsledku těchto technologických změn došlo k úděsné infantilizaci větší části populace v bohatších zemích. První, kdo si toho faktu všiml a začal ho prakticky využívat, byli tvůrci reklamy. Vypracovali postupy, jak zapůsobit na city toho velkého dítěte, v něž se zvolna všichni měníme. Vycházejí z toho, že náš mozek si dokáže z té záplavy informací zapamatovat jen tu poslední, případně tu, kterou mu často opakují. Ta však musí být dostatečně podbízivá a stupidní.

Od reklamních pracovníků tyto metody převzali technologové moci. Propaganda byla nahrazena reklamou. A politické programy politických stran nahradily tváře politiků a jednoduché symboly. Umění zajímavě se tvářit totiž přináší více politických bodů než schopnost dobře mluvit a myslet. Dnes jsou ideálními politiky modelky (třeba s neexistujícím čírem), nikoli herci dobře zvládající svou

roli. O originálních osobnostech schopných samostatně myslet nemluvě. Demokracii totiž nahradil politický trh s lidskou hloupostí a naivitou.

Tradiční politické strany jsou tak postupně vytlačovány jednorázově vzniklými subjekty postavenými na tváři a jménu jedné postavy, jež často bývá majitelem nového hráče na politickém trhu. Členská základna obvykle hraje roli příčinnivého fanklubu otce-zakladatele. Tyto změny politické scény umožnila existence zkorumpovaných elektronických médií, především televize jako neúčinnějšího propagandistického nástroje. A to vše představuje logický důsledek tří dlouhodobě probíhajících zhoubných procesů – gangsterizace politiky, pornografizace veřejného prostoru a debilizace společnosti. Všechny tyto jevy lze považovat za důkaz nefunkčnosti zastupitelské demokracie jako takové. Parní stroj asi nemá cenu inovovat.

Přesto bych ve svých závěrech nebyl tak pesimistický, protože moderní technologie přinášejí nové možnosti a naděje. Digitální média udělaly z našeho světa virtuální globální vesnici. Sice způsobily, že většina z nás vlastně bydlí na samotě, nijak však nebrání tomu, abychom si kdykoli mohli promluvit se sousedy. Paradoxně jsme se vrátili nazpět do dob vzniku demokracie, kdy do fungování obce mohl mluvit každý její člen. Nikdy za posledních více jak dva tisíce let nebylo znovuzavedení přímé demokracie technicky tak snadné. Stačí jen chtít převzít do svých rukou zodpovědnost za naše životy a naši budoucnost. Nepůjde to snadno, protože současný režim se tomu bude bránit ze všech svých sil, ale jiná cesta ke svobodě není. Při pokračování současných forem zastupitelské demokracie jako nadvlády peněz si totiž budeme moci vybírat pouze mezi nevolnictvím nebo otroctvím.

Zdroje informací

1. Tainter, Joseph. A.: Kolapsy složitých společností. Nakladatelství Dokořán, s r. o, Zborovská 40, Praha 2009
2. Silver, Nate: Signál a šum. Nakladatelství Paseka, Praha - Litomyšl 2014

Ukrajina a Sýrie – dvě tváře jedné války

Jaroslav Bašta, politik, diplomat, exministr a bývalý velvyslanec v Ruské federaci a na Ukrajině

Když na podzim roku 2013 zabránila Ruská federace rozpoutání „plnohodnotné“ války v Sýrii, dalo se čekat, že Západ přijde s podobným tahem, který zasáhne Rusko na citlivém místě. A netrvalo to tak dlouho. Po vypuknutí masových demonstrací v Kyjevě bylo jen otázkou týdnů, kdy režim Viktora Janukovyče padne. K násilnému převratu došlo v únoru 2014 v době vrcholících Zimních olympijských her v Soči a tato událost je nejen zastínila, ale vyvolala ve Vladimírovi Putinovi nepříjemné vzpomínky na zahájení Letní Olympiády v Pekingu 8. 8. 2008, kdy gruzínský prezident Sakašvili začal krátkou válku v Jižní Osetii.

Ruský prezident zvedl hozenou rukavici a odpověděl anexí Krymského poloostrova. Studená válka, která již několik let představovala možnou hrozbu, se stala realitou. Na východě Ukrajiny se již v dubnu rozhořela občanská válka, v níž na jedné straně bojovala ukrajinská armáda podporovaná ideologicky i materiálně Západem proti povstalcům, jimž pomáhalo Rusko. Po sestřelení letadla malajských aerolinií nad povstaleckým územím se konflikt poměrně rychle změnil na urputnou zástupnou válku mezi Spojenými státy a Ruskou federací.

Obě zneprátelené strany se naštěstí neodvážily zapojit do bojů svými vlastními ozbrojenými silami. Osobně se domnívám, že v tom rozhodující roli sehrála nedůvěra ke spojencům na Ukrajině. Američané věděli, že ukrajinská armáda je vojensky neplnohodnotný spojenec, především kvůli nízké bojové morálce. Dobrovolnické prapory financované oligarchy a politickými stranami se ukázaly jako mnohem schopnější, avšak jejich neskrývané sympatie k neonacismu představovaly z dlouhodobého hlediska neřešitelný problém.

O nic lépe na tom na druhé straně nebyl ani ruský prezident Vladimír Putin. Kvůli svému antikomunismu opravdu nehořel touhou podporovat obě „lidové“ povstalecké republiky. Nemohl si však dovolit nechat je na holičkách, zvláště když ukrajinská armáda a dobrovolnické prapory se na ruskojazyčných ukrajinských občanech dopouštěly válečných zločinů. Nicméně povstalec dvakrát v době jejich vítězných ofenziv zastavil v rozletu a zabránil tomu, aby anektovaný Krym sousedil s jejich územím.

Napodruhé se letos v únoru podařilo zahájit postupné zamrazení konfliktu. Chápu, co k tomu vedlo RF, není mi zcela jasná motivace USA. Možná podlehli naléhání svých evropských spojenců. V každém případě se v průběhu léta obě velmoci dohodly na změně válčiště z Ukrajiny do Sýrie. Domnívám se, že je k tomu vedly následující důvody:

- snížilo se tím riziko nechtěného vyvolání konfliktu nadregionální úrovně
- v poušti lze předvádět i typy zbraní, které nelze použít v hustě obydlených oblastech (dálkové bombardéry, rakety s plochou dráhou letu, prostředky elektronického boje),
- náhodný či záměrný konflikt Američanů s Rusy v Sýrii nebude tak nebezpečný jako by byl na ruské hranici a lze tam pokračovat v zástupné válce (war by proxy), ve které RF podporuje syrského prezidenta Bašára Asada a USA jeho protivníky podporované Tureckem, Saudy a Katarom, teprve budoucnost ukáže, zda mezi jejich chráněnce náhodou nepatří i tzv. Islámský stát.

To, že nové jeviště zástupné války vyhovuje oběma stranám, můžeme poznat z jednoho charakteristického příznaku – v Sýrii na rozdíl od Ukrajiny fungují satelity, takže nejsme odkázáni na slovní popisy a komentáře doprovázené videi natočené mobilními telefony.

Vojenská angažovanost Ruské federace v Sýrii zatím prokázala vysokou efektivitu součinnosti s jedinou organizovanou strukturou v regionu, tedy syrským státem a jeho armádou. Tento relativní ruský úspěch by mohl v budoucnu zhoršit vztahy s USA, které zatím v žádném konfliktu na Blízkém východě tak efektivní nebyly.

Safety and democracy in a society in sociological terms

Mgr. Dżyształ Ludziejewski, University of Wrocław, Faculty of Social Sciences, PhD student of Sociology

Abstract: The aim of this paper is to present the importance of security for the development of society. The author presents the concepts of social contract, which in sociological terms, explains the importance of security and how it is ensured in a democratic society. It reveals new threats and explains the role and the importance of dispatching groups to ensure security, including national security.

Keywords: security, national security, democratic society, the social contract, a group of disposition.

The issue of security, including national security, is always up to date. It is impossible not to appreciate the importance of security to the lives of individuals, community groups, ethnic and state. Security is a need for that insatiable leads to dysfunction at all levels of social life.

Despite the progress of civilisation and achievements in the field of art and technology, mankind is powerless against a variety of threats, including those of natural origin, such as natural disasters or technical disaster. Also, European civilisation and created by it missile defence system opposed to religious fundamentalists of the Islamic world in recent times proves to be unreliable, as evidenced by terrorist attacks, e. g. In Spain, England, France, Tunisia and the United States. These events show the weakness of the defence systems against attacks of fanatical terrorists.

According to U. Beck, we are a society of risk, which expresses itself a global threat associated with the existence of nuclear weapons, the threat of ecological and individual consequences of modernisation. The theory of risk by society has been formulated on the basis of Western society in the early eighties of the twentieth century. Today, the risk has even greater importance due to globalisation and the dangers connected with it. The state is responsible for national security, which accomplishes this task by the security policy and social policy. Security can be viewed in many ways and involve both external and internal security of the state. The task of the state is not only to satisfy the security needs of its citizens through an efficient legal system, giving a sense of security and justice in the event of breach of the rules, but also to protect those citizens against aggression from outside. For this purpose, a defence systems, which includes maintenance of an adequate number of dispositional groups, i.e. the army, police, fire, emergency medical services and other specialised groups, providing them with the proper equipment.

Considerations of the society and national security issues have already appeared in diverse doctrines of natural law in the seventeenth century. They include, among others, conceptions of the social contract aimed to explain how the independent nature of human beings arises as a uniform society.

This understanding of civil society exists thanks to an agreement that is made possible thanks to the realisation by those concerned that uniting, although something resign, but at the same time gain in return is something more important: security and opportunity to the judicious use of natural rights. A developed social life is possible only in the state. Social agreements are concluded for a specific purpose - to ensure the protection and safety in exchange for giving up some liberty and authority, they are also connected with duties to other members of society. These concepts show that at the beginning of sociological thought, the issues of society to national security was already combined. The state and the nation cannot be overlooked in consideration of the safety issues. State and nation are intertwined in a complementary way. The main goal is the welfare of the whole community citizenship. The objective of nation and state should bring to the realisation of the common good, its

consolidation, enlarging his wealth and protection. The overall aim is to assure all citizens of the community sufficient resources to make the best of life. And is it possible then, if the state protects both tangible means to produce them, and the moral to their fair use.

As we can see from this definition the State is also responsible for its safety. The nation is distinguished from the state as part of a whole, although at the same time both the nation and the state are composed of the same people who lead a community united by the bond of social life.

The definition of the state and nation by B. Limanowski says: "A nation is a living, organic community; the State is primarily included in the boundaries of the land area of its creations and its resident population and all types of equipment (institutions), used to take an advantage of it and managing it."

According to this definition, both the external and internal safety of citizens within the possession and management shall be ensured.

Another issue is the issue of nations without a state. A nation without a state has all the basic features of the nation, but its members do not form an independent political community. Separatist movements, such as. In Chechnya, the Basque Country and many other parts of the world, are an expression of aspirations to create an autonomous and self-governing state.

Aiming to secure the independence affects the security of citizens within the state, which is home to a minority fighting for autonomy. In Poland the situation is not the case, they are indeed a minority that emphasize their distinct culture, such as. Silesians and Kashubians, but they tend to create a separate state. Turning to define security, it is the opposite of threats, which is a state undesirable, can have a devastating impact on the individual and the social system, you can consider them in terms of need, which is understood as a lack of something for biological reasons, social and cultural rights, it is essential for the survival and development primarily individuals, and basically a human community.

However, A. Maslow in 1942 when formulating the theory of needs, safety, he considered the need for a higher order. It occurs when basic needs (physiological) are relatively satisfied. For the safety category issues such as stability, relationship, health, freedom from fear, anxiety, confusion, and the need for structure, law and order might be included.

Other researchers point out that safety is an individual matter, feeling safe or not depends on many factors, often resulting from individual experience. This sense of security is strengthened in case of group affiliation and the strength of this group and its effectiveness. It is a state structure which is supposed to ensure effective legal system that gives a sense of security and justice in the event of breach of the rules, it also has to protect against external aggression. For a sense of security in terms of global impact they have concluded international alliances, belonging to different organisations of military character, as well as economic. It is a complex social phenomenon, contains the aspect of social, political, economic, cultural, legal, military and other issues in the field of collective life and individual, it is associated with a sense of stability and peace and the lack of internal and external threats. It allows you to plan joint actions for the future. Failure to satisfy the needs of destabilising the functioning of the individual in society leads to dysfunction of the same groups.

Social demand for safety covers many issues related to this condition. These includes protection of the natural environment, that is the place where any man should get optimal living conditions for him- or her-self. When it comes to this aspect, awareness of society is constantly growing and people attempt to repair damage done to the environment.

Consumption society defined as the one which values the most consumption as a means of economic backwardness, education, unemployment and poverty. The social status depends on the purchasing power and possessions. This can lead both to losing fundamental values of humanity, and to trying to take control of the consciousness of people, manipulating them in order to implement the particular interests of power groups, difficulties in self-realisation. Social phenomena of institutional origin have an influence on it, limiting its individuality.

In the context of national security, those who rule are responsible for executing and meeting the security needs of the state. They provide the possibility of existence in a country free from fear, stable and secure country.

The security policy is to ensure the sovereignty and the independence of the state.

Social security is one of the areas of the national security. It includes protection of the existential foundations of life, the ability to satisfy the individual needs of citizens, and to their aspirations in life by creating conditions for work, education, healthcare and pension guarantees.

Social security covers legal, organisational and educational needs implemented by government and NGOs and the citizens themselves. They are designed to ensure a certain standard of living of individuals, families, social groups and to prevent their marginalisation and social exclusion.

Today, in addition to threats of military, political and natural hazards, there are also "unconventional" threats, which are not yet fully identified and defined. They are referred to as social risks, and among them there are social and psychosocial risks. These threats have a significant impact on the quality and standard of social life, and thereby the level of civilisation.

Unemployment, poverty, homelessness, drug addiction, alcoholism are social risks causing dysfunction of the entire social groups that begin to exist on the margins of society.

The state has to provide favourable conditions for the functioning of individuals and social groups, giving them a sense of opportunity for development. For this purpose, the social policy needs to be pursued. It is a commercial activity of the legislative, regulatory, and control of the State and local governments and non-governmental organisations, aimed at providing appropriate working conditions and being, desirable social structure and socio-cultural relations in order to meet the needs of society on a level achievable for a given period.

Therefore, the modern concept of national security in addition to defence and military matters is extended with new background, such as economic, scientific-technological, ideological, cultural, social and environmental. This indicates that apart from the survival, an adequate conditions for the development and life in prosperity is important as well. In the context of national security, spatial extent is also important. In this context, the safety of individuals, communities and nations are affected by events not only in the immediate area, but also in the region, the continent and the globe.

National security can be defined as the ability of a nation to protect its internal values from external threats.

National security can also be seen as a process - activities of state and government to ensure internal and external conditions conducive to the development of the state, its life and protect the interests of existing potential threats.

In a broader sense, national security is not only the protection of the people and territory from a physical attack but also protection - by various means - the vital economic and political interests, the loss would threaten the viability and the fundamental values of the state.

As the national security process includes a variety of treatments in the field of international relations and internal protective and defensive aimed at creating favourable conditions for functioning of the state in the international and internal, and opposition to challenges and threats to national security. National security should be a superior value among other national goals; relates to national values measured in the categories of vital interests, important interests, humanitarian interests, it determines the level of freedom in achieving these goals.

Given the above, it can be concluded that national security represents for individuals, communities and the state primary, existential, a guiding need and value. It is a priority objective of action in all areas and at all levels of state and social organisations. These measures consist of protecting and defending the values and national interests against existing and potential threats and creating internal and external conditions for free development and meet the challenges posed to the nation volatility, unpredictability and the progress of civilisation.

To ensure the national security the relevant institutions and security structures, which are the national security system are needed. In a structural (systemic) meaning, the national security stands for this whole preparation and organisation of the state including the legal basis for security, policy and strategy, national security, civil and military organisation to protect and defend national security infrastructure, education for security, alliances and international cooperation in the field of security.

It is coordinated internally set of elements of management subsystem and the detailed functional executive subsystems, defined by relations of cooperation and substitution for the protection and defence of the vital interests of national security - the security of the state as a political institution and the safety of the public.

National security may be considered in the context of values too. You should implement safety policy aimed at the survival of the state as an independent political entity, the nation as highlighted ethnic group, the biological survival of the population. National security is a primary value, for which each country is ready to sacrifice other values, since they cannot be saved when the existence of the same body is endangered. These values include: ensuring the territorial integrity, ensuring political independence in the sense of the political system, self managing and freedom of affiliation, ensuring quality of life, which consists of: standard of living, level of socio-economic development, the scope of rights and liberties, cultural system, national lifestyle.

Security is associated with the effects of globalisation. Security challenges are associated with the ability to reduce the gap between the level of economic development and living standards between rich and poor countries, increasing frustration and social discontent in the background.

The process of increasing globalisation affects all countries. Among other things, the outcome can be "nations without any state". The progress of globalisation makes people want to keep a sense of security in the face of rapid change, rediscovering their local identity.

According to Giddens today there is no such thing as the end of the nation-state. Today, every country in the world is a nation-state or aspires to ensure to be one - a nation state has become a universal political structure.

Globalisation is expressed in several ways; modern technology entwine the world transport connections and telecommunications, thus creating a network society; human societies have become

increasingly linked to an extensive network depending on economic, financial, political, strategic, cultural network. Events in one part of the world have an impact on what happens in distant countries. There are new forms of organisation of economic, political, cultural, transnational nature, detached from any particular country or state. The best examples are large industrial corporations, banks and retail chains. Those of typically transnational nature are called new social movements and they arise from these organisations, e. g. Greenpeace, Amnesty International etc.

There are social groups whose lives and work break away completely from a particular place. This applies to business people, managers, financiers, aviation personnel, athletes, artists, and to some extent scientists.

Globalisation leads to the fact that more and more people begin to think in terms of common destiny, common threats.

National security has internal and external dimensions. It is necessary to analyse the impact of the crisis phenomena in the global economy on the development and functioning of our country. A stabiliser of military security in Europe and the world are alliances that provide security to its members.

One of the most serious security threats is terrorism. The terrorist threat is a part of the international reality of all countries.

Each assassination undermines the existing legal system. The effects of attacks are far-reaching and include areas like: economic, physical and psychological, concern not only the victims or the object of attack, but also social groups, governments, political parties and the entire international community. The answer to this threat is to create anti-terrorist units, devoted to combat physical terrorism in all its forms.

Currently, the sense of security is not shaped solely by the threat of the military dimension. Economic collapse, terrorism on an international scale, environmental disasters, natural disasters, migration of huge masses of people trying to avoid their effects, may also be a strong threat to the stability of the global security system. The nature of military conflicts keeps also changing. Numerous and growing threats in the form of aggressive nationalism, chauvinism, xenophobia and racism and religious fanaticism also have an impact on the security situation.

It has led to an increase in the importance of interdependence of countries on many levels: economic, political, ecological, cultural, and military.

As a result of the growing interdependence of countries there have been many tensions and conflicts that have three dimensions: regional, international and between civilisations.

As a result of the development of civilisation, there have been created some groups of disposition that guard both the public and private order, in accordance with the orders of decision-makers or their representatives, also with the use of military and coercive. They are also responsible for safeguarding the operational, manufacturing, economic and natural processes. In the event of a disaster they are responsible for securing and removing its effects.

Today functions of fast-response groups get changed. As part of the internal security, close cooperation between them is required, thus providing a stable internal order of the state. To combat the global threat of terrorism, there were created special anti-terrorist units, belonging to disposition groups and, in particular, to fill their functions.

Fast-Response group must be able to provide humanitarian aid to victims of natural disasters and caused by human activities and local conflicts. The role of the internal functions of the armed forces is also increasing- including the execution of tasks relating to the limitation of the rights and freedoms of citizens, accepted by the majority.

Fast-Response groups are to protect the safety of citizens.

National security is an objective category, and the sense of security is a matter of subjective. Whether the citizens feel safe, it depends on many factors, among others, security policy, military strength - its structure, equipment, abundance, existing technologies and technical equipment, concluded alliances. Security is a need which has to be provided by the state.

Steadily progressing globalisation has a special impact on the security situation. Globalisation is progressing rapidly, which makes it more difficult for people to maintain a sense of security. The state is responsible for safety management. For this purpose, it creates systems and manages resources in order to reduce the risk, using for this purpose fast-response groups closely related to the functioning of the developed, internal and external systems, of security of the state.

Corporate democratic state constructed, expressed form of government for the people by the people means that the government represents the interests of the state whose institutions are selected just by people. A democratic nation expects the government to provide security guaranteed, both internal and external, by using all the instruments in this area assigned to it. Currently, due to changes in global civilisation advancing democracy is understood as a coherent system with the cooperative tools and co-governing communities in the area of the given country, instrumentally used depending on the current and future needs of society.

Bibliography

1. Auletner J., Danecki J., Teoretyczne problemy nauki o polityce społecznej, Warszawa 1999
2. Bartnik Cz., Polska teologia narodu. Warszawa 1984
3. Burszta W. J., Nowak J., Wawrach K., Polska refleksja nad narodem. Wybór tekstów, Poznań 2002
4. Giddens A., Socjologia, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006
5. Jakubczak R., Flis J., Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2006.
6. Krzyżanowski L., O podstawach kierowania organizacjami, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999
7. Leksykon politologii, Wrocław 1975
8. Maciejewski J., Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005
9. Maciejewski J., Nowaczyk O., Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005
10. Siwiec M., Nowa pozycja Polski, „Rzeczpospolita” z 24 stycznia 2003 r.
11. Stańczyk J., Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, Warszawa 1996
12. Szacki J., Historia myśli socjologicznej, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006
13. Sztompka P., Socjologia, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006
14. „Zeszyty Naukowe AON”, Warszawa 2001

Krise, kam se podíváš ...

doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D., Vysoká škola evropských a regionálních studií

Hledali-li bychom slovo, které nejlépe vystihuje dnešní stav věcí, bylo by to pravděpodobně slovo krize. I mediální analytici nás upozorňují, že právě to patří k zdaleka nejčastěji používaným termínům roku 2015. K názvu příspěvku mně inspiroval vánoční film „Rolničky, kam se podíváš“, protože v dnešním čase komercializovaných vánočních rolničků kolem nás plno, skoro stejně, jako krizí. Úvodem bych proto chtěl upozornit na několik bodů, které považuji za důležité právě v souvislosti s dnešním stavem společnosti, ekonomiky, mezinárodních vztahů, bezpečnosti apod., na něž všechny lze termín krize použít.

Proč ale dnes hovořit právě o krizi? Krize obecně je vnímána jako velmi negativní proces, doprovázený řadou sociálně patologických jevů, jenž – stejně jako v případě starořeckého dramatu – zpravidla znamená vyústění dlouhodobě neřešených problémů v bod zvratu. Ten již nelze opomíjet jako signály krizového vývoje, nýbrž je nezbytné – pokud to ještě lze – přistoupit k urychlenému řešení příčin. V případě, že se tak nestane, nastupuje další terminus technicus z aparátu sociálních věd – revoluce. Ten má přitom velmi zajímavé jazykové pozadí. Termín revoluce je odvozen od latinského *revolvere*, tedy návrat. Ve smyslu společenského vývoje návrat k původní vývojové linii společnosti, která byla nějakým způsobem narušena (viz Krejčí 1992) – násilím, nebo třeba právě dlouhodobým ignorováním sociálních procesů a faktů, které tento přirozený vývoj společnosti narušovaly. Velmi často šlo o ignorování rostoucí sociální nerovnosti a prohlubování sociálních a ekonomických rozdílů ve společnosti (viz Švihlíková 2016). Dalšími podstatnými spouštěcími mechanismy, které jsme poznali v naší nedávné minulosti, byly politický útlak, oligarchizace moci, vědomé či nevědomé bránění procesu modernizace v epoše industriální a postindustriální éry apod. (viz Valeš – Petráš 2015, Pullmann 2011, Suk 2003). Anebo také kombinace všech těchto faktorů – ekonomických, sociálních a politických. Tak tomu bylo například u pravděpodobně nejklassičtější revoluce moderního průmyslového věku – Velké francouzské revoluce. Průběh krize, resp. krizí, jenž jí předcházely, byl přitom symptomatický. Tak dlouho král oddaloval nutné a žádoucí reformy daňového systému, které by zdanily šlechtu a zacelily obrovskou díru ve státním rozpočtu, až bylo pozdě a místo obyčejné revolty přišla klasická revoluce. A přitom stačilo málo – uvědomit si pravý stav věcí a chtít jej změnit. (Tinková 2008, Hroch – Kubišová 1990) Jak ale vidíme i v dnešní době, práv v tomto bodu se politika za posledních více než dvě stě let vůbec nezměnila. I dnes – v dnešních krizích – se drtivá většina politické elity snaží lakovat věci narůžovo a nebojí se využít i cenzury (v demokratických systémech – sic!), aby zakryla prostou skutečnost, jež se jen nehodí do pověstného krámu. Jestliže si ale nejsme ochotni přiznat pravý stav věcí, je zároveň nemožné jej také nějak podstatně měnit. S tím je navíc spojená další slabost politiky a lidí v jejím čele. Politik totiž – svým častým slibům navzdory – se totiž do poslední možné chvíle (a často i poté) brání cokoliv udělat, rozhodnout apod. A to zejména má-li jít o opatření či rozhodnutí nepopulární, které v sobě navíc skrývá nebezpečí konfrontace a nesouhlasu části veřejnosti. A především, které je v rozporu právě s oním ideálním pojetím světa, které dotýčný politik, či celé politické strany se všemožně snaží vnutit společnosti – realitě navzdory. Takto pak vznikají revoluce, které pak ale mohou mít pro takové politiky fatální následky. Ale nepředbíhejme, ještě stále jsme „jen“ v čase krize, resp. krizí a to hned několika:

1. Krize současného světového politického systému. Když jsme před 26 lety cinkali klíči, domnívali jsme se, že vyhocené mezinárodní vztahy jsou především dílem Studené války a projevem soupeření obou světových supervelmocí. Po rozpadu sovětského impéria tady existovala velká naděje, že se konečně ke slovu dostanou mechanismy kolektivní bezpečnosti – v celosvětovém měřítku OSN,

v evropském OBSE-, jež se postarají o světovou bezpečnost. Pozitivní vlašťovkou v tomto smyslu byla například první válka v zálivu, která se nesla v duchu mandátu Rady bezpečnosti OSN. Bohužel již záhy poté se ukázalo, že světový politický systém nebude multilaterální, nýbrž unilaterální s výraznou dominancí jedné světové velmoci. Ukázal se ale zajímavý paradox – stabilita mezinárodních vztahů byla v období Studené války podstatně silnější a jejich vývoj podstatně předvídatelnější než poté. Tím, že se oba bloky držely v šachu, bylo na světě bezpečněji. Spojené státy se sice několikrát snažili o zajištění bezpečnosti ve světě, ale zdaleka ne vždy úspěšně – viz Somálsko či americké angažmá na Balkáně. Spojené státy – celkem pochopitelně – navíc v první řadě prosazovaly své politické a ekonomické zájmy. Ke slovu se dostaly nové regionální konflikty, na které světové bezpečnostní struktury – včetně NATO – nebyly připraveny a nebyly ani schopny je efektivně vyřešit. Nehledě už na nevojenská bezpečnostní rizika, jako je globální oteplování, která sehrávají stále významnější úlohu. Zatímco v době Studené války hrály klíčovou roli v mezinárodních vztazích státy, poté a zejména po 11. září 2001 se ke slovu dostali především nestátní aktéři. Navíc silně živení nacionální či náboženskou ideologií, která nenávisť povýšila na svou hlavní hodnotu. Výsledkem jsou nejen statisíce a dnes už miliony mrtvých, unesených či zotročených lidí, ale především dosud nebývalá vlna migrace, čítající zhruba 60 miliónů lidí na útěku před regionálními konflikty (jako je v Sýrii), náboženskými válkami (Islámský stát, Afgánistán, Mali) či před postupujícím suchem (sever Afriky, Blízký východ). Toto číslo je největší od konce druhé světové války. Mezinárodní vztahy jsou navíc naprosto nepřehledné a není ani jasné, kdo je dnes naším spojencem či soupeřem. Klasickou ukázkou může být Turecko, které je sice členem NATO, zároveň ale aktivně podporuje Islámský stát, dodává mu zbraně i bojovníky a odebírá od něj levnou ropu, čímž financuje jeho genocidní aktivity.

2. Krize současné podoby ekonomického systému. Když jsme se v roce 1989 rozloučili s komunistickým režimem, měli jsme sice nekonkrétní, ale přesto poměrně jasnou představu o podobě budoucího sociálně ekonomického uspořádání. To se mělo opírat o dva pilíře. Tím prvním byl návrat k soukromému vlastnictví, zejména v případě služeb, opět zajišťovanými osvědčenými živnostníky. Tím by se odstranil jeden z hlavních problémů minulého režimu, tj. motivace lidí kvalitně pracovat. A protože mělo Československo v období Rakouska-Uherska i První republiky výkonnou ekonomiku, stačí přeci navázat na toto dědictví a úspěch nás nemůže minout. Tím druhým faktorem měl být sociální rozměr, kde nám bylo vzorem sousední Německo. Obnova kapitalismu nesmí a nebude znamenat sociální ohrožení – naopak, moderní kapitalismus se vyznačuje sympatickým rysem, totiž, že z úspěchu ekonomiky se těší všechny sociální skupiny, nejen vlastníci či manažeři. Bohužel po 26 letech „budování vyspělého kapitalismu“ zjišťujeme řadu znepokojivých faktů. 1. model sociálně tržní ekonomiky, jenž nám měl být vzorem, koroduje úspěšně i za západě. Shodou okolností k jeho zániku významně přispěl konec komunismu, který značnou část západních firem udržoval v napětí a nutil je dělat sociálně vstřícnou politiku, protože existovala politická i ekonomická alternativa. K tomu je třeba připočíst permanentní omezování sociálních výdajů západních států. 2. Tyto negativní rysy souvisí jak s procesem globalizace, kdy se ve velkém vyvážela pracovní místa do rozvíjejících se zemí jako Čína, Vietnam, Pákistán apod., jejichž mzdové náklady činily zlomek těch západních. Tak ale i s celkovým kolapsem dosavadního ekonomického modelu. Ten paradoxně dočasně zachránil opět pád komunistických režimů a právě globalizace, jež umožnily prodloužit jeho existenci zhruba o dvacet, třicet let. Nicméně poslední světová hospodářská krize jasně ukázala, že moc zejména finančních institucí, které se ve své činnosti zcela odtrhly od reálné ekonomiky, je nejen obrovská, stejně jako ziskuchtivost, ale především fatálně nebezpečná. Jejich spekulace jsou morální hazard, který následně zaplatili daňový poplatníci napříč světem a mají lví podíl na rostoucím zadlužení řady států (Irsko, Španělsko, Belgie apod.). Výsledkem je mimo jiné také obrovská koncentrace bohatství do rukou pověstného jednoho procenta vyvolených, což dále oslabuje nejen

sociální soudržnost společnosti (a tím také její demokratičnost), ale především fatálně ohrožuje další ekonomický vývoj.

3. Krize evropské integrace, krize demokracie? V roce 1989 bylo jedním z hlavních hesel Sametové revoluce: „Zpátky do Evropy“. Evropa se stala symbolem všeho, co nám komunistický režim upíral – svobody, demokracie, cestování, prosperity apod. V roce 1990 nebylo ještě tak úplně jasné do jaké Evropy to budeme patřit, jestli tou zastřešující organizací bude Rada Evropy nebo Evropská společenství. Evropská unie v té době ještě neexistovala, v té době tady bylo 12 států Evropských společenství. Nicméně byla to nakonec – po roce 1992 – Evropská unie, která se stala jedním z prioritních cílů naší zahraniční politiky. Je důležité si uvědomit, že i naše země měla s nadnárodní integrací bohaté zkušenosti – napřed v Rakousko-Uhersku, poté v rámci RVHP, resp. sovětském bloku. V obou případech ale nebyla plnoprávným členem, nýbrž politicky a také ekonomicky vazalem, chcete-li kolonií. Naděje, kladené do Evropské unie, tak byly hned dvojí. Nejen dosáhnout kýžené prosperity a potvrdit svou příslušnost k vyspělému Západu, ale také vstoupit do společenství států, kde již nebude rovných a rovnějších a kde i relativně malý stát jako Česká republika bude respektovaným a plnohodnotným členem. Evropská integrace navíc v té době nabírala na obrátkách. V roce 1992 byla přijata Maastrichtská smlouva, která ji dále prohloubila, rozšířila a zavedla i nový termín Evropská unie. Tím zároveň definovala hlavní cíl integrace – hospodářskou a posléze i politickou unii, chcete-li federaci evropských států. V roce 1995 se pak dosavadní dvanáctka rozšířila na patnáctku, když k dosavadním členským státům přibily dosud neutrální a ze Studené války dobře profitující státy Švédsko, Finsko a sousední Rakousko, kdysi ráj špiónů obou bloků. Vstup do tohoto bloku prosperujících a demokratických západních států náhradou za vazalství v organizacích řízených Sovětským svazem se zdálo být logické a nejen ekonomicky, ale i politicky výhodné. Leč. První potíže s naší integrací do struktur EU se projevily již v době přístupových rozhovorů. Zatímco předchozí státy, které se vymanily z diktatur – Portugalsko, Španělsko a Řecko – musely plnit především politické požadavky a ekonomické se braly spíše jako sekundární (aby nově ustavené demokracie neskončily v sovětské zájmové sféře), země střední Evropy musely přijmout nejen podstatně tvrdší ekonomické podmínky, ale i celý dosavadní právní systém Unie. To podstatně prodloužilo dobu přijetí a kýžený den nastal až v roce 2004 – plných 15 let od pádu železné opony. To horší nás ale teprve čekalo.

V roce 2009 zasáhla naplno světová hospodářská krize i státy EU, včetně států eurozóny. A začaly se dít dosud nevídané věci. Řada států unie upadla do obrovských ekonomických těžkostí, symbolizovaných skokovým nárůstem veřejného dluhu. Ten byl přitom u drtivé většiny z nich generován nikoliv fiskálním selháním těchto států, ale především faktem, že tyto státy, aby zabránily kolapsu svých ekonomik, musely převzít dluhy svého finančního sektoru, který nevhodně a nebezpečně hazardoval s penězi svých klientů. U některých států bylo zjevné, že zavedení společné evropské měny pro ně není výhodné a že by pro revitalizaci jejich ekonomik bylo lepší z eurozóny vystoupit, popřípadě vyhlásit státní bankrot. Klasickým případem byl stav řecké ekonomiky. Bohužel ale oficiální evropská místa reagovala v nejhorším duchu politických doktrin a prohlásila, že z eurozóny se nevystupuje a státní bankrot v zemích eurozóny je nemožný (viz Malý a kol. 2014). Jak se krize prohlubovala a její cena rostla – mimo jiné díky půjčkám, jež tyto státy od ostatních členů eurozóny obdržely – se prohluboval i tento scestný pohled na věc. Ten navíc v jeho extrémní podobě sdílela i největší evropská ekonomika – Německo. Důvodem, proč Německo bránilo vystoupení slabších členů z euroskupiny a proč se bránilo i jejich bankrotu bylo hned několik. Za prvé – německé (a také francouzské) banky napůjčovaly těmto zemím – především Řecku – astronomické částky, o nichž muselo být již v době jejich úpisu jasné, že je slabá řecká ekonomika nikdy nesplatí. Za druhé – Německo se neodůvodněně obávalo dominového efektu a rozvratu celé evropské ekonomiky po tomto kroku, který vzbuzoval v německých představitelích téměř hysterické vzpomínky na začátek

20. let 20. století, kdy se totéž stalo právě Německu a zemi zachvátila hyperinflace. A za třetí – stav, kdy cena eura klesá a jiné státy jsou na Německu závislé, výjimečně dobře prospívá německému hospodářství. Klesající hodnota eura výrazně posílila exportní konkurenceschopnost Německa a země v čistém exportu dokonce překonalo čínskou ekonomiku. Jen v roce 2014 činil německý čistý export úctyhodných 250 miliard eur – u Číny to bylo o sto miliard méně.

Tento fakt byl a dodnes je znepokojivý ale i z jiných důvodů. Nejen proto, že Německo a jeho ekonomika výrazně posiluje na úkor ostatních států eurozóny. Celá Evropská unie se nyní vlastně mění na německou hospodářskou a dnes i politickou zónu. Německo jako hlavní poskytovatel úvěrů chudším zemím v problémech začalo určovat, jakou hospodářskou politiku mají provádět a dokonce jaké konkrétní ekonomické kroky. Již zmiňované Řecko se tak stalo de facto německým protektorátem a nepomohly mu ani dvoje demokratické volby a jedno celostátní referendum, které takovou hospodářskou zemi prokazatelně uvrhující zemi do ještě větších ekonomických potíží, jednoznačně odmítly.

Naprosto stejný, téměř diktátorský přístup, navíc Evropská unie, resp. právě Německo uplatnily v případě „řešení“ další krize evropské integrace – krize migrační. Německo a jeho vláda z doposud stále nepochopitelných důvodů umožnilo více než miliónu nelegálních migrantů překročit Schengenskou hranici a doslova je pozvat do Německa. Bylo přitom porušeno jak primární právo EU, tak i příslušná německá legislativa. Německo navíc pozvalo tyto uprchlíky bez konzultace s jinými členskými státy EU a Schengenu. Navíc orgány EU a německé vlády požadovaly, aby si tyto uprchlíky „spravedlivě“, ale hlavně povinně přerозdělily i státy, které s touto politikou zásadně nesouhlasí a trvají na dodržování platného evropského práva ve věci migrace a poskytování azylu. Evropská rada přes nesouhlas 4 států střední a východní Evropy prosadila zavedení systému povinných kvót, byť dosud omezeném „jen“ na cca 160 000 lidí. Signifikantní přitom byly tituly v německém tisku, poté, co toto usnesení Rady vešlo ve známost: „Německo prosadilo kvóty!“ (deník Die Welt). Evropa se tak dostala do velmi nebezpečné situace. Unie se přestala chovat jako společenství rovnocenných a rovnoprávných států, kteří o svých stanoviscích diskutují. Místo toho začala prosazovat politiku jedněch států na úkor jiných. Takže opět jsme si někteří rovni a někteří rovnější? Nejde přitom vůbec o Unii jako celek. Tam, kde se to naopak Německu hodí, jedná zcela pragmaticky proti společnému stanovisku EU. A tak sice platí protiruské sankce a plná podpora Ukrajině, ale Německo přesto spolupracuje s Ruskou federací na rozšíření plynovou North Stream, který přes dno Baltského moře vede plynovody do Evropy a obchází tak Ukrajinu jako zatímní hlavní transportní trasu. Vedle dalšího posílení Ruska povede navíc tento krok k dalšímu oslabení Ukrajiny, nehledě na obrovské ztráty na tranzitních poplatcích pro všechny země, kudy prochází dosavadní trasa Družba. Jen Ukrajině tak vznikne ztráta 3 miliardy amerických dolarů ročně. Což je pro zajímavost stejná částka, jakou Ukrajině nedávno poskytl MMF ke stabilizaci její ekonomiky. Jaká budoucnost tedy čeká EU?

4. Krize bezpečnostní. K ní se ale netřeba obšírně vyjadřovat. Každý den je patrné, co se děje na území okupované Islámským státem, nebo naopak co všechno je možné na kdysi klidném a bezpečném teritoriu Evropy díky nezvládnutí migrační krize a z toho pramenící teroristické, násilné a jiné trestné činy, včetně znásilňování, kapesních krádeží apod. Migrační krize je navíc nebezpečná hned z několika úhlů pohledů – jednak se tímto způsobem dostávají do Evropy potenciální nebo skuteční teroristé, což mimo jiné ukázaly i poslední teroristické útoky v Paříži. Jednak dochází k potyčkám mezi imigranty navzájem a také mezi imigranty a většinovou společností. A prudký nárůst počtu kulturně, nábožensky i společensky odlišných migrantů zároveň silně mobilizoval evropskou ultrapravicovou scénu, které se díky narůstajícím problémům s uprchlíky dostává stále silnější podpory i ze strany občanů, kteří by za normálních podmínek rozhodně nepatřili k sympatizantům extrémní pravice. Tato skutečnost také dále podkopává důvěru lidí v demokracii jako životaschopné a

nejlepší možné společenské uspořádání. Vstříc tomu bohužel kráčejí i evropské politické elity, které přijímají rozhodnutí – například právě ve vztahu k migraci – jež jsou v ostrém rozporu s názorem drtivé většiny voličů. Dále se tím zvětšuje propast, kterou my Češi známe z minulého režimu – my a oni, ti nahoře a my dole.

A závěrem tedy shrňme, že svět a s ním i Evropa zažívají souběh hned několika krizí. Každá z nich má své specifické důvody, ale pro všechny platí, že se jedná o krize systémové, které nejsou jen dočasným „sejitím ze správné cesty“. Ty si vyžadují systémové řešení, a to i za cenu toho, že bude třeba se uchýlit k nepopulárním a bolestivým krokům. K tomu se bohužel ale naši politici nemají a často právě oni svými polovičatými a špatnými rozhodnutími přispívají k jejich dalšímu prohlubování. Jedno je ale jisté, nedojde-li při řešení těchto krizí k systémovým řešením, může dojít i ke změnám dosud fungujících systémů. Osobně bych byl velmi nerad, ovšem například pro Evropskou unii dnes platí okřídlené rčení českého historika a politika Františka Palackého: „Byli jsme před Unií, budeme i po ní!“

Zdroje informací

1. Hroch, M. – Kubišová, V. (1990): Velká francouzská revoluce a Evropa. Praha: Svoboda
2. Krejčí, J. (1992): Dějiny a revoluce. Praha: Naše vojsko
3. Malý, J. a kol. (2014): Makroekonomické nerovnováhy a krize v eurozóně. Brno: Newton College
4. Pullmann, M (2011): Konec experimentu. Praha: Scriptorium
5. Suk, J. (2003): Labyrintem revoluce. Praha: Prostor
6. Švihlíková, I. (2014): Přelom. Bratislava: Inaque.sk
7. Švihlíková, I. (2015): Jak jsme se stali kolonií? Praha: Rybka Publishers
8. Švihlíková, I. (2016): Nerovnost – hodně debat, málo akce. In. Právo 28. 1. 2016, s. 7
9. Tinková, D. (2008): Francouzská revoluce. Praha: Triton
10. Valeš, L. – Petráš, J. (2015): Komunální a parlamentní volby v Československu a jižních Čechách v roce 1990. České Budějovice: VŠERS
11. Valeš, L. (2013): Dějiny politického myšlení. Kolinec: AgAkcent pro FPR ZČU v Plzni

Přírodní zákony jsou totalitní

Ing. et BcA. Milan Kohout, Západočeská univerzita v Plzni

Pier Paolo Pasolini:

„I consider consumerism to be a worse form of fascism than the classic variety.“

(interview to L'Espresso magazine)

Český básník Jiří Hausmann počátek minulého století:

„Krad starý Mates, krad jako straka, krad u bohatce, krad i u žebráka. Potom, nerozmýšleje se dvakrát dal do pokladny vše, co kdy nakrad a nápis zhotovil si na to: Soukromé vlasnictví je svato!“

Nedostatkem banánů vyprovokovaná sametová revoluce skončila jako prohraná. Přesto si ale dnes a denně nalháváme, že jsme se osvobodili a že náš život je řízen jakousi společenskou dohodou honosně nazývanou demokracie.

Přitom je zřejmé, že dnešní takzvaná demokracie je jen obyčejnou děvkou prodávající své tělo obalené blyštivými cetkami připomínajícími skutečné demokratické principy. Ale ty cetky jsou jen mámením nastraženým bezohledným a nedemokratickým kapitalismem podkuřovaným náboženskými organizacemi.

Vzpomínám si na rozhovor s tehdejším ministrem zahraničí Bohuslavem Chňoupkem vysílaný na CNN v prvních dnech zpackané sametové revoluce. Krásná studentská revolucionářka se ho vítězoslavně ptala, co si myslí o jejich sametové revoluci. Chňoupek na to odpověděl: „Milá dívkenko, to, co nazýváte revolucí, je jen návrat ke kapitalismu.“

Ano, byl to jen návrat k „západní“ sobecké a imperialistické civilizaci stojící na třech základních „hodnotách“, a to lhaní, kradení a podvádění.

A snahy řady předchozích generací levicových filosofů, umělců a obyčejných aktivistů o vybojování lepší, na humanistických, solidárních hodnotách postavené společnosti uklouzly na prachspřstých banánových šlupkách a zlámaly si vaz.

Proto je trestuhodné, že našim mladým studentům pořád omíláme, že mají již svobodu a můžou plně rozprostřít svá křídla a plachtit do vysněných konzumních životů. Je to zločin o to větší, protože se jejich mozky vylíhly až po revoluci, a my starší již víme, že opice, která se narodí v kleci, si myslí, že její klec je symbol svobody.

Zvláště když jsou ty dnešní klece sice individualisticky uzounké, ale mají velmi vysoké stropy, na kterých jsou až u nebe zavěšené trsy lákavých banánů. Zatímco jimi nepoznaná, ale námi zažitá klec, se kterou je dnešní kapitálem najatí ministři propagandy straší, měla sice nízký strop, ale byla nekonečně horizontálně duševně rozlehlá.

Dnes chápaná svoboda je život na úkor jiných provázený devastací přírody.

Je to svoboda nenažraného sobectví hýčkaného kapitalismem.

Je to svoboda parazitismu na všech lidských hodnotách.

Je to svoboda postavená na nekonečném ekonomickém růstu na konečně veliké planetě.

Je to svoboda posílající přírodu do prdele.

Ale příroda je totalitní systém, ať chceme, či nechceme.

A příroda je postavena na principu udržitelné totality přírodních zákonů.

Jako jeden z příkladů neudržitelnosti našeho západního politicko-ekonomického systému, který je v přímém rozporu se zdravým přírodním rozumem, byla idea plánované životnosti neboli „Planned Obsolescence“ navržená americkým teoretikem z New Yorku Bernardem Londonem už v roce 1933. Ve svém spisu „Nová prosperita“ navrhl ukončení krize zavedením plánované životnosti jako státního zákona. Klíčem měla být produkce výrobků, které by měly jen určitou, a to co nejkratší, životnost a po vypršení této doby by se odevzdávaly vládě a ta by je systematicky ničila (1).

Zde se vylíhl největší idiotismus kapitalismu, který nastartoval sebedestruktivní výrobní proces postavený na nekonečném růstu, ve kterém se zmítáme až dodnes.

Každý ví, že dnešní výrobky jsou většinou neuvěřitelné ksindly, které spotřebovávají naše zdroje surovin a energií, jako by byly nekonečné. Ale v přírodě nerostou stromům nepotřebné větve, které by sloužily jen jako náhražky větví. Příroda takové nesmysly totalitně vypuzuje ze své společenské domluvy.

Umělé větve našeho ekonomicko-politického systému jsou ověšeny vánočními ozdobami tvořenými z chuchvalců uměle vytvořených peněz, které nemají přírodní obdobu a jsou jen iluzí podporující naši představu o svobodě.

Dnes se dostáváme do extáze kapitalistického systému, který dokonce navrhuje zastavit probíhající katastrofu našeho životního prostředí pomocí přidělování cen na různé živé organismy, včetně zvířat, a následném obchodování s těmito nově vynalezenými komoditami na burze. Ve Spojených státech rostou tyto „přírodní banky“ jako houby po atomovém dešti. Kapitalismus chce vydělávat i na kořenech svého zániku.

Respekt k principu soukromého vlastnictví došel až tak daleko, že v USA jedno procento obyvatel vlastní 40 procent celospolečenského bohatství, 80 procent obyvatel má jen 7 procent bohatství a o zbytek se dělí 19 procent obyvatel.

Dostáváme se do zahnívajícího stadia, o kterém se nesnilo ani Karlu Marxovi (2).

Na festivalu Malamut v Ostravě jsem dělal performanci, při níž jsem se pokusil otevřít bankovní podnikatelský účet, na který bych uložil přírodní komoditu, a to dva kýble s ostravským uhlím. Když jsem prošel všemi kroky k ustanovení účtu a byl jsem dotázán, kolik bude první vklad, odpověděl jsem, že dva kýble s uhlím, a postavil jsem je před vyděšenou úřednicí na stůl. Ta okamžitě zavolala ředitelku celé banky, která hned zamkla vchodové dveře a zavolala policii. Po jejím příjezdu mi policie zabavila dokumentaci performance, jako by chtěla zabránit šíření nákazy zdravého rozumu, a vyrazila mě z banky.

Jasný důkaz naprosto konformního myšlení obyvatel západní civilizace, kteří se nedokáží dostat ze svých myšlenkových klecí ovládajících jejich životy.

Ale svoboda je poznána nutností, jak říkali marxisté a příroda nám tuto nutnost secsakramentsky připomene.

Svoboda přece musí být postavena na solidaritě mezi člověkem a přírodou, jinak člověk zahyne a přírodu smrtelně zraní. A že je solidarita s přírodou nám daným instinktem, si každý může ověřit, když pozoruje růst svého dítěte, které se neustále chce o své jídlo dělit. Samozřejmě až do věku, kdy okouká naše západní civilizací kultivované sobectví a nenažranost a začne si jídlo hamižnit jen pro sebe...

Jak hluboce zapomněla naše západní civilizace instinktivní lidské hodnoty, si člověk uvědomí při studiu záznamů o dnes již námi vyvražděných přírodních národech.

Jeden z krásných příkladů je i zkušenost českého cestovatele Friče, který studoval začátkem minulého století ještě námi nezničené kmeny Jižní Ameriky (již název této části zeměkoule je odporně imperialistický) a dokonce jednoho zástupce přivezl až do Prahy. Čerwuiš byl z kmene Čamakoko z dnešní Paraguaye a naprosto nechápal existenci chudoby vedle bohatství. V řeči jeho kmene také nebylo slovo pravda, a to proto, že každý říkal pravdu a nikdo nelhal, takže jazykový vynález naší kultury, tak zdařile pomáhající vykořisťování člověka člověkem, vlastně nepotřebovali.

Významy slov naší řeči se kapitalismem už dokonale vyprázdnily a neznamenaají, co by měly v přírodních kontextech znamenat. A jelikož slovy myslíme, tak se vyprázdnilo zákonitě i naše myšlení, a proto je většina z nás jen shluk oslů v rukách zazobaných lidských sviní (3).

Indiáni Čerwuišova kmene také nepřipisovali pohromy bohům, ale lidské špatnosti.

A to mě přivádí k další myšlence o páteři naší dnešní individualismem a kapitalismem diktované společnosti, čímž je křesťanské náboženství.

Hloubku zhoubnosti tohoto Západem uměle vykonstruovaného náboženství jsem si jasně uvědomil během mé 27leté zkušenosti ze života ve Spojených státech.

Křesťanský bůh Ježíš byl až do svých Kristových let člověkem a pak byl, jak nám bajka vypráví, zabit, ale vzápětí odlétl kamsi do „nebe“, kde si dřepel vedle svého boha-otce a ještě jakési substance nazývající se duchem božím.

To dává jeho křesťanským následovníkům licenci se cítit jako polobozi. Vždyť jeden z nás byl bohem, říkají. Proto se tito náboženští šílenci nestarají o naše životní prostředí na zeměkouli, neboť jim jejich idiotské náboženství říká, že jsou tady jen na návštěvě a skutečný život začnou žít až po smrti ve větrech neznámé vůně ducha svatého.

Příkladem této nebezpečné náboženské ideologie je i případ zpovědníka několika amerických prezidentů Billa Grahama, který vždy prohlašoval, že jeho domovem je nebe a tímto světem jen chvíli putuje: „My home is in Heaven. I'm just traveling through this world (4).“

Víra křesťanů, že zde jen chvíli putují, je ospravedlňuje k bezbřehému hamižnění a plundrování našich pozemských zdrojů. Vše je přece jen pozemské a dočasné.

Ostatně stačí se podívat do historie naší západní civilizace a tato náboženská filosofie nám to více než zřejmě dokazuje. Koncentraci bohatství vyrabovaného ze zbytku světa lze dokázat na dochovaných odporných katedrálách, chrámech svatých, hradech a zámcích. Jejich přítomnost na každém kroku v evropských městech v nás vytváří pocit nadřazenosti nad „zaostalými ze zbytku světa“. To, co nazýváme svým vyprázdněným jazykem jako námi vybudované kulturní perly, je ve skutečnosti v jazyce Čerwuišově jen nakradeným majetkem z kolonií a zotročených a vykořisťovaných národů daleko za hranicemi naší skvostné a sebestředné západní civilizace.

Není divu, že se blíží doba splátek těchto zločinů, a přicházející uprchlíci z námi vyvolaných válek a námi způsobené rozšiřování neobyvatelných území díky globálnímu oteplování, jsou toho znakem. Miliony se nevyhnutelně dají na pochod a žádní pološilení nacionalisté a fašisté je nezastaví. Totalitní přírodní zákony jsou nekompromisní.

Když je někde v udržitelném přírodním systému něčeho příliš mnoho, zase to vědecky a racionálně zákonitě někde chybí a začne proces přelévání. Ale vědecké a racionální názory v Ježíše věřící slyšet odmítají.

Když jsem přišel před lety do Bostonu a začal jsem studovat historii Nové Anglie, otevřely se mi úplně nové obzory v chápání náboženství jako jednoho z největších zel v dějinách lidstva. Je úplně neuvěřitelné, jaké strašné zločiny páchali ti „láskyplní a dobří“ křesťané na místním původním obyvatelstvu, arogantně jimi nazývaném Indiáni. Brožurka na vládnutí nazývaná Bible jim k tomu poskytovala ospravedlňující návody, takže za poměrně krátkou dobu vyvraždili na dvacet milionů původních obyvatel, neboť je jako „nekřesťany“ nepovažovali za lidi. Unikli jim jen ti, kteří se nuceně obrátili na víru Ježíše Krista a ohnuli se pod jejich nábožensky imperialistickým heslem „Konvertuj nebo zemři“.

A co mě po této zkušenosti děsí, že se zase ta odporná kniha Bible začíná brát jako zdroj naší pravdy. Když krátce před útokem na suverénní Irák, útokem, který byl ospravedlňován vyhanými důvody (jak je nám lež stále ku pomoci), vystoupil americký prezident George Bush před národem v televizi, v ruce držel Bibli a pravil, že je to jeho manuál na vládnutí. V té chvíli mě mrazilo v zádech, neboť západní civilizace dala do rukou obrovskou moc náboženskému křesťanskému šilenci ze sekty „New Born Christians“ (5).

Ve své stále probíhající performanci jsem podal v Česku žalobu na vydavatele Biblí a použil jsem k tomu místní zákon o podněcování násilí proti určité skupině obyvatel a další zákony. Státní zástupce mně odepsal, že jsem zřejmě zešílel, neboť je prý Bible základem naší západní civilizace. Což je naše další oblíbená lež (6).

Je až skandální, že se podařilo proponentům tohoto náboženství natolik překroutit historii.

Křesťanství uneslo základy naší původní, na rozumu postavené, kultury.

Křesťanství je jednou z největších tragédií naší doby.

Je to totalita, ovšem uměle lidmi vykonstruovaná.

Naše kultura je postavena na základech antické civilizace, která sekularizovala přístup k vědě a vzdělání a byla velmi tolerantní k pestrosti náboženství. Tím se racionálně napojovala na statisíce let našeho vývoje v kmenových uspořádáních, jejichž obyvatelé se tak snadno nedali propagandisticky ovládnout, protože viděli svět převážně lidskýma očima a nikoliv na základě institucí nadiktovaných báhorek.

Již v předkřesťanských antických dobách hlásal Aristarchus, že země obíhá kolem slunce, a to 1800 let před Koperníkem. Eratosthenes dokázal 1700 let před Kolumbem, že země je kulatá, Euklid sepsal základy geometrie, Archimedes základy matematiky a přírodních zákonů, Herophylus označil mozek za centrum řízení našich tělesných orgánů, Diogenes ze Synopé založil základy performančního aktivistického politického umění. Platón, Aristoteles a hlavně Sokrates základy filosofie etického jednání, atd. Mezi vědci té doby byly i ženy jako matematicka Hypatia, zavražděná křesťanskými hordami v roce 415. Zřizovala na tu dobu obrovské veřejné knihovny. Tu v Serapeu u Alexandrie vypálili v roce 391 pod vedením jakéhosi biskupa Theofila fanatičtí křesťané.

Až mezi 12. a 13. stoletím se podařilo skupině překladatelů v multikulturním a multináboženském španělském městě Toledo propašovat do zabedněné křesťanské kultury část antických vědomostí z řeckých a arabských originálů. Za znalost těchto zdrojů ještě později fanatičtí křesťané upalovali statisíce lidí.

Na předchozí téma jsem dělal na festivalu v Brně performanci, ve které jsem žádal místní obyvatele, aby podepsali petici za zboření kostelů v centru města. Kostely jsou tam situovány do tvaru škrťící oprátky, která nenechá centrum města svobodně urbanisticky dýchat. Obcházel jsem postupně všechny tyto kostely a vždy jsem na zeď stavby pověsil velký nápis „Určeno k demolicí“. Poté jsem před kostel umístil petiční list, na který se kolemjdoucí mohli podepsat.

Je zajímavé, že když někdo takovouto symbolickou intervencí rozruší až do morku kostí zažranou křesťanskou ideologii, tak se vztekají i všichni zdejší ateisté.

Jaké to však pokrytectví, když naše západní civilizace boří dnes a denně bombami svatyně jiných národů, majících až do morku kostí zažraná zase jejich, rovněž uměle vytvořená a neméně nebezpečná, náboženství (7).

Jak ale z našeho sebezáhubného západokulturního konformismu vybřednouti?

Dle mého názoru nám nezbyvá než se vrátit k přírodní totalitě, neboť naše, v perspektivě vývoje lidstva krátkodobé, úlety už jsou naprosto neúnosné.

Proto je každého přeživací povinností rozrušovat nesmyslně vytvořené kánony západní křesťanstvím diktované kultury a jejího spoluparazitujícího kapitalistického systému.

Samozřejmě je nutné pravdivě analyzovat naši historii a současnost.

Bývalý pokus o socialismus byl dle mého názoru systém, který měl ve své definici a praxi daleko účinnější prostředky k radikálnímu řešení dnešní krizové situace udržitelnosti většiny života na planetě. Měl daleko výhodnější pozici hlavně v boji proti globálnímu oteplování, které přináší již dnes ekologické katastrofy po celém světě. Světě, který nezná hranic plotů mezi „soukromými“ vlastníky zeměkoule.

Drobnou ilustrací je boj proti bolševníku v západních Čechách, o kterém jsem četl nedávno v lokálním deníku. Totiž dobrovolníci, kteří chtěli vystartovat s mačetami a začít celoplošně vysekávat tento parazitující plevel, narazili na velký problém. Museli si nejdříve vyřídít povolení od stovek „soukromých vlastníků“ pozemků, což celospolečenskou akci totálně zkomplikovalo. Tak je tomu ale i u nadnárodně vlastněného „soukromého majetku“. Jak donutit soukromé vlastníky výrobních prostředků, aby se vzdali své slepé touhy po ziscích? Pak samozřejmě zbývá jen taktika přímé občanské akce, sice dle současných privatizovaných zákonů nezákonné, ale dle logických sebezáchovných zákonů naprosto zákonné. Nazval bych to „celospolečenský boj proti kapitalistickému bolševníku“. Na to by samozřejmě místní přitroublý Santa Claus prohlásil, že se jedná o „ekologický terorismus“.

V našem kulturním prostoru je nutný odklon od křesťanství, neboť člověk není vymyšleným bohem, ale je součástí přírody.

Tím neříkám, že jiná náboženství znásilňující lidské mozky v jiných částech světa nejsou neméně nebezpečná a zhoubná pro budoucí vývoj lidstva a životního prostředí. Islám se svoji fanatičností blíží křesťanství, buddhismus Dálného východu je jen zdánlivě mírumilovný a jakési šílenství postavené na boží vyvolenosti judaismu není třeba komentovat.

Inspirací pro vybudování nového systému mohou být různé formy ateistického anarchismu.

Je potřeba zase sekularizovat řízení společnosti a vyžadovat, aby nekompetentní lidé věřící v nějaké bohy byli považováni za psychicky nedůvěryhodné. Ostatně jsem při žádosti o zbrojní pas také musel projít psychologickými testy.

Musíme se vrátit ke kolektivisticky, participačně a co nejlokálněji vlastněným výrobním prostředkům, neb je totalitní zákony přírody žádají k vyvlastnění.

Musíme se naučit minimalizaci našich potřeb a drasticky snížit spotřebu energií.

Můžeme se učit od posledních skanzenů kolektivistických společností, jako je Severní Korea, Kuba, Eritrea, Kerala. Proto musíme začít tyto poslední skanzeny chránit před vyhubením žravým a do celého světa ze Západu rozšířeným kapitalismem.

Musíme přestat děsit a vydírat naše mladé lidi studující na školách mnou nazvaným „zastydělým antikomunismem“, neboť není férové je účelově strašit pololžemi a polopravdami popisujícími období před jejich narozením.

Už i v jádru nejzrušivějšího kapitalismu, jakým jsou Spojené státy, se začínají ukazovat první vlaštovky nového myšlení.

Senátor z levicového města Burlington ve státě Vermont Bernie Sanders právě rozjíždí svoji kandidaturu na prezidenta a přitahuje statisíce příznivců na svoje předvolební projevy. Navrhuje pro Spojené státy nějaký model demokratického socialismu, který krásně rezonuje se socialismem s lidskou tváří, který se rozpracovával v Československu šedesátých let.

V této době je také při nazývání našeho západního průseru potřeba používat sprostá, a tím pádem výstižná slova. Sprosté slovo pochází z prosté mluvy, čili z prostředí zdravého instinktivního selského rozumu, zděděného z milionů let našeho vývoje na Zemi. A proto je nutné říci, že jsme dnes v pěkné prdeli.

Nemůžeš chtít, aby se ti na poli urodilo víc, než do něj dáš svých a svého dobytka hoven.

Také se musíme nechat inspirovat filosofií středověké literární postavy Dona Quijota, který říkal, že je potřeba se vrhat do bitev, o kterých víme, že jsou předem prohrané.

Na závěr mi dovoluňte vzpomenout moji performanci, při níž jsem čistil nebe nad Bostonem od skleníkových plynů. Vyrobil jsem si dvě dlouhatánské bambusové tyče, na jednu jsem přidělal koště a na druhou pytel na odpadky a za pomoci svého přítele Milana, jsem celé odpoledne zametal skleníkové plyny nad radnicí.

Připadalo mně, že nebe alespoň na chvíli zazářilo (8).

Reference

1. Bernard London 1933
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/27/London_%281932%29_Ending_the_depression_through_planned_obsolescence.pdf
<http://www.decrecita.com/news/obsolescenza/>
2. <http://naturalcapitalwealth.com/home/natural-capital-credits>
<http://go-balance.com/natural-capital-credits/>

3. Michael I. Norton is the Harold M. Brierley Professor of Business Administration at the Harvard Business School
<http://harvardmagazine.com/2011/11/what-we-know-about-wealth>
https://cs.wikipedia.org/wiki/Alberto_Vojt%C4%9Bch_Fri%C4%8D
4. <http://billygraham.org/story/billy-graham-pastor-to-presidents-2/>
5. viz záznam v dokumentu „Americké století“, Oliver Stone, The Untold History of the United States http://en.wikipedia.org/wiki/Oliver_Stone's_Untold_History_of_the_United_States
část desátá 10-Bush & Obama-Age of Terror
6. Předmětem oznámení je podezření z protiprávního jednání výše uvedených v souvislosti jak slovem, tak písmem dle ustanovení vedených v Bibli jako písemnému produktu používanému k šíření ideí a myšlenek. Jsem toho názoru, že tato činnost je v rozporu s právním řádem ČR, a to zejména těch skutečností postihovaných trestním zákonem, jsou v rozporu s Ústavou ČR a Listinou základních práv a svobod člověka. Trestnost spatřuji zejména v šíření tezí, které jsou škodlivé stejně tak jako postižitelné literatury pravicového – nacistického nebo extrémně levicového směru.
Svá tvrzení mohu dokázat odkazem na uvedenou Bibli a články s ní spojené a šířené jmenovanými institucemi, a to zejména možného naplněním spáchání trestného činu pokračujícího ve formě přímé jako i spolupachatelství a podílnictví. Jedná se zejména o skutečnosti nasvědčující porušení těchto chráněných zájmů občanů a uvedených v tr. zákoně, zvláštní části jako podněcování pod § 352 násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, § 353 nebezpečné vyhrožování, § 355 hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny, § 356 podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, k navádění dle § 400 genocidium ve spojení s § 405, § 401 útok proti lidskosti, § 402 apartheid a diskriminace skupiny lidí. § 403 založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka.
K výše uvedenému se domnívám a zdůrazňuji, že protizákonné jednání je možno spatřovat na šíření a propagaci Bible, kde se mimo jiné vybízí
  - k fanatickému pronásledování jinak smýšlejících osob
  - k zabíjení lidí pracujících v neděli
  - k vraždění všech, kteří nenásledují víru v jediného boha „Hospodina“ a chtějí věřit v jiné bohy
  - k nesnášenlivosti mezi národy, etnickými a náboženskými skupinami
  - k lynčování lidí, kteří vyznávají jinou víru
  - k potrestání neposlušných dětí smrtí, čili k vybízení a vytváření fanatických sekt
  - k nerespektování základních humanistických principů, ke kterým jsme zavázáni Všeobecnou deklarací lidských práv
  - k vraždění za manželskou nevěru
  - k homofobii a nesnášenlivosti vůči gayům, lesbičkám
  - k sebezohavování – usekávání rukou a vypíchování očí
  - k gendrové nesnášenlivosti, znerovnoprávnění žen
  - k porušování Genevské smlouvy o zajatcích
  - k podpoře otrokářství a nelegálnímu obchodu s lidmi
  - k cílenému vraždění dětí a civilistů ve válečných konfliktech.
7. <https://www.youtube.com/watch?v=yPqzm-QPIA0>
8. <https://www.youtube.com/watch?v=tIAFUWEYZOc>

Slobodné peniaze

Ing. Michal Butek, Žilinská univerzita v Žiline

Západná spoločnosť sa ocitla v stave, z ktorého cesta späť zrejme neexistuje. Dochádza k neustálemu zadlžovaniu zo strany štátov firiem aj domácností. Vďaka automatizácii dochádza k zvyšovaniu efektivity produkcie, pri stále nižšom počte pracujúcich ľudí. Moc štátov ustupuje v prospech nadnárodných korporácií. Bez rastu neexistuje z tejto situácie bezbolestivá cesta a rast sa javí stále viac ako nepravdepodobný a navyše z pohľadu udržateľného hospodárenia s prírodnými zdrojmi ako absurdný. V politickej sfére dochádza k prepadu streda a posilňovaniu ľavicového aj pravicového extrémizmu.

Peniaze a ich podstata

Súčasný stav svetovej ekonomiky a finančného systému otvára zásadné otázky ako: „Čo sú peniaze?“, „Kto by ich mal vydávať“, „Čím by mala byť definovaná ich hodnota?“. Vo svete dochádza k vzniku, prípadne rozšíreniu rôznych alternatív. Môžeme sledovať vytvárajúce sa systémy lokálnych mien, rozširovanie významu barterových systémov a v neposlednom rade rozširovanie systémov postavených na kryptomenách.

Peniaze v histórii ľudstva naberali rôzne podoby, no podstata sa nemenila. Peniaze umožňovali výmenu tovarov a služieb, ktoré ľudia vytvárali a spotrebovávali. Dnešná ekonómia definuje 3 funkcie peňazí:

- prostriedok výmeny
- zúčtovacia jednotka
- uchovávateľ hodnoty

Práve váha ktorú pripíšeme jednotlivým funkciám nám bude určovať aké sú z nášho pohľadu „dobré peniaze“. Napríklad rakúska ekonomická škola prikladá väčší význam funkcii uchovávanía hodnoty a preto preferuje drahé kovy ako základ „dobrých peňazí“. Naopak alternatívne smery propagujúce doplnkové lokálne menové systémy vidia ako primárnu funkciu výmeny a často sa snažia buď „zvetrávaním“, prípadne časovým obmedzením platnosti lokálnych peňazí zabrániť ich hromadeniu, čím znemožňujú týmto peniazom z dlhodobého hľadiska uchovávať hodnotu.

Peniaze nemajú žiadnu úžitkovú hodnotu (nedajú sa spotrebovať), nie sú teda hodnotou samou o sebe a paradoxne ich ľudia vnímajú ako uchovávateľ hodnoty. Aj v prípade drahých kovov je ich úžitková hodnota zanedbateľná vzhľadom k ich trhovej hodnote danej práve ich potenciálnou monetárnou funkciou. Na to aby čokoľvek malo cenu musí existovať dopyt. Existujú 3 základné druhy primárneho dopytu, ktorý dáva nehodnotným peniazom hodnotu. Pokúsím sa ozrejmiť procesy, ktoré spravia z kúska papiera, záznamu v databáze, kúsku viac menej neúčinného kovu niečo za čo sú ochotní ľudia vymieňať produkty svojej práce.

Moc

Kľúčovým faktorom hodnoty dnešných peňazí je moc. Dnešné peniaze sú jediným prostriedkom ako sa dajú platiť dane. Primárny dopyt je daný túžbou vyhnúť sa trestu. Aj keby prestali podniky akceptovať oficiálne platidlo, stále by existoval tento primárny dopyt. Pomocou moci, ktorú má štát (prípadne ich únia) nad subjektami národnej ekonomiky dokáže zabezpečiť presadenie tohto peniazu ako zákonného platidla, čím sa peniaz stáva dôveryhodným. Napríklad vlastníctvom amerického dolára vyjadrujem dôveru, že mi v budúcnosti bude americká ekonomika schopná dať reálnu hodnotu za

tento peniaz. Pod pojmom reálnu hodnotu myslím hodnotu úžitkovú. Tým sa dostávame k ďalšiemu faktoru a tým je prísľub.

Prísľub

Prvé papierové peniaze vznikali ako zmenky. Práve zmenka je dobrým príkladom „prísľubového peniazu“, často označovaného ako dlhový. Zmenkou sa vystaviteľ zaručil, že v budúcnosti splatí držiteľovi zmenky určitú hodnotu. Tým nadobudol kúsok papiera (zmenka) hodnotu. Dnes sú takým prísľubovým peniazom napríklad peniaze na účte banky. Sú vlastne záväzkom banky vyplatiť na požiadanie hotovosť. Sľúbená budúca hodnota môže byť samozrejme čokoľvek, môže to byť napríklad chlieb, alebo akýkoľvek iný druh tovaru.

Kult

Človek má jednu zaujímavú vlastnosť, má túžbu vlastniť vzácne veci, mať niečo, čo iní nemôžu mať. Odpovede na korene tejto túžby sú skôr psychologické ako ekonomické. Vlastnením niečoho neobyčajného vzniká niekedy v človeku pocit, že on sám je výnimočný. Kultový prvok určuje spoločenský status. Spoločnosť sa prirodzene na základe niečoho hierarchizuje. Ak má nejaký kultový prvok navyše vlastnosti ako deliteľnosť a prenositeľnosť má potenciál stať sa v spoločnosti peniazom. Pekným príkladom fungovania kultu je bitcoin. Vzácná jednotka v digitálnom svete. Nie je nikoho záväzkom, nikto v nej nevyberá dane, a napriek tomu má trhovú cenu. Kult v prípade drahých kovov je viditeľný pri stretoch civilizácií, ktoré pripisujú hodnotu zlatu a tých ktoré mu nepripisujú hodnotu. Ako píše napr. prof. Revenda v jednom zo svojich článkov: „Núbijci príliš nechápali ochotu vymieňať napríklad soľ za niečo tak nepotrebné ako je žltý kov.“ Podobne sa aj Paul Krugman zamýšľa nad otázkou „prečo by práve zlato malo byť tým (zlatým) štandardom?“

Vývoj peňazí

Peniaze sa v priebehu histórie ľudstva menili. Vždy sa prispôsobujú mocenskému usporiadaniu spoločnosti a jej technologickej vybavenosti. Iné peniaze používali ľudia v stredoveku a iné budú používať v dobe digitálnych technológií. Dôležité je uvedomenie, že peniaze nikdy nebudú schopné prenášať hodnotu do budúcnosti bez rizika. Rovnako ako uchovaním železnej hrivny z doby Veľkej Moravy sa nepreniesla do súčasnosti hodnota, ktorú hrivna v tej dobe reprezentovala (ak zanedbáme historickú hodnotu), tak je naivné očakávať, že sa to dnešnému peniazu podarí. Zaujímavosťou je, že práve viera v schopnosť peňazí uchovávať hodnotu z dlhodobého hľadiska z nich robí dobrý prostriedok výmeny. V konečnom dôsledku je práve umožnenie výmeny tovarov a služieb fundamentálnou funkciou peňazí. Aj prípadným kolapsom finančného systému vo svojej podstate nič reálne nezmyselné. Čo sa týka peňažného systému stali by sa v zásade 2 podstatné veci. Peniaze by sa opäť ukázali ako zlý nástroj na uchovanie hodnoty, ako veľakrát v histórii. Ale druhá oveľa zásadnejšia vec by bola, že by ľudia stratili schopnosť slobodnej výmeny. Preto je v snahe o budovanie udržateľných peňažných systémov potrebné oddelenie systému výmeny od systému dlhodobého sporenia.

Centrálné bankovníctvo, jeho peniaze a jeho problémy

Západný svet čelí obrovskému problému zadlženia, ktorého následky si ani nevieme predstaviť. Vo finančnom systéme sa pohybuje obrovské množstvo nesplateľných budúcich pohľadávok vo forme toxických aktív, ktoré vznikli v časoch očakávaného permanentného rastu. Týmito aktívami sú na súvahách kryté záväzky voči ostatným subjektom ekonomiky. To čo sa deje vo finančnom svete je práve snaha udržať vieru v ich nezávadnosť a udržateľnosť celého systému. Občania voliči si neuvedomujú, že práve oni sú tí, s ktorých úsporami, dôchodkami a pracovnými príležitostami sa hazarduje v globálnom finančnom kasíne. Občan volič vyberá politikov aj keď vlastne vôbec netuší

ako hospodária, netuší, že politici si na splnenie svojich predvolebných sľubov požičávajú z bánk jeho vlastné úspory. Keď už nevykryje štátne dlhy súkromná banka, príde na pomoc centrálna banka a chýbajúce peniaze vytlačí. ECB momentálne v rámci „záchranného programu“ dodáva do finančného systému 60 mld. eur každý mesiac. Rovnako ako sa nedá zjesť chlieb, ktorý nikto neupiekol, nie je možné ani prerozdeľovať v rámci štátu hodnoty ktoré štát na daniach a odvodoch nezískal, bez toho aby to niekomu inému v budúcnosti chýbalo. Jedine, že by sme verili v nekonečný rast. Centrálna banka má v rukách nástroj, ktorým problém nadmerného zadlžovania vyriešiť nedokáže. Ak by v monetárnej stimulácii ekonomiky nepokračovala, došlo by k recesii, masívnym bankrotom firiem, stratám úspor obyvateľstva, bankrotom štátov, k vytvoreniu nelikvidných trhov so zle fungujúcou výmenou tovarov a služieb. Sociálne dôsledky takéhoto scenára si môžeme domyslieť. Na druhej strane máme scenár, kde bude centrálna banka vykrývať deficit novými peniazmi v snahe o udržanie nezamestnanosti na prijateľnej úrovni aj za cenu vyššej inflácie. Veľká časť úspor však musí zaniknúť, či už inflačne alebo „natvrdo“ v podobe zdanenia prípadne bankrotu bánk. Jediná nádej na útechu v tejto situácii je, že kým budú centrálna banky kupovať čas pumpovaním nových peňazí do ekonomiky, dôjde k vytvoreniu paralelných peňažných a sociálnych systémov vďaka ktorým bude prasknutie dlhovej bubliny pre ľudí ľahšie zvládnuteľné. Profesor Zelený hovorí o procese „relokácie ekonomiky“ ako odpoveď na súčasný krehký globálny ekonomický systém.

Alternatívy vo svete

Nelichotivý obraz finančného sveta viedol k vzniku, prípadne rozšíreniu viacerých alternatív.

Barterový systém

Zrejme základným alternatívnym systémom je barterový systém. Barter funguje dobre hlavne v ekonomikách ktoré sa potýkajú s problémom nedostatočnej likvidity. Barter umožňuje jednoducho výmenu tovarov a služieb aj tam, kde nie sú peniaze. Avšak za predpokladu, že existuje v spoločnosti stabilná zúčtovacia jednotka. Komunita, prípadne región si tak dokáže vytvoriť vlastný kredit krytý svojou produkciou, ktorého hodnota je však daná hodnotou inou, najčastejšie oficiálnym zákonným platidlom.

Lokálne meny

V poslednom čase pozorujeme vo svete vznik lokálnych menových systémov. Hranica medzi barterovým systémom a lokálnou menou často nie je úplne jednoznačná. Lokálne meny si často kladú za cieľ podporu lokálnych živnostníkov a malých podnikateľov no najvýraznejším odlišením od barterových systémov je zrejme existencia regionálnej identity. Lokálne meny sú obrazom reformných iniciatív vychádzajúcich zdola. V dravom globálnom konkurenčnom prostredí vznikajú „ostrovčeky pozitívnej deviácie“, ktorých stavebným pilierom nie je konkurencia, ale spolupráca, podpora sociálne a ekologicky udržateľnej ekonomiky.

Bitcoin a iné kryptomeny

Revolúciu v oblasti kryptomien odštartoval projekt virtuálneho peniazu bitcoin v roku 2008. Jedná sa o vznik vzácných jednotiek, ktorých množstvo je predom dané a nie je možné žiadnou autoritou meniť. Všetky transakcie sú zachytené vo verejnej databáze nazývanej blockchain. Jedná sa o p2p sieť ktorej decentralizovanosť je obrovskou devízou. Sieť je prakticky nemožné znefunkčniť ani zakázať. Je možné postaviť používanie bitcoinu mimo zákon, no otázne je či by takýto krok mal požadovaný efekt. Pri súčasnej centralizácii finančného systému, potlačaní hotovosti ako alternatívy rešpektujúcej súkromie je možné že bitcoin a podobné meny budú rozširovať kruh svojich zástancov. Na bitcoinovej sieti navyše vznikajú veľmi užitočné projekty nepeňažného charakteru.

Zlatý štandard

Rakúska škola ako jeden z ekonomických prúdov vidí riešenie v návrate k drahým kovom, alebo prinajmenšom k peniazom krytým drahým kovom. Fyzikálna a chemická stálosť drahých kovov vytvára v človeku často mylný pocit stálosti ich hodnoty. Ak sa však pozeráme na volatilnú cenu drahých kovov je zrejmé že ani zlato nie je schopné uchovávať hodnotu bez rizika a už vôbec nie je schopné slúžiť ako dobrá zúčtovacia jednotka. Často počúvame z úst „Rakušanov“ argumenty, ktoré tvrdia, že história nám ukazuje, že zlato je najlepší peniaz, pretože má svoju hodnotu už 6000 rokov. Realita je však iná. Veľká časť ekonomiky sa v histórii realizovala pomocou iných prostriedkov výmeny, prevažne sa jednalo o barter. Práve ilúzia o schopnosti drahých kovov uchovávať hodnotu spôsobuje, že drahé kovy sú z ekonomiky sťahované a končia v trezoroch. To spôsobuje permanentný nedostatok peňazí v ekonomike, ktorý je dopĺňaný práve nejakým iným spôsobom výmeny, prípade inflačnejším peniazom. Rakúska škola však argument nedostatku peňazí popiera. Tvrdia, že cena peňazí sa vždy prispôsobí ich množstvu. Ak by sme prijali túto tézu, tak by sme nevedeli vysvetliť existenciu barterových systémov, ktoré umožňujú výmenu aj tam kde je nedostatok likvidných peňazí.

Demokratizácia peňazí

Dôležitým krokom je návrat k pôvodnej funkcii peňazí a a teda k prostriedku výmeny tovarov a služieb. Peniaze je potrebné vnímať ako systém, ako určitú formu spoločenskej dohody ako bude dochádzať k rozdeľovaniu vyprodukovaných hodnôt. Peniaz je vždy len akousi poukážkou na reálnu hodnotu. Množstvo peňazí ktoré má jednotlivec vyjadruje hodnotu, ktorú spoločnosti odovzdal a na ktorú ma nárok. Ak má byť systém funkčný nie je možné, aby ho používal ktokoľvek a na čokoľvek. Veľká časť peňazí sa v dnešnej dobe do reálnej ekonomiky vôbec nedostane. Skončí vo finančnom sektore na špekulatívne účely. Ale v prípade problémov vo finančnom sektore sa to naopak v reálnej ekonomike prejaví veľmi zreteľne. Podobne ako nie je prejavom rešpektovania slobody to, že pustím do svojho domu kohokoľvek, mal by prevádzkovateľ menového systému dbať na to aby účastníci systému využívali peňažný systém naozaj na výmenu a nie na špekulatívne obohatenia bez spoločensky pridanej hodnoty. Ak chceme naozaj udržať demokratickú povahu spoločnosti, demokratizácia peňazí je jedným z krokov. Človek by mal mať slobodnú voľbu pri výbere peňazí, ktoré v svojom živote využíva. Zmeniť demokraticky finančný systém na globálnej úrovni je zrejme nemožné no na regionálnej je sila jednotlivca pomerne veľká. Ak nesúhlasíme s tým ako funguje v súčasnej dobe tvorba a prevádzka peňazí je načase aby sme si začali demokraticky tvoriť systémy vlastné, ktoré nám budú vyhovovať.

Príspevok je výstupom vedeckého projektu VEGA 1/0696/16 – Návrh merania kvality života v regionálnom kontexte

Zdroje informácií:

1. LIETAER, B. (2005): Budoucnost peňez, Paradigma
2. SEDLÁČEK T. (august 2011): Spor o růst aneb vyrosteme z toho? [online] available on: <http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-52667330-spor-o-rust-aneb-vyrosteme-z-toho>
3. ZELENÝ, M. (február 2011) :Relokalizace-Mysli globálne, jednej lokálne [online] available on: <http://www.svetproduktivity.cz/clanek/Relokalizace-Mysli-globalne,-jednej-lokalite.htm>
4. KARPIŠ, J.: (2015) Zlé peniaze, INESS
5. FERGUSON, N. (2011): Vzostup peňazí, Kalligram

Neziskové organizace a totalita peněz

Doc. Dr. Ing. Hana Filipczyková, Fakulta sociálních služeb, Ostravská univerzita

1. Úvod do problému

V současné individualizované společnosti je kladen velký důraz na kvalitu života. S ní jsou však spojeny i vysoké náklady na realizaci konceptu sociálního státu v době vzrůstajícího počtu sociálně nepříznivých problémů řešených v rámci sociální politiky. Charakteristické prvky tradiční společnosti, jež posilovaly fungování vnitřní solidarity jednotlivých společenství, se stávají stále více marginálními. Tato skutečnost je patrná zvláště v souvislosti s krizí instituce rodiny v České republice. S transformací tradiční společnosti do moderní podoby se přenesla i odpovědnost za sociálně slabé, tedy ze samotného jedince a jeho rodiny, až ke státu. Současným rozšiřováním subjektů poskytujících sociálních služby dochází k osvobození jedinců. Změny zavedené do systému poskytování sociálních služeb dávají šanci těmto lidem a jejich rodinám volit způsob zajištění potřebných služeb a také rozhodnout, kdo a v jaké míře je bude poskytovat. Právě možnost vlastní volby klienta přispívá k naplnění sociálně politického principu subsidiarity, decentralizuje užívání sociálních služeb a otevírá trh sociálních služeb všem relevantním poskytovatelům. Sociální služby jsou většinou realizovány prostřednictvím různých forem neziskových organizací.

Vznik neziskových organizací je spojován s potřebou občanů být solidární, altruistický a filantropický. Aktivity těchto lidí zasahují do oblasti zdravotnictví, vzdělávání, kultury a sociálních služeb atd. Jejich hlavním cílem není tvorba zisku či zastoupení role státu, ale naplnění cílů a poslání organizace. Struktura neziskových organizací potřebuje vícestanný a flexibilní přístup k řízení a financování. Řízení organizací v neziskovém sektoru je velmi specifické a liší se od běžných podniků zejména v tom, že jsou mnohdy neziskové organizace odkázány na podporu dárců a práci s dobrovolníky. Neziskové organizace nejsou zakládány či zřizovány za účelem podnikání, ale jsou zakládány za účelem provozování činností ve prospěch toho, kdo měl zájem na jejich zřízení, což může být stát, společnost nebo určité skupiny lidí.

Neziskové organizace hrají ve společnosti i v ekonomice velmi specifickou roli. O činnost těchto organizací má zájem především stát, společnost či konkrétní skupiny lidí. Hlavním účelem jejich založení je provozování činnosti, ve prospěch toho, kdo měl zájem na jejich založení. Neziskové organizace provozují služby, které stát nemůže nebo nechce zabezpečovat. Tyto organizace zprostředkovávají lidem uspokojování zájmu, zálib, potřeb (v oblasti sportu, kultury atd.), dále rozvíjejí společenský život společnosti, pomáhají v její integraci.

Sociální služby jsou v dnešní době častým tématem a fenoménem, který se objevuje prakticky na všech polích působnosti nejen v České republice, ale i v dalších zemích. Podstatou sociálních služeb je zejména pomoc lidem se vypořádat s problémy a tíživou životní situací a také nalezení cesty z bezvýhodné situace. Význam sociálních služeb, je dle mého názoru, naprosto nepopíratelný proto, že byly, jsou a budou vždy potřebné, proto je důležité posilovat jejich funkci, kvalitu a způsob poskytování po celém světě. Není možné pouze přihlížet problémům a bagatelizovat je. Ve společnosti jsou některé sociální skupiny vnímány pejorativně, ale sociální práce a sociální služby se snaží řešit jejich problémy.

Oblast sociálních služeb patří mezi veřejné služby, a proto autorka pokládá za důležité podporovat rozvoj a kvalitu poskytovaných služeb všemi sektory. Funkce a kvalita se odvíjí nejen od financování, ale také z pohledu lidských faktorů, které jsou nejdůležitější složkou v rámci sektoru služeb. V důsledku propojení a úzké návaznosti existence sociálních služeb na zdroje financování je nutno se

zabývat myšlenkou, jak může občanská společnost co nejlépe přispět ke zvyšování kvality sociálních služeb.

V každé společnosti mají organizace, zaměřené na sociální služby, významnou úlohu. Tyto organizace jsou nedílnou součástí všech rozvinutých demokratických společností, jsou jakousi institucionalizovanou formou občanské společnosti a plní důležité sociální, ekonomické a politické role ve společnosti formou poskytování služeb, ale jsou také zaměstnavateli a zastánci jednotlivých občanů.

Podstatou sociálních služeb je zejména pomoc lidem vypořádat se s problémy a tíživou životní situací a také nalezení cesty z bezvýchodné situace, tedy poskytování sociálních služeb jednotlivcům, rodinám, skupinám nebo komunitám. Nejen v rámci České republiky, ale i v dalších zemích se prohlubují sociální problémy, se kterými je nutné pracovat a snažit se je eliminovat. Zejména v Moravskoslezském regionu se stala fenoménem nezaměstnanost a sociální exkluze. Proto je oblast sociálních služeb chápána jako významná pro obnovení klasických funkcí společnosti. Zejména práce a jistota bydlení je velkým problémem, který je třeba v rámci společnosti řešit, a je třeba si otevřeně přiznat, že je zde značný nedostatek podpory ze strany státních institucí, zejména v oblasti financování.

Sociální služby jsou významnou složkou sociální práce, patří mezi veřejné služby a je důležité podporovat jejich funkci, rozvoj, způsoby a kvalitu poskytovaných služeb. Základní formy poskytování sociálních služeb jsou v České republice definovány v zákoně o sociálních službách a patří mezi ně:

- sociální poradenství, které je poskytováno bezplatně všem lidem v tíživé životní situaci,
- služby sociální péče, jsou poskytovány s cílem zajištění základních potřeb člověka, který potřebuje péči jiné osoby,
- služby sociální prevence, jsou určeny k předcházení a zabraňování sociálnímu vyloučení osob ohrožených sociálně negativními jevy.

Sociální služby plní v naší zemi nezastupitelnou funkci, která je v dnešní době nejistoty a chaosu nutnou součástí společenského systému. Tyto služby představují součást sociální práce, která je nezbytná pro fungování naší společnosti.

Tento druh služeb je poskytován na základě Listiny základních práv a svobod, kdy pomoc znevýhodněným osobám je deklarována. Z přístupu k těmto právům vychází také základní právo na rovné příležitosti a právo na stejné možnosti. Všichni lidé jsou si rovni, avšak v dnešní společnosti tomu tak není. Odlišujeme se rozdílným nadáním, zdravotním stavem nebo sociálním kapitálem. V tíživé životní situaci se ocitá čím dál více lidí různých věkových kategorií a vrstev. Viníky těchto problémů již nejsou samotní lidé, ale celkový systém, který zde funguje, jak v oblasti politické, ekonomické tak sociální. Dle názoru autorky je důležité nepohlížet na všechny stejným měřítkem, a to z jednoho prostého důvodu, že individualizovaná doba je příčinou všech dnešních problémů, kdy lidé jsou odkazováni sami na sebe.

2. Finanční řízení organizací sociálních služeb

Finanční řízení je chápáno jako soustava peněžních vztahů, do nichž podnik vstupuje při získávání finančních zdrojů, při jejich alokovaní a vázání v jednotlivých složkách majetku, při produktivním využívání majetku, při řízení efektivnosti podnikových procesů a při rozdělování dosažených výsledků.

V organizacích sociálních služeb bývá otázka finančního řízení často podceňována, popř. redukována na některé vybrané činnosti, často pouze na sestavování rozpočtu a jeho kontrolu. Tento jev je do značné míry dán nedostatečným ekonomickým vzděláním manažerů, kdy tito manažeři jsou primárně

vzdělávání v sociálních vědách a ekonomické vzdělání jim často úplně chybí. Většinou malá velikost organizace a omezené finanční prostředky jim pak často nedovolí přijmout odpovídajícího odborníka. To může mít za následek ne příliš vhodná finanční rozhodnutí, která mohou poškodit už tak dost křehkou finanční rovnováhu těchto organizací.

Přitom je zřejmé, že funkce a kvalita sociálních služeb se do značné míry odvíjí od jejich financování. Hlavním principem financování sociálních služeb je vícezdrojové financování. Zdroje financování jsou závislé na mnoha faktorech, které souvisejí s poskytovanou službou, tedy produktem a jejím poskytovatelem, podle toho, jakou právní formu poskytovatel má. Zdroje financování sociálních služeb představují především:

- finanční prostředky z veřejných rozpočtů,
- strukturální fondy Evropské unie, v sociální oblasti zejména Evropský sociální fond,
- příspěvek na péči,
- úhrada klientů za poskytované služby,
- úhrada ošetrovatelské a rehabilitační péče ze zdrojů zdravotního pojištění
- příjmy z doplňkové činnosti
- příjmy z dárcovství
- dotace, granty.

Tyto zdroje jsou vždy omezené a organizace sociálních služeb se pravidelně potýkají s nedostatkem finančních prostředků. Trendem v České republice je neustálý pokles finančních prostředků plynoucích z veřejných zdrojů. Tím větší důraz je kladen na získávání dalších finančních zdrojů a schopnosti organizace s nimi účelně a efektivně hospodařit.

Finanční řízení organizací sociálních služeb by mělo zahrnovat komplex činností od dlouhodobého i krátkodobého finančního plánování, přes rozpočetnictví, sledování a hodnocení finanční situace organizace, hodnocení efektivnosti investičních rozhodování až po kontrolu finančního hospodaření.

Finanční plánování alespoň na období jednoho roku, ale i v rámci možností i na delší období, by mělo být základním východiskem pro plánování a realizaci fundraisingu a sestavování rozpočtu organizace.

Rozpočet jako plán činnosti organizace na určité období vyjádřený v peněžních jednotkách mohou organizace sestavovat ve formě programového nebo zdrojového rozpočtu. Programový rozpočet ukazuje předpokládané náklady na zabezpečení jednotlivých programů (činností organizace) a předpokládané zdroje na každý program. Zdrojový rozpočet ukazuje podle jednotlivých programů, z jakých zdrojů se budou hradit jednotlivé druhy nákladů. Na programový rozpočet by měl navazovat rozpočet peněžních toků, který pracuje se skutečnými toky finančních zdrojů a měl by být důležitým nástrojem operativního finančního řízení.

Finanční analýza sleduje a hodnotí finanční situaci organizace. Pro hodnocení organizací sociálních služeb není příliš vhodné pracovat se všemi 5-ti skupinami obecně známých ukazatelů finanční analýzy, vhodné je zaměřit se na ukazatele likvidity, rentability a aktivity (zejména dobu obratu pohledávek a závazků) a dále na ukazatele vytvořené pro hodnocení organizací, jejichž hlavním cílem není podnikání a dosahování zisku, jako např. na ukazatele autarkie (soběstačnosti), poměru příjmů z hlavní a vedlejší činnosti apod.

Hodnocení efektivnosti investičních rozhodování využívá statických a dynamických metod pro hodnocení investičních projektů, jako je např. doba návratnosti, vnitřní výnosové procento, současná hodnota budoucích příjmů nebo nákladové metody používané ve veřejném sektoru. Kontrola by měla být nástrojem zpětné vazby. Organizace by měly mít vytvořeny vnitřní kontrolní systém.

Autorka je si vědoma dlouhodobě tristní situace ohledně praktického využívání jednotlivých nástrojů finančního managementu a zdrojů financování činností těchto organizací v ČR, a proto se již několik let spolu se svými studenty věnuje výzkumu, který odpovídá na otázky, jaké finanční zdroje organizace využívají pro financování své činnosti, jaké je skutečné využívání principů a nástrojů finančního řízení v praxi a jak se promítají do činnosti organizací sociálních služeb, zejména v moravskoslezském kraji. Tyto závěry jsou pak autorkou publikovány v odborném tisku a prezentovány na tuzemských a zahraničních konferencích. V tomto směru je konference Demokracie versus totalita peněz v 21. století jedinečná, protože neřeší pouze otázku vědeckého zkoumání daného problému, ale především se zamýšlí nad příčinou těchto společenských problémů a jejich možným řešením.

3. Financování neziskových organizací

Protože posledních několik let je pro Českou republiku charakteristický neustálý pokles finančních prostředků plynoucích z veřejných zdrojů, a tento trend bude s největší pravděpodobností dále pokračovat, měl by stále větší důraz být kladen na získávání finančních prostředků i z jiných zdrojů. Jak všichni víme, pro založení a fungování neziskové organizace je třeba zabezpečit především finanční prostředky, proto by měl být fundraising běžnou součástí práce každé neziskové organizace. Na fundraising může být tedy pohlíženo jako na systematickou činnost, jejímž výsledkem je získání zejména finančních prostředků na činnost organizace nebo jednotlivce.

Ovšem na fundraising je možno pohlížet také jako na „vědu“ o tom, jak druhé motivovat k dobrým skutkům, jak je přesvědčit, že peníze nejsou všechno a dát jim možnost darovat i svůj čas, zájem, důvěru. Většinou je fundraising chápán jako proces, v rámci kterého organizace získává dárce, kteří finančně či materiálně podporují její činnost. Je ovšem třeba mít na paměti, že fundraising není jen o získávání prostředků potřebných k přežití organizace v krátkém časovém období. Dotýká se především toho, zda bude organizace v budoucnosti životaschopná, stabilní a trvale udržitelná.

Pro současnou neziskovou organizaci je nutná co největší diverzifikace zdrojů, ze kterých získává prostředky na realizování všech svých činností. Pokud se organizace zaměřuje pouze na jeden finanční zdroj, zejména na finanční prostředky z veřejných zdrojů, dostává se snadno do závislého postavení, kdy další snížení financí od státu nebo jediná zamítnutá žádost o dotaci může u organizace vyvolat finanční krizi. Proto je nanejvýš žádoucí rozšíření fundraisingové základny o další zdroje.

4. Závěry a diskuse

Výsledky výzkumu v Moravskoslezském kraji se poněkud odlišují od výsledků celostátních výzkumů, uváděných zejména v pracích autorů Pospíšila, (2013), Prouzové, Almani – Tůmové (2011), Rosenmayera (2006), ale i od výsledků dřívějších dílčích výzkumů autorky, a to zejména v oblasti četnosti využívání jednotlivých finančních zdrojů a plánování financování organizace.

V obou směrech je možno zaznamenat pozitivní posun, což dává možnost diskuse nad příčinami tohoto pozitivního jevu. Jako hlavní příčinu je možno chápat vyšší uvědomění si významu vícezdrojového financování a jeho plánování pro udržení činnosti organizace, zejména s trendem klesajících zdrojů ze státní správy a regionální podpory. Dále je možno zaznamenat trend oblíbenosti a módnosti fundraisingu, s tím souvisí i vyšší informovanost zainteresovaných pracovníků neziskových organizací i široké veřejnosti.

Je nutné zdůraznit, že zajistit dostatek financí na provoz nestátní neziskové organizace by se nemělo v žádném případě stát hlavní náplní činnosti poskytovatelů sociálních služeb, což se v České republice bohužel dost často stává. Tato potřeba by nikdy neměla zastínit pravé poslání organizace. Pravým posláním organizace je poskytnutí pomoci svým uživatelům, aby mohli uskutečnit pozitivní změny ve

svém životě. Proto by se organizace měla postarat o to, aby její fundraisingové aktivity byly kvalitní, aby vztahy s dárci plně fungovaly a aby závislost organizace na nejistých finančních zdrojích z veřejných rozpočtů klesala.

Specifika neziskových organizací se zřetelně promítají do celého finančního řízení i do finančního plánování těchto organizací. Způsob řízení, který uplatňují, je dán především dotační politikou státu, ale odvíjí se i od velikosti organizace, počtu zaměstnanců, počtu poskytovaných sociálních služeb, právní formy či dostupnosti finančních zdrojů. Dotace z veřejných zdrojů jsou udělovány převážně pouze na jeden rok, proto organizace poskytující sociální služby nemohou bez rizika strategicky plánovat do budoucna. Využívají tedy pouze krátkodobé finanční plánování.

Za jeden z hlavních nedostatků finančního řízení organizací sociální práce je možno považovat i skutečnost, že zde ve velké většině organizací není možno mít kvůli nedostatku finančních prostředků kompetentní osobu - finančního manažera. Přitom současná doba a vládní změny nutí celý společenský sektor k zamyšlení nad tím, jak „přežít.“ Je tedy nutné pozici finančního manažera zavádět i do oblasti sociálních služeb, protože v současné době vládních škrťů a úspor je velice důležité umět pracovat s finančními zdroji, které byly získány nejen z veřejných, ale i ze soukromých zdrojů. Organizace poskytující sociální služby by měly umět aplikovat v praxi i další nástroje finančního řízení, a to i z důvodu neustále rostoucího požadavku na větší transparentnost a vyšší kvalitu poskytovaných služeb. Důvodem pro jejich zavedení by měl být také požadavek rostoucí konkurenceschopnosti, který nutí poskytovatele sociálních služeb zavádět také finanční nástroje používané v podnicích ziskového sektoru.

Bohužel v tomto směru je možno konstatovat nezpochybnitelný fakt, že stát v oblasti financování sociálních služeb naprosto selhává. Neustálé vládní škrty a úspory a spousta neefektivních vládních výdajů do jiných oblastí citelně zasahuje do činnosti neziskových organizací, neumožňuje jim strategicky plánovat, najmout si kvalifikovaného finančního manažera a staví tyto organizace do stále silnější pozice prosebníčka o finanční prostředky. Jak tento celospolečenský problém řešit, je otázka, které bychom se měli věnovat.

Zdroje informací

1. BOUKAL, P., VÁVROVÁ, H. *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Praha: Oeconomica, 2007.
2. BOUKAL, P. *Nestátní neziskové organizace*. Praha: Oeconomica, 2009.
3. ČÁMSKÝ, P., SEMBDNER, J., KRUTILOVÁ, D. *Sociální služby v ČR v teorii a praxi*. Praha: Portál, 2011.
4. HLOUŠEK, J., HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011.
5. KRAFTOVÁ, I. *Finanční analýza municipální firmy*. Praha: C. H. Beck, 2002.
6. NOVOTNÝ, J., LUKEŠ, M. *Faktory úspěchu nestátních neziskových organizací*. Praha: Oeconomica, 2008.
7. POSPÍŠIL, M. a kol. *Economic Crisis: A Hard Blow or a Challenge For Nonprofits?* In ŠPALKOVÁ, D., FUROVÁ, L. *Proceedings of the 17th International Conference. Current Trends in Public Sector Research*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.
8. PROUZOVÁ, Z., ALMANI TŮMOVÁ, K. *Rozbor financování nestátních neziskových organizací z veřejných rozpočtů v r. 2011* [online]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rno/dokumenty/rozbor_2011.pdf. [28.2.2013].
9. ROSENMAYER, T. *Ekonomické výsledky občanských sdružení*. Brno: CVNS, 2006.
10. ŠEDIVÝ, M., MENDLÍKOVÁ, O. *Úspěšná nezisková organizace*. Praha: Grada Publishing, 2011.

Migrácia je výzva alebo ďalšia globálna hrozba

Doc. Ing. Iveta Dudová, PhD.

Prof. Ing. Vojtech Stanek, PhD.

Katedra verejnej správy, Ústav verejnej správy Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Abstrakt: Migrácia v EÚ je problém, no z dlhodobého hľadiska ju integračné zoskupenie potrebuje, pretože má nepriaznivý demografický vývoj. Súčasná migrácia je problematická preto, že mnohé krajiny sa stále boria s prekonávaním dôsledkov svetovej finančnej krízy a krízy v eurozóne. Migrácia prináša veľké množstvo znevýhodnených a nequalifikovaných ľudí. Táto skupina migrantov má tendenciu usadiť sa v chudobnejších regiónoch s už značnými sociálnymi problémami. Imigranti na druhej strane dokážu vyplniť okrajové miesta pracovného trhu, o ktoré domáci nemajú záujem.

Kľúčové slová : Integračné zoskupenie, hodnotový rámec, migrácia, emigrácia

Migration is another global challenge or threat

Abstract: Migration in the EU is an issue, but in the long term it needs integration group because it has a negative demographic trends. The current migration is problematic because many countries are still grappling with overcoming the effects of the global financial crisis and the crisis in the eurozone. Migration brings a large number of disadvantaged and unskilled. This group of migrants tend to settle in poorer regions with already significant social problems. Immigrants, on the other hand, can fill the peripheral space of the labor market, on whose home are not interested.

Keywords: integration groupings, value framework, migration, emigration

V histórii najmä zmeny klímy , dlhodobé sucho, neúroda, deficit vody vyvolávali a dávali do pohybu masy ľudí. Migračné procesy sú i dnes v celom svete. Spravidla však uvedené faktory migrácie samy o sebe nevyvolávajú pohyb ľudí vo svete. Najčastejšie veľmi úzko súvisia spolu so sociálno – ekonomickými, politickými a globalizačnými faktormi.

Migrácia je historicky spoločenským javom, ktorý výrazne ovplyvňuje politiku štátov a mení demografiu jednotlivých krajín. Môže byť zdrojom konfliktov, ale tiež rozvoja, je však najmä tým fenoménom, ktorý ovplyvňuje budúcnosť jednotlivých národov, a tým aj celého ľudstva. Migrácia je rozsiahly a rôznorodý jav, neexistuje jedna teória migrácie. Je to pohyb osôb, alebo väčšieho počtu občanov v geografickom a sociálnom priestore spojený s prechodnou alebo trvalou zmenou miesta pobytu. Migrácia ako pohyb za prácou môže byť každodenná, týždňová, mesačná, trvalá. Rozlišujeme migráciu 1. vnútornú 2. vonkajšiu. Vnútorná migrácia je dôsledok regionálnych rozdielov. Zabezpečuje obyvateľstvu lepší prístup na trhu práce k ekonomickým zdrojom. Na Slovensku je stále viac charakteristická pracovná mobilita, pričom ľudia sú ochotní prekračovať aj hranice viacerých regiónov. Najčastejšia je migrácia z regiónov východného Slovenska smerom na západ. Jej negatívne dopady sú zrejmé na fungovaní rodín či vyludnenosti určitých mikroregiónov na východe. Výraznejší vplyv na ekonomiku osobitne na demografický vývoj má vonkajšia migrácia. Táto v poslednom desaťročí súvisí najmä s integračnými procesmi v EÚ a s voľným pohybom pracovných síl. V dôsledku negatívneho vývoja demografie, starnutia populácie a vymierania, istý počet migrantov je prirodzený a z dlhodobého hľadiska nevyhnutný. Prebiehajúca migračná vlna je kombináciou demografie,

ekonomiky, ktorá sa v dôsledku krízy prepadla. K tomu vojna v Iraku, Sýrii, Afganistane, plus zlyhávanie štátov.

Súčasná migračná mega vlna sa ukazuje byť bezpečnostným rizikom. V prvom rade pre nezvládnutú logistiku a odhad vlastných kapacít pri zabezpečovaní prijímania migrantov v jednotlivých štátoch EÚ. Pri rozlišovaní legálnej a nelegálnej migrácie sa otázka premeny ilegálnej migrácie na legálnu stáva podstatou riešenia aj ostatných osudových aspektov ako je humanitárna pomoc a elementárna ľudskosť, solidarita.

Zo Slovenska v roku 2009 migrovalo 49 tisíc osôb, v roku 2010 to bolo 130 500 osob. Najviac migrovalo v roku 2006 a to 158 100 osôb. Podľa štatistiky zdravotných poisťovní za posledných 5 rokov sa odhlásilo z poistenia cca 150 tisíc osôb. Dôvodom bolo vycestovanie do zahraničia. Tento fakt má výrazný dopad na náš populačný vývoj a rapídne zníženie novorodencov. To koľko Slovákov vycestuje do zahraničia súvisí so situáciou na našom trhu práce a tiež z úrovňou zárobkov u nás a v zahraničí. V roku 2014 boli podľa ŠÚ SR priemerné mzdy vo vybraných štátoch v eurách nasledovné: Belgicko 3391, Dánsko 4040, Luxembursko 3877, Francúzsko 2732, Portugalsko 1398, Španielsko 1900, Poľsko 714, ČR 912, Maďarsko 703, Rakúsko 3221, Grécko 2175. V SR to bolo 858 eur. V roku 2014 takmer 39 tisíc Slovákov pracovalo v Rakúsku, v ČR to bolo 37 tisíc. ŠÚ SR však eviduje len krátkodobú migráciu za prácou do 1 roka, preto sú údaje čiastočne skreslené. Vývoj na vnútornom trhu práce je prioritný, svedčí údaj z roku 2013 kedy v zahraničí pracovalo 136 tisíc osôb, v roku 2014 už len 135,5 tisíc, čo bolo v dôsledku lepšiacie sa situácie v nezamestnanosti a raste zamestnanosti. Z hľadiska vzdelania je štruktúra našich migrantov nasledovná: so vzdelaním základným je to 3,45 %, so vzdelaním učňovským a odborné vzdelanie bez maturity je 46,51 %, so vzdelaním odborným s maturitou 44,21 % a s vysokoškolským vzdelaním 5,82 %. Prieskum ŠÚ SR ukázal aj štruktúru z iného hľadiska. Počet migrantov ženatých je 31,9 %, nezamestnaných bolo 25,7 % a zamestnaných 48,8 %. U 43,7 % našich migrantov práca, ktorú vykonávali bola o stupeň (vzdelanie) nižšia, u 6,3 % osôb to bolo opačne. Až 62,6 % migrantov plánovalo zostať v zahraničí. Aspoň 1 rok to chce 46,7 % migrantov. Z vysokoškolským vzdelaním chcelo vonku zostať 33,7 % osôb. Pozitívny vývoj v nezamestnanosti je možné v súčasnosti dokumentovať mierou nezamestnanosti, ktorá v septembri 2015 bola 11,32% a očakávaný vývoj do konca roka je 12,8%.

V súvislosti s globalizáciou a hospodárskou krízou, dlhodobou nestabilitou štátov Irak, Sýria Lýbia, Eritrea, Afganistan, Kosovo a podobne sa imigrácia rozšírila do takých rozsahov, že vyžaduje mobilizovať všetky vnútorné i vonkajšie sily EÚ. Niektoré silné ekonomiky v EÚ uviedli nový model multikulturálneho spolužitia (A. Merkelová). Súčasnnosť nás však presvedča, že tento model zlyháva a môžeme jednoznačne povedať, že došlo k zrážke imigrantských nádejí s politickou a sociálnou realitou na okraji ktorej sme sa chtiac – nechtiac ocitli aj my.

Pri súčasnej migračnej vlne hovoríme o migrácii pracovnej a kompenzačnej. V EÚ má najväčší podiel pracovná migrácia. Pracovná sila ide tam, kde je vyššia mzda. Kapitál sa snaží o maximálny zisk, orientuje sa na populáciu s nižšími mzdami. Kompenzačná migrácia súvisí so starnutím populácie a má dva ciele: 1. spomaliť respektíve zastaviť úbytok obyvateľstva, 2. spomaliť respektíve zastaviť zmeny vo vekovej štruktúre obyvateľov. V roku 2011 bolo na Slovensku registrovaných 22 tisíc zahraničných pracovníkov. Ku koncu roka 2012 bolo s registrovaným pobytom 72925 cudzincov, z toho bolo 76,7 % z krajín EÚ. Najviac z ČR 14744, Maďarska 9920, Poľska 7005, Nemecka 4415, Rakúska 2308, Rumunska 5962. Občania z tretích krajín tvorili 23,3 %, čo činilo 17016 osôb. Najväčší podiel bol z Ukrajiny 3915, Ruska 1835, Vietnamu 1544, Číny 875, USA 861, Srbska 71, Kórey 598, Chorvátska 465. Medzi emigrantmi prevládajú muži 59,8 %.

V EÚ v roku 2013 udelili 2,3 milióna povolení na pobyt z krajín mimo únie. Najviac povolení získali Ukrajinci, Indovia, Američania, Číňania. Ako dôvody migrácie sa uvádzajú práca, vzdelávanie, rodinné dôvody. Počet žiadateľov o azyl v EÚ v rokoch 1998 – 2015 je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Rok	1998	2001	2005	2009	2012	2014	1pol.2015
Počet	313 645	424 180	234 675	266 395	336 015	624 710	417 430

Tabuľka 1. Prameň: Spracované podľa EU SILK 2015

Medzinárodná organizácia pre migráciu oznámila, že cez Stredozemné more prišlo do Európy v polroku 2015 464 876 migrantov. Vzniká otázka ako z globálneho hľadiska riešiť utečeneckú krízu. Európska komisia chce, aby sa krajiny EÚ dohodli na premiestňovaní utečencov. Európa nie je pripravená na súčasnú migračnú vlnu. Čo sa v súčasnosti deje je proces, ktorý bude dlho trvať. Nemáme v EÚ spoločného menovateľa politiky. Podľa OSN je vo svete 60 miliónov utečencov. Naším cieľom je udržať jednotu v EÚ. Každý jeden štát sa musí zhostiť zodpovednosti, aby sa dosiahli rozhodnutia – spoločné európske riešenia.

Arabský svet tvorí 350 miliónov ľudí z toho sú dve tretiny mladí do 25 rokov. Zo Sýrie, ktorá mala 22 miliónov obyvateľov za posledné roky emigrovalo viac ako 4 milióny osôb. Z toho cca 1,6 až 2 milióny je v Turecku, státisíce v Jordánsku, Libanone v zberných táboroch. Dve tretiny z počtu utečencov žije v extrémnej chudobe. Sú odkázaní na potravinovú pomoc. Napríklad Turecko vydalo na migrantov už 6 mld. US dolárov. V 1 polroku 2015 požiadalo o azyl v Nemecku 667 tisíc migrantov a do konca roka sa počíta, že to bude 800 tisíc až 1 milión. Za posledné 4 roky prišlo do Veľkej Británie 3,6 miliónov nových migrantov. Imigranti z krajín mimo EÚ za posledných 10 rokov odčerpali vo Veľkej Británii 150 mld. eur. V januári 2015 požiadalo o azyl v Maďarsku 10 tisíc Čechov, v Nemecku denne vo februári to bolo 1500 utečencov. Angela Merkelová hovorí o zlyhaní multikulturalizmu a potrebe ústupu od tzv. sociálneho turizmu do Nemecka. Nemecko v roku 2014 vyplatilo na sociálnych dávkach 2,4 mld. eur. OSN varuje svet pred nemožnosťou zásobovať 6 miliónov utečencov životne dôležitými potravinami a pred masovým vystáňovaním. Musíme rozlíšiť ekonomickú migráciu od súčasnej situácie v Sýrii a Iraku, kde vojna má už 250 tisíc obetí.

Príchody migrantov do EÚ oslabia ekonomiku a rozpočty jednotlivých krajín. Riziká sú však aj bezpečnostné, politické a následne ekonomické. Nekontrolovaná migrácia môže mať dosah na ekonomický vývoj v súčasnosti ešte stále krehký v EÚ. Z dlhodobého hľadiska by príchod migrantov do EÚ nemal ohroziť rozpočty a deficity jednotlivých krajín.

Návrh na prerozdelenie migrantov medzi jednotlivé štáty EÚ je založený na predstave, že by sa nastavila istá rovnováha medzi členskými krajinami. Pri prerozdelení je potrebné brať do úvahy ako vyzerá situácia na trhu práce, v štruktúre obyvateľstva v jednotlivých štátoch. Riešenie utečeneckej krízy je potrebné vnímať v kontexte nedostatku solidarity medzi krajinami. EÚ je spoločenstvom hodnôt, ktoré sa opierajú o solidaritu. Výdavky spojené s migráciou predstavujú značné hospodárske a spoločenské náklady. V EÚ pritom žije bez práce 23 miliónov ľudí a polovicu z nich tvoria dlhodobo nezamestnaní. Nové dlhy krajín EÚ na prefinancovanie migrantov nie sú dovolené a schválené rozpočty ďalej nepustia, musí sa škrtiť. Na Slovensku máme menej zdrojov v štátnom rozpočte a máme tiež dosť chudobou ohrozených ľudí. Najúčinnější zbraňou v boji proti nezamestnanosti je oživenie ekonomiky. Európska komisia to podporuje 315 mld. eur investičným plánom.

Názory ekonómov či sú migranti z ekonomického hľadiska pre európske krajiny prínosom alebo nie sú rôzne. Dnešný stav, keď krajiny postupne prekonávajú dôsledky finančnej a hospodárskej krízy navodzujú opatrný postup k prijímaniu imigrantov. Navyše medzi migrantmi je veľký počet znevýhodnených a málo kvalifikovaných ľudí. Informácia v Pravde 19.9.2015, že 15 % žiadateľov

o azyl v Bavorsku sú analfabeti. Z dlhodobého hľadiska sú migranti pre hospodársky rast prínosom. OECD a EK predpokladajú, že v Európe len do roku 2020 poklesne počet ľudí v produktívnom veku o 7,5 miliónov osôb. Dokážu vyplniť okrajové miesta pracovného trhu o ktoré domáci nemajú záujem alebo kvalifikáciu v upadajúcich či rýchlo rastúcich sektoroch hospodárstva. Spôsoby riešenia súčasnej vlny imigrácie bude treba dopracovať najmä o ochranu Schengenských hraníc, identifikáciu utečencov na periférii únie, vytvorenie hotspotov na registráciu, prístup do únie len vojnou ohrozených a kvalifikovaných pracovných síl. Napriek súčasnému zlyhávaniu v migračnej politike z prostriedkov EÚ sa realizoval projekt zameraný na problematiku migrácie v širšom kontexte (SEEMIG), osobitne na evidenciu a pohyb osôb. Skončil v roku 2014. Slovenský INFOSTAT sa zúčastnil tohto projektu, ktorý sledoval tieto hlavné ciele: 1. analýza dlhodobých trendov demografie, migrácie a ľudského kapitálu a ich dosahov na ekonomiku a trh práce 2. vytvorenie databáz z údajmi o reprodukciu, trhu práce, migrácii, ekonomickej situácii za dlhšie časové obdobie, ktoré poslúži k analýze a predikcii v oblasti demografie, migrácie a ľudského kapitálu 3. tvorba scenárov možného budúceho vývoja obyvateľstva so zreteľom najmä na migráciu, ktoré by umožnili koncipovať efektívne stratégie na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni. 4. príprava stratégií a odporúčaní na zlepšenie evidencie migrácie a pohybu osôb. Slovensko má od roku 2014 vypracovaný dokument Integrovaná politika, ktorý nadväzuje na koncepciu Integrácie cudzincov v SR z roku 2009.

Záver

Utečenecká kríza odhalila slabinu v migračnej politike EÚ. V súčasnosti ide o humánnosť, spoločný hodnotový rámec o solidaritu do vnútra EÚ a navonok a tiež o praktické otázky či únia je schopná postaviť sa ku kríze aj v praktickej rovine alebo prevládne vzájomné obviňovanie sa krajín. Rozdelenie utečencov v rámci EÚ je núdzovým riešením. Krízový manažment vyžaduje politickú improvizáciu. Prerozdelenie je prijaté, nevieme čo však ak dôjde k sekundárnej migrácii to znamená, že pridelení migranti po čase migrujú do Nemecka či do Škandinávskych krajín. Ak sa podarí riešiť túto hrozbu bol by nástroj prerozdelenia bližšie realistickejšej a solidárnejšej európskej azylovej politiky. Súčasnú závery pre riešenie imigračnej vlny sú: dohľad nad dodržiavaním spoločných pravidiel, príprava hlbšej reformy, pomoc pre krajiny, ktoré čelia enormnému prílivu utečencov, zvýšenie pomoci pre sýrskych utečencov, vytvorenie kritérií na delenie ľudí na utečencov, azylantov a ekonomických migrantov, urýchlené navrátenie domov tých čo nemajú právo na ochranu, využitie mechanizmu realokácie v prípade potreby.

Zdroje informácií:

1. Hvozdíková, V. a kol. 2008. Riziká aktuálnych vývojových trendov vo svetovej ekonomike: Finančné, demografická, potravinová a enviromentálna kríza. Bratislava : EÚ SAV 2008. ISBN 978-80-7144-170-0. Rozsah strán 147.
2. Keller, J. 2011. Úvod do sociológie. Praha : Slon, 2011 ISBN 978-80-8642-939-7. Rozsah strán 204.
3. Tomka, B. 2003. Social Stratifikation and Social Mobility. In: A Social History of Twentieth-Century Europ. London: Routledge , 2003. Kapitola 4, str. 96-153.
4. Cibáková ,V. – Malý, I. 2012. Dopady vybraných verejných politik na regionálny rozvoj v Českej a Slovenskej republike. Vedecký zborník. Brno : Masarykova Univerzita, 2012. ISBN 978-80-2105-80-57
5. Olexa, M. a kol. 2014. Analýza odmeňovania zamestnancov v SR Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVaR SR
6. OECD Society at a Glance 2014 : OECD Social Indicators, OECD Publishing. ISBN 978-92-64-20666-3

7. OECD, 2014. OECD Economic Surveys: Slovak Republic. OECD Publishing, 2014. ISBN 978-92-64-20706-6
8. ŠÚ SR, 2015. EU SILC 2014. Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR. ISBN 978-80-8121-379-3. Rozsah strán 85.
9. Migračná politika SR do roku 2020. Vydané vládou SR v roku 2009 (online)
10. Informatívne správy ŠÚ SR, 2015 (online)
11. Integračná politika Slovenskej republiky 2014 (online). Dostupné na internete: <http://www.employment.gov.sk/>
12. Informačný systém o cene práce , Informačný systém o priemerných zárobkoch , Trexima s.r.o Bratislava 2014
13. Vasilko, T. 2015. Denník N. In : Kto sú, odkiaľ a kam idú, koľko je žien a detí. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/232027/ekonomicki-migranti-azyl-nedostavaju-utecenci-zo-syrie-ano-utecenecka-kriza-grafoch/>

Peníze, insolvence a právo

Ing. Vladimír Štípek, Ph.D. Ústav radiologie, toxikologie a ochrany obyvatelstva, Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,

Abstrakt

Důvěra mezi lidmi, stejně jako v oblasti podnikatelského prostředí, je základem příznivého demokratického, sociálního a ekonomického rozvoje. Neplacení za dodané zboží či služby je v současnosti velmi rozšířený nešvar, obvykle znamenající vznik druhotné platební neschopnosti a problém pro poctivého podnikatele. Každý krok, který znamená zlepšení oproti minulosti, je přínosem. Insolvenční zákon a jeho průběžné úpravy jsou nadějí pro zajištění jistoty a spravedlivého přístupu k podnikání, pro drobné podnikatele i pro malé a střední podniky. Zajištění práv věřitelů, zejména drobných podnikatelů a malých podniků je jedním z úkolů tohoto zákona. Požadavky praxe vyžadují v těchto procesech komplexní řešení. Součástí článku je případová studie, ilustrující stávající problémy.

Klíčová slova: peníze, insolvence, věřitel, dlužník, zákon

Money, Insolvency and Law

Abstract

The confidence among the people, as well as in the area of business environment, is the basis of a favourable democratic, social and economic development. Non – payment for delivered goods or services is currently very widespread practice, usually meaning the formation of secondary insolvency and the problem for honest entrepreneurs. Each step is an improvement over the past, is beneficial. Insolvency law and its continuous adjustments are to ensure the security and the hope for a fair approach to business, for small entrepreneurs and for small and medium enterprises. Ensuring the rights of the creditors, in particular small entrepreneurs and small business is one of the tasks of this law. Practice requirements in these processes require complex solutions. Part of the article is a case study, illustrating the existing problems.

Key words: money, insolvency, creditor, defaulter, law

Úvod

Počátek devadesátých let dvacátého století přinesl kromě všeobecné euforie také velký rozvoj malého a středního podnikání, které do té doby nepatřilo k podporovaným aktivitám a naráželo na řadu bariér. Počet drobných podnikatelů se rozrůstal, mnohým se dařilo a postupně získávali zkušenosti. Současně však získávali zkušenosti i nepoctivci, kteří viděli v privatizaci podniků a v rozvoji podnikání příležitost, jak snadno a rychle získat prostředky k vlastnímu obohacení. Do vzájemných vztahů mezi podnikateli vstoupil nešvar, trvající bohužel do současnosti, značně narušující důvěru v podnikání, v právní řád a fungování celé demokratické společnosti. Vidině relativně snadno dosažitelné velké sumy peněz podlehli i občané, do té doby žijící skromně a bezúhonně, bez ohledu na možný střet se zákonem. Kromě mnoha jiných způsobů snahy o snadné zbohatnutí se stalo nedobrým zvykem nezaplatit za odebrané zboží a služby. Malé podniky a drobní podnikatelé jsou zranitelnější v případě vzniku krizových situací, k nimž patří například druhotná platební neschopnost, vzniklá nezaplacením za zboží a služby či tzv. šikanózní návrhy nesolidních partnerů. Právní prostředí musí být na tuto skutečnost připraveno a pružně reagovat na vzniklé problémy. Článek je koncipován

z hlediska pohledu poctivého podnikatele – věřitele – bez právního vzdělání a od právníků očekává kvalitní řešení možných problémů, do nichž se dostal vinou nesolidních obchodních partnerů.

Metodika

V článku bylo využito výsledků dlouhodobého zkoumání již realizovaných výzkumných projektů. Jednalo se o projekt Národního programu výzkumu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a „Manažerský audit jako nástroj podpory trvale udržitelného rozvoje malého a středního podnikání“ a o projekt výzkumu Grantové agentury Jihočeské univerzity „Procesní management a možnosti jeho zavedení v malých a středních podnicích“ (autor článku byl spoluřešitelem projektů). V rámci výzkumu bylo využito jednak primárních dat, získaných řízenými rozhovory, jednak dat sekundárních z finančních výkazů zkoumaných subjektů.

K dalším pramenům patřilo studium publikací s tematikou insolvence Kislingerová (2013), obecně známých informací o této problematice, sledování denního tisku a vlastní výzkum autora na základě řízených rozhovorů s vedením vybraných firem. K stěžejním pramenům patřily publikace Kislingerová (2010), Stejskalová, I. – Rolínek, L. et al. (2008), Rolínek a kolektiv (2012), dále pak Štípek (2007), Štípek (2013), Štípek (2014), Insolvenční zákon (2013), MF Dnes (2015).

Výzkum vycházel z dlouhodobého sledování vývoje firmy, zmíněné v případové studii. Kromě tohoto subjektu výzkumný vzorek představoval 187 malých a středních podniků se sídlem v Jihočeském kraji. Sledování a výzkum části vybraných subjektů dále pokračuje a je důležitým podkladem pro zkoumání problémů zejména malých podnikatelů s tematikou insolvence. Autor se v článku zabývá vybranými informacemi výše zmíněného výzkumu se zaměřením na problematiku insolvence.

Výsledky a diskuse

Termín insolvence vysvětluje Kislingerová (2013) jako platební neschopnost, kdy dlužník není schopen dostát svým závazkům vůči věřiteli. Pokud dojde k insolvenčnímu právu může jít i o stav, kdy pasiva převyšují aktiva podniku a podnik je předlužený. V daném případě je uvažováno spíše s krátkodobými pasivy vůči likvidním aktivům, takže pokud tento stav nastane, potom podnik nebývá schopen plnit své závazky včas a v plné výši, čímž dojde ke skutečné insolvenční. Následkem je úpadek, který lze řešit dohodou s věřiteli, případně soudně formou insolvenčního procesu.

Procesy spojené s insolvenčním řízením je nutno zrychlit, zefektivnit a zajistit jejich transparentnost. Dlužník by měl samozřejmě dostát svým závazkům, je však nutno citlivě rozlišovat jednotlivé případy. V prvním případě, kdy dojde k zadlužení v důsledku nepříznivého vývoje v podnikatelském okolí, v důsledku nepoctivosti obchodních partnerů, obtížnému vymáhání pohledávek, neschopnosti soudů rozhodnout včas ve prospěch poškozeného, přičemž příslušný subjekt projevuje snahu záležitost vyřešit, je zapotřebí postupovat velmi citlivě.

Druhým případem je evidentní záměr se vypořádání závazků záměrně vyhnout, převést majetek na jiný subjekt, dluhy neplatit a získat majetkový prospěch. V takovémto případě je nutno postupovat nekompromisně a hlavně co nejrychleji. Naprosto nepřijatelné je podávání návrhů na zahájení insolvenčního řízení ze strany věřitelů, kteří se svým podáním snaží dotčeného soutěžícího eliminovat z dalšího konkurenčního boje v daném podnikatelském prostředí, poškodit jiného soutěžícího na pověsti, na důvěryhodnosti, na možnosti ucházet se o veřejné zakázky, na možnosti a podmínkách pro získání úvěru apod. Šikanózní insolvenční návrhy nejsou ojedinělým jevem, známý je případ, kdy nereserózní osoba podala žalobu na prosperující a nezadlužený podnik velmi primitivním způsobem, bez řádných náležitostí, a přesto se jí podařilo na dlouhou dobu vyřadit dotčenou firmu

z podnikatelské činnosti a způsobit jí značné ztráty. Věřitelé jsou na majitele firmy pořád krátkí, zkrachovalý podnikatelský subjekt obepíná síť neprůhledných firem, jde o složitou a spory provázenou kauzu, kdy šance na peníze věřitelů je mizivá.

Takové jednání musí být tvrdě postihováno. Následující případová studie upozorňuje na problémy, jejichž řešení by mělo být součástí ideových záměrů insolvenčního zákona a jeho novely.

Problémy s nezaplacenými pohledávkami řeší dlouhodobě malý podnik, v dalším textu označený „S“. Vývoj stručně dokumentuje případová studie zkoumaného subjektu, názvy dalších zde uvedených subjektů i jejich produktů jsou změněny. Firma „S“, obchodní agentura (právní forma - fyzická osoba zapsaná v obchodním rejstříku) vznikla v roce 1991. Zaměřovala se na zprostředkovatelskou činnost v oblasti obchodu a služeb, nákup a prodej spotřebního a průmyslového zboží, strojů a zařízení, zahraničně obchodní činnost s výjimkou případů, u kterých je třeba zvláštní povolení. K dalším aktivitám patřilo vedení účetní a mzdové agendy i celní služby.

V počátečním období bylo podnikání zaměřeno na zprostředkovatelskou činnost orientovanou do zahraničí. V tomto směru měla firma „S“ výhodu, protože se zahraničními obchody neměly jiné firmy obdobného charakteru příliš zkušeností, dovoz i vývoz mohly provádět pouze subjekty s příslušným oprávněním. Další činností byl nákup a prodej zboží, zejména balených potravin. Aktivita firmy byly úspěšné až do druhé poloviny devadesátých let, kdy na český trh vstoupily ve větší míře obchodní řetězce, poté vytvoření potřebného zisku nebylo dosahováno. Majitel firmy pokračoval v poskytování celních služeb a započal s výkupem padaných jablek, která firma prodávala jako základ pro výrobu moštů, šťáv a vonných esencí. Prodej byl realizován zhruba z devadesáti procent do Rakouska, zbývající část byla prodávána zpracovatelským firmám v Německu a v tuzemsku.

Do roku 2000 byly výkupy v závislosti na úrodě poměrně vysoké s obratem v sezóně srpen - listopad kolem 6 mil. Kč, po roce 2000 se výkup snížil až na 1 mil. Kč. S tímto obchodem se však firma „S“ dostala do druhotné platební neschopnosti, přestože z vlastní činnosti vykázala zisk. U rakouské firmy (zde nejmenované) vznikla nezaplacením faktur pohledávka ve výši 680 tis. Kč. Právní cestou se nepodařilo pohledávku vypořádat, náklady za poskytnuté právní služby činily 150 tis. Kč, vymáhání dluhu nepřineslo žádoucí výsledek. Následující hospodářský rok byl pro firmu velmi obtížný, neboť bylo nutno situaci řešit půjčkami. Vypořádání ztráty z neuhrazené pohledávky trvalo až do dalšího roku.

V roce 2003 byla majitelem firmy „S“ založena firma „Minerální vody, s.r.o.“ Firma najala výrobní závod v areálu bývalých lázní. Provozovala stáčení klasické minerální vody, dále výrobu velmi žádané zdravotní minerální vody a jejich prodej. Mimo oba jmenované druhy vody s léčebnými účinky byla zajišťována výroba pitné vody s příchutěmi. Produkty byly prodávány na tuzemském trhu a vyváženy do zahraničí - do USA, Ruska, Číny, Jižní Koreje, Kuvajtu, Brazílie, Slovenska a v malé míře i do Velké Británie. Obchodování s těmito komoditami bylo i přes obtíže s majitelem zdroje minerálních vod velmi nadějně. V tomto období, i přes značné pochybnosti, dal zakladatel firmy „S“ spolupracovníkům svolení k nové činnosti v oblasti zprostředkování dispečerských služeb v nákladní automobilové dopravě. Bylo přijato několik nových zaměstnanců.

V polovině roku 2005 došlo k situaci, kdy opět další rakouská firma za přepravu zboží kamiony přestala platit. Než majitel firmy „S“ stačil vydat rozhodnutí o zákazu poskytování služeb této firmě, dluh za nezaplacené faktury vzrostl až na 3,9 mil. Kč. Současně se vznikem prvního problému přestaly hradit vydané faktury i dvě tuzemské firmy a firmě „S“ vznikla pohledávka celkem 5,7 mil. Kč. Firma „S“ se náhle z věřitele stala sama dlužníkem.

Věřitelé firmy „S“ (tuzemské podniky) začali nastalou situací v průběhu roku 2006 řešit soudní cestou. Právníci věřitelů usilovali o zaplacení pohledávek, domáhali se např. i vyplacení majetkového podílu ve firmě „Minerální vody, s. r. o.“, takže majitel firmy „S“ musel v této firmě, kterou sám založil, v polovině roku 2006 zrušit svou funkci společníka. Firma „Minerální vody, s. r. o.“ poté raději převedla své sídlo do jiného města.

Majitel zkoumané firmy „S“ postupoval vůči svým dlužníkům také soudní cestou. Výsledek vymáhání pohledávek byl téměř nulový. V současné době vede firma „S“ několika firmám účetní a mzdovou agendu. Odhodlání majitele firmy „S“ v budoucnosti samostatně podnikat je zřejmé. Vleklá soudní jednání pokračují, finanční situace firmy se zlepšuje pomalu. V případech, kdy soudní jednání dopadla ve prospěch majitele firmy „S“, nebylo peněžního plnění závazků dlužníka vůbec dosaženo.

Řešení trvající krizové situace spočívá buď v čekání na další rozhodnutí soudu, jehož závěry by měly logicky vyznít ve prospěch majitele firmy, jehož pohledávky nebyly uhrazeny a posléze na jejich peněžní plnění nebo v hledání jiné možnosti získání potřebných prostředků, např. diverzifikací podnikatelské činnosti do oblasti poskytování finančních služeb prostřednictvím zavedené společnosti. Toto řešení mohlo přinést rychlejší zlepšení finanční situace s využitím dosavadních zkušeností a materiálního vybavení, tj. dlouhodobě najaté kanceláře ve frekventované lokalitě, výpočetní a komunikační techniky apod. Vleklá soudní jednání a nevyřešené závazky však znamenaly značný časový odklad i této možnosti, čímž se cíl vyřešení zadluženosti firmy „S“ oddálil. Dosažení cíle cestou práva, které sice je na straně majitele firmy, ale není příliš reálné, jak je patrné z dosavadního vývoje. I když už některá soudní jednání dopadla ve prospěch majitele firmy „S“, zaplacení soudem přiznaných pohledávek se nerealizovalo.

Výzkum v dalších desítkách podniků rovněž ukázal, že procesní řízení s dobře definovanými procesy, zejména v oblasti finančního řízení, představuje „systém včasného varování“, který pomůže včas odhalit problémy v hospodaření firmy. Zarážejícím faktem je vysoké procento nesledování či pouze nahodilé sledování zadluženosti a platební schopnosti, které je velkým rizikem pro podnikatelský subjekt. Průběžné sledování stavu pohledávek, závazků a dalších ukazatelů v malých a středních podnicích je životně důležité pro přežití firmy v turbulentním prostředí. Vymáhání pohledávek právní cestou je stále dlouhodobý proces a firma, i když je v právu a naděje na dosažení úspěchu je vysoká, může v průběhu řízení zaniknout. V průběhu výzkumu nebyly shledány ve výzkumném vzorku subjekty, které by se dostaly do úpadku, i když se některé z nich potýkaly s finančními problémy.

Procesy spjaté s insolvenčním řízením je nutno zrychlit, zefektivnit a zajistit jejich transparentnost. Na dlužníka musí být vyvíjen tlak, aby dostal svým závazkům, nutno však rozlišovat mezi případy, kdy dojde k nepříznivému vývoji v okolí podniku a kdy má subjekt snahu zadlužení vyřešit na jedné straně a případy, kdy jde o záměrné vyhýbání se uhrazení závazků na straně druhé.

Závěr

Z dosavadních zkoumání mj. vyplývá, že výsledky poctivé podnikatelské činnosti jsou znehodnocovány poměrně častým jevem v podnikání, tj. neplacením za převzaté dodávky zboží a služeb, čímž dochází k druhotné platební neschopnosti subjektu, který své závazky dosud bez problémů plnil a hodlal je plnit i nadále. Domáhání se práva soudní cestou je nákladné, zdlouhavé a často bezvýsledné. Z výše uvedených nešvarů těží nepoctiví podnikatelé, kteří chtějí bezpracně získat finanční prospěch. Nepřehledné situace v oblasti práva využívají i podnikatelé v zahraničí, které je považováno za teritorium solidnosti. Pohled a někdy i zájmy právníků se liší od zájmů podnikatelů bez právníckého vzdělání. Orientace insolvenčního zákona na ochranu poctivých podnikatelů je cílem. Vzájemná důvěra v podnikatelském prostředí je neodmyslitelnou součástí úspěšného demokratického, ekonomického i sociálního rozvoje. Celý systém, jehož součástí je insolvenční zákon,

musí zabezpečovat příznivé a spolehlivé zázemí pro řádné podnikatele, zejména v oblasti malého a středního podnikání.

Zdroje informací:

1. Kisligerová, E. *Podnik v časech krize*. Praha, Grada Publishing, 2010.
2. Kisligerová, E. *Sedm smrtelných hříchů podniků : úpadek a etika managementu*. Praha, C. H. Beck, 2013.
3. Kubátová, Z. *Krach Legiosu: věřitelé jsou na majitele firmy pořád krátcí* MF DNES, 2015, XXVI/73, 27. 3. 2015, s. A8.
4. Rolínek, L. a kolektiv. *Procesní řízení v MSP vybrané aspekty*. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, 2012.
5. Stejskalová, I. – Rolínek, L. et al. *Manažerský audit v malých a středních podnicích*. Praha, ASPI, a.s., 2008.
6. Štípek, V. *Příprava firmy ke koučování*. Acta Universitatis Bohemiae Meridionales. Vědecký časopis pro ekonomiku, řízení a obchod. 2007, Volume X, 1/2007. s. 21 – 25.
7. Štípek, V. *Insolvence a věřitel*. In Vysoká škola ekonomická v Praze: *Insolvence 2013 – konec jedné etapy, začátek další?* Praha, Nakladatelství Oeconomica. s. 117 – 120, 2013.
8. Štípek, V. *Insolvence, malý podnik, sociální aspekty*. In Vysoká škola ekonomická v Praze: *Insolvence 2014: Hledání cesty k vyšším výnosům*. Praha, Nakladatelství Oeconomica. s. 133 – 137, 2014.
9. *Zákon č. 294/2013, kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů. 2013. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw.cz>*

Seznam příloh

Příloha 1 – Radikální obrat – prezentace k přednášce doc. RNDr. Miloslava Hetteše, CSc.

RADIKÁLNY OBRAT

doc. RNDr. Miloslav Hetteš, CSc.
Prezident ICSW Europe
Vysoká škola zdravotníctva
a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava

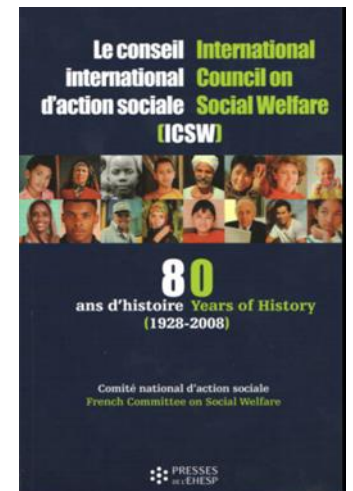
MEDZINÁRODNÁ RADA PRE SOCIÁLNY ROZVOJ - 87 ROKOV

- ❑ ICSW bola založená v **Paríži v júli v roku 1928** (Medzinárodná konferencia sociálnej práce).
- ❑ K najstarším mimovládnych organizácií zameraných na **podporu sociálneho rozvoja, sociálnej spravodlivosti a sociálnej prosperity** kdekoľvek vo svete.
- ❑ ICSW má zastúpenie pri HSR OSN, pri MOP, pri Rade Európy, pri EK (Social Platform) a inde. **ICSW Europe** - samostatný subjekt.

Anglicky: „The International Council on Social Welfare“ (**ICSW**)

Francúzsky: „Le Conseil International d’Action Sociale“ (**CIAS**)

Španielsky: „El Consejo Internacional del Bienestar Social“ (**CIBS**)

ICSW A SOCIÁLNY ROZVOJ

- ❑ **ICSW je vo svojom vývoji úzko prepojená so sociálnou prácou, v rozmanitom kultúrnom a ideologickom prostredí.**
- ❑ **Cieľ:** zlepšiť ľudské podmienky a život ľudí vo vzťahu ku sociálno-ekonomickým neistotám.
- ❑ **Dôraz:** medzinárodná sociálna práca a sociálny rozvoj.
- ❑ **Priamy predchodca ICSW: 1. Medzinárodná konferencia sociálnej práce, ktorá sa konala v Paríži v júli v roku 1928.**
- ❑ **Alica Masaryková:** zvolená do čela, predsedníčka Česko-slovenského červeného kríža.
- ❑ Neskôr sa asociácia vzdelávateľov (**IASSW**) a federácia profesionálov (**IFSW**) osamostatnili. **„sesterské organizácie“**. **Globálne konferencie (Hong Kong, Melbourne, Soul).**

SOCIÁLNA PRÁCA (ROZVOJ)

- ❑ ICSW – od roku 1966 zmenila svoj štatút a názov na „Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj“, ponechala si svoju predošlú skratku - ICSW. „SOCIAL WORK“ vystriedal „SOCIAL WELFARE“.
- ❑ ICSW nie je iba medzinárodným fórom pre diskusie sociálnych pracovníkov.
- ❑ Nový názov vyjadruje narastajúcu diverzitu v jej aktivitách a **vyššie politické zameranie.**
- ❑ ICSW je globálnou, mimovládnu, apolitickou, nenáboženskou a neziskovou organizáciou.
- ❑ Zastupuje záujmy širokého spektra národných a medzinárodných členských organizácií, ktoré sa usilujú o dosiahnutie pokroku v **SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI, v SOCIÁLNO M ROZVOJI, v SOCIÁLNEJ PRÁCI a v SOCIÁLNEJ OCHRANE.**

ODPORÚČANIE MOP Č. 202/2012

- ❑ **Podpora sociálnej ochrany** je ponímaná **ICSW** ako jeden z pilierov sociálnej politiky zameranej na zabezpečenie univerzálneho prístupu k sociálnym službám. **Investícia a nie spotreba.**
- ❑ **Základný príjem** sa stal dnes jednou zo základných a naliehavých priorít úsilia **ICSW**.
- ❑ Posun **OD UNIVERZALITY K ADRESNOSTI**, výsledok neoliberalizmu podporovanému medzinárodnými finančnými inštitúciami, **spôsobil v mnohých krajinách EXTRÉMNE ŠKODY.**
- ❑ Nový impulz pre toto úsilie poskytlo **Odporúčanie MOP č. 202 o garantovanom minime sociálnej ochrany**, ktoré bolo jednomyselne prijaté počas MKP na jej 101. rokovaní v roku 2012.
- ❑ Viac ako 80 NGOs pôsobí v **Globálnej koalícii za garantované sociálne minimum**. Spolu s ICSW, usilujú o zvyšovanie vedomia, konsenzus k politikám, prioritám a k monitorovaniu pokroku v oblasti garantovaného sociálneho minima.

SOCIÁLNE ŠETRENIE = HOSPODÁRSKY ÚPADOK

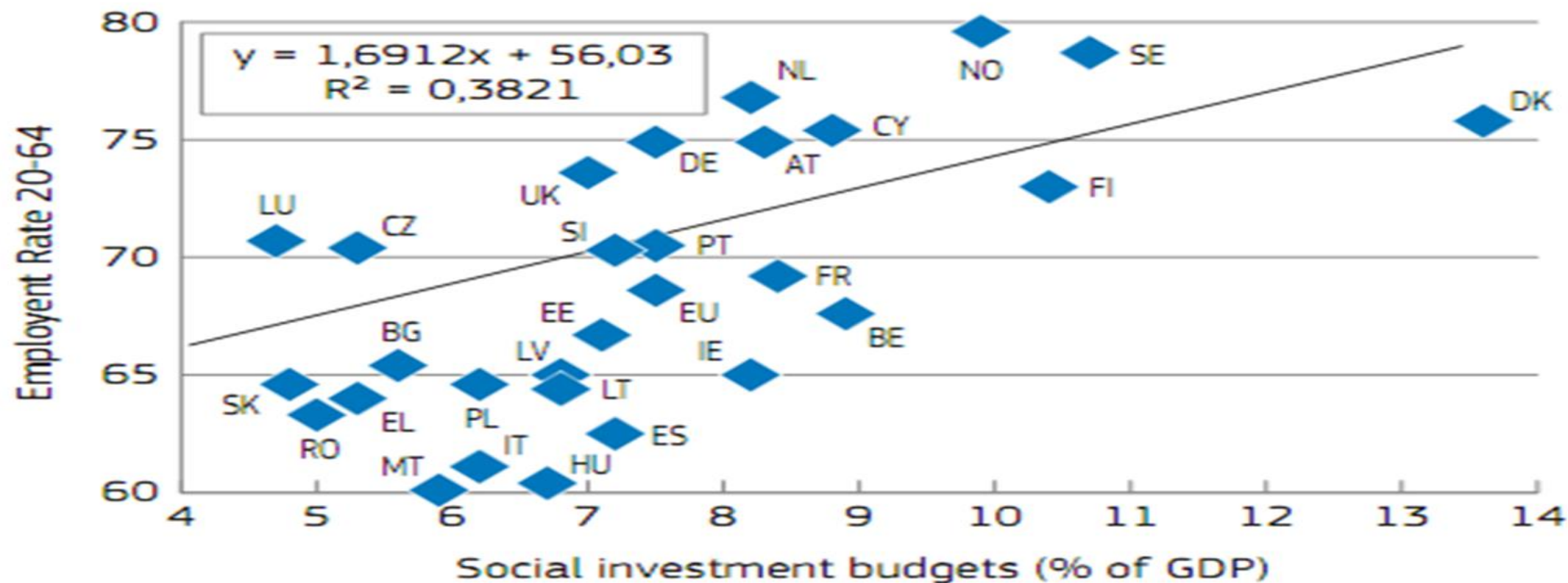
- ❑ Príprava spoločnosti, **pomocou sociálneho investovania** je cestou na predchádzanie ťažkostí a podmienkou ekonomického rastu.
- ❑ Prostriedky určené na sociálny rozvoj, nie sú určené na spotrebu (*nie sú „prejedené“*), sú to **prostriedky na ďalší hospodársky rozvoj**, je to investovanie.
- ❑ Neustále **konsolidovanie** (*šetrenie*) **nie je riešením**, nie je cestou rozvoja, ale „pílením konára, na ktorom sedíme“. Myopia politikov.

SOCIÁLNE INVESTOVANIE ZVYŠUJE ZAMESTNANOSŤ

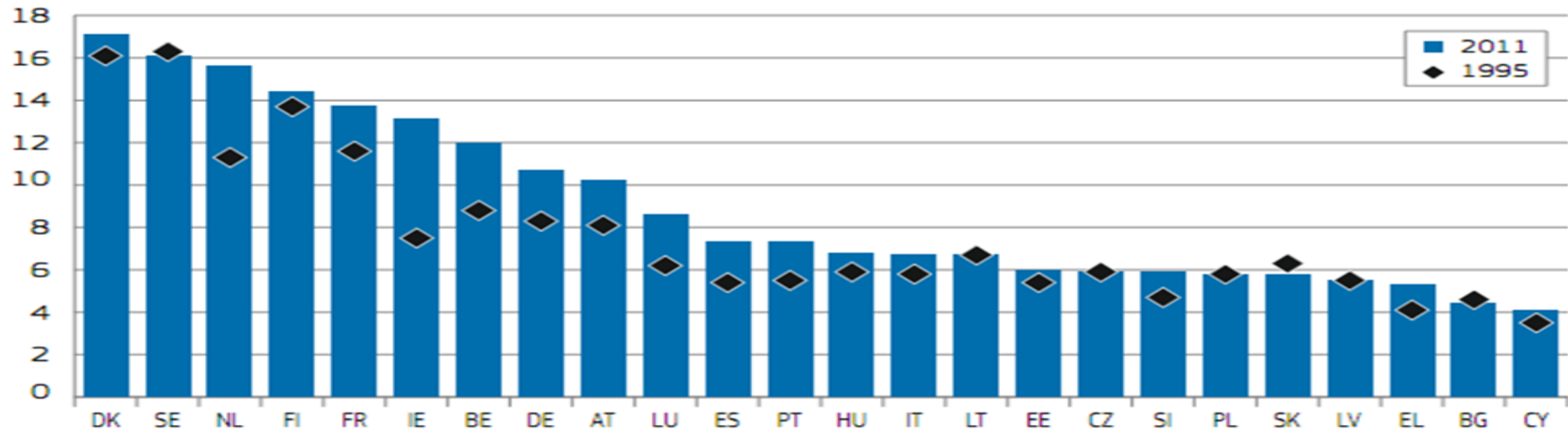
Social spending and employment rates (2010)

NEVYUŽITÁ KAPACITA LUDSKOSTI

Chart B1: Employment share for human health and social work activities

Source: DG EMPL calculations based on Eurostat, National accounts [nama_nace21_e].

Notes: BG, EL, ES, LV, LT the year 2000 (instead of 2005), IE 1998, PL 2004, for PT 2010 instead of 2011. Break in series of EL and LV.

NEOLIBERALIZMUS V DENNOM ŽIVOTE

- 1. Marketizácia** (trhovosť) – trh je efektívnym, mal by byť zavedený podľa možnosti do najväčšieho množstva aktivít spoločenských aktivít aj do rodiny!
- 2. Konzumerizácia** – jednotlivci by mali byť zodpovedný sami za seba viesť plne samostatný život!
- 3. Manažerizácia** – služby vo verejnom, dobrovoľnom sektore by mali manažované tak ako je to bežné v súkromnom ziskovom sektore!

TRESTANIE CHUDOBY V NEOLIBERALIZME

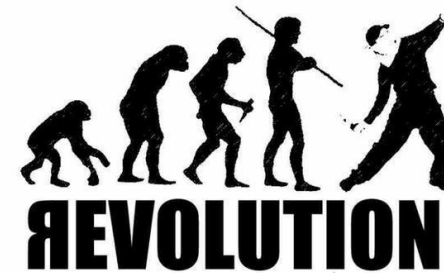

- ❑ Namiesto solidarity sa udeľuje trest.
- ❑ Súčasné štáty sú paradoxne liberálno-paternalistické.
- 1. **LIBERÁLNE** voči biznisu a privilegovaným vrstvám do miery, že spôsobujú sociálnu nespravodlivosť a marginalizáciu.
- 2. **PATERNALISTICKÉ** a trestajúce voči tým čo sú dole, bez práce, poberajúcim sociálnu pomoc, snažiacim sa prežiť.

SOCIÁLNA NESPRAVODLIVOSŤ

RADIKÁLNA SOCIÁLNA PRÁCA

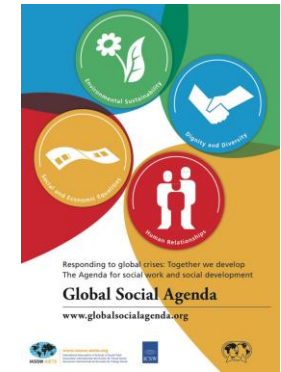
1. **Variant sociálnej práce**, ktorý bol rozvinutý v protiklade k psychologicky orientovanej sociálnej práci orientovanej na jednotlivé prípady (kauzy), prístup dominujúci v 60-tych a 70-tych rokoch.
2. „Pomáha udržiavať systém“, „**softcops**“, „comprador inteligentsia“, *SWAN. Anglo-saský svet. Manifest 2004.*
3. Viac politicky zameraná. Explicitne **USILUJE O ZÁKLADNÚ ZMĚNU SPOLOČNOSTI**, nie iba o zmenu života jednotlivých osôb.

DEFINÍCIA 2014

- ❑ „Sociálna práca je praktická profesia a vedecký odbor, ktorý **PODPORUJE SOCIÁLNU ZMENU** a rozvoj, sociálnu súdržnosť, posilnenie práv a slobôd ľudí.
- ❑ Zásady sociálnej spravodlivosti, ľudských práv, kolektívnej zodpovednosti a **rešpektovanie rozdielností** sú základom sociálnej práce.
- ❑ S pomocou teórií sociálnej práce, sociálnych vied, humanitných odborov a tradičných (pôvodných) poznatkov sociálna práca **ZAPÁJA ĽUDÍ A ŠTRUKTÚRY** do riešenia problémov života a do posilňovania sociálneho blaha.“

POSUDZOVANIE SOCIÁLNEJ ZMENY

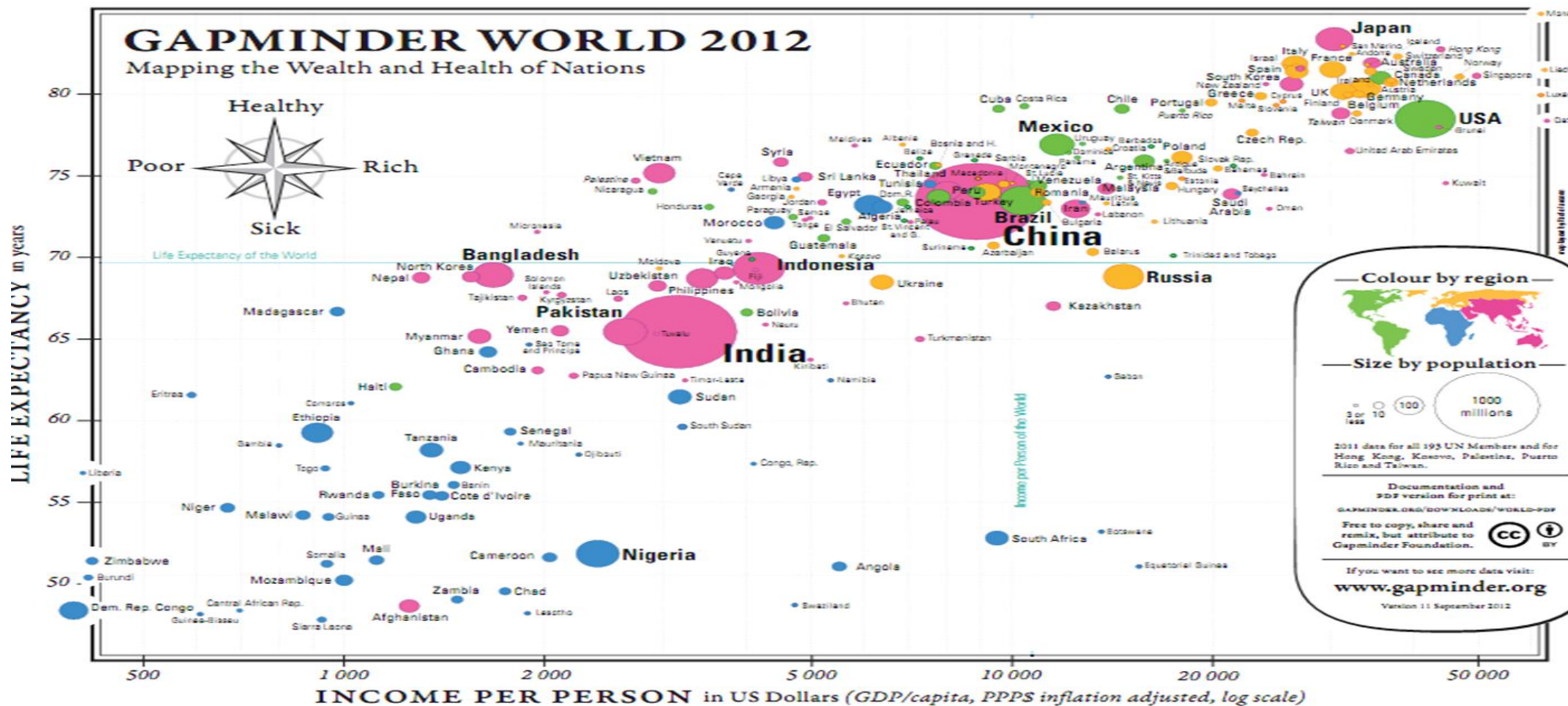
- ❑ V novembri 2012 v Paríži tri organizácie sa zhodli ku **Globálnej agende pre sociálnu prácu a sociálny rozvoj** na ustanovení „Observatória“ - na získavanie dôkazov o činnosti sociálnych pracovníkov, vzdelávateľov a rozvojových pracovníkov na jej realizáciu.
- ❑ Témy: **podpora dôstojnosti a úcty k ľuďom**, činnosti za účelom **udržateľnosti životného prostredia** a **posilňovanie** uznania významu **ľudských vzťahov**.
- ❑ Prierezovo kladený dôraz na **vhodné podmienky pre vzdelávanie a výkon praxe**.
- ❑ **ICSW Europe, EASSW, IFSW** v rámci **ENSACT** pripravia európsku správu pre **Soul 2016**.

NOVÝ APARTHEID JE ŠTANDARD?

NIE SME CHUDOBNÍ ALE ANI ŠTASTNÍ

DÁ SA? DÁ!

- ❑ Chorobná závislosť, ale reklamy, herne, podpora.
- ❑ Nesolidarita, a trest za pomoc („*Facilitation directive*“ 2002/90/EC).
- ❑ Zdravie? **€ na obyvateľa: 1843 EU, 1157 CZ, 752 SK. 6 rokov kratšia zdravá staroba v SR. Privatizácia zdravia.**
- ❑ Vymieranie, ale „*rodiny sú trestané ak sa im narodí dieťa*“.
- ❑ Nezamestnanosť, je riešiteľná. Spoločensky potrebná činnosť nie je práca?

BUDÚCNOSŤ?

- 1. NEMÁME NOVÚ GENERÁCIU.** Deti sa nerodia. Pôrodnosť je ako v čase 2. svetovej vojny. Ženy odkladajú pôrod až na čas, keď si to budú môcť finančne dovoliť. Čakajú, až býva neskoro. Prorodinná politika?
- 2. Európa ZAČÍNA VYMIERAŤ.** Kto sa o vás postará, keď pôjdete do dôchodku? Načo vám budú úspory, keď nebude mať kto napiect' chlieb? Keď sme sa narodili, menila nám plienky mama a keď budeme umierať, kto nám ich vymení, keď tu nikto nebude?
- 3. NIET ZAMESTNANIE PRE MLADÝCH.** 30 – 40 % absolventov škôl nepracuje. Máme záujem o nich? Čo z nich vyrastie?

SÚHRN

1. Nemáme „**SOLIDARITU**“ medzi bohatými a chudobnými ľuďmi, medzi regiónmi.
1. Pestuje sa „**NENÁVISŤ**“ medzi generáciami, vymierame.
2. Rodiny sú „**TRESTANÉ**“ za to, že majú deti.
3. Kde je „**BUDÚCNOSŤ**“?
4. Trvalo udržateľný dôstojný „**ŽIVOT**“?
5. Sme na slepej ulici. **TREBA SA VRÁTIŤ.**

ĎAKUJEM ZA POZORNOSŤ

Název: **Demokracie versus totalita peněz v 21. století**
Editor: RNDr. Růžena Ferebauerová
Recenzenti: prof. PhDr. Emanuel Pecka, CSc.
PhDr. Ing. Jan Svoboda, M.A., Ph.D.
Rozsah: 119 stran
Náklad: 50 ks
Rok vydání: 2016
Vydavatel: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s.,
Žižkova 6, 370 01 České Budějovice, www.vasers.cz

ISBN 978-80-87472-97-2